

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI

TÜRKİYE MUHASEBE STANDARTLARINA GÖRE FİNANSAL ARAÇLARIN
MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Burcu CANÖZ

124227001016

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Yusuf DİNÇ

Ocak – 2018

KIRIKKALE

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI

TÜRKİYE MUHASEBE STANDARTLARINA GÖRE FİNANSAL ARAÇLARIN
MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Burcu CANÖZ

124227001016

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Yusuf DİNÇ

Ocak – 2018

KIRIKKALE

ONAY SAYFASI

Yrd. Doç. Dr. Yusuf Dinç danışmanlığında Burcu Canöz tarafından hazırlanan “Türkiye Muhasebe Standartlarına Göre Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

.../.../2017
(Tez Savunma Sınav Tarihi Yazılacak)

(İmza)
[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)
.....

[İmza]
[Unvanı, Adı ve Soyadı]
.....

[İmza]
[Unvanı, Adı ve Soyadı]
.....

[İmza]
[Unvanı, Adı ve Soyadı]
.....

[İmza]
[Unvanı, Adı ve Soyadı]
.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

.../.../20..

(Ünvan, Adı Soyadı)
Enstitü Müdürü

KABUL SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum ‘Türkiye Muhasebe Standartlarına Göre Türev Araçların Muhasebeleştirilmesi’ adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

05.01.2018

Burcu Canöz

ÖN SÖZ

Finansal piyasalardaki yaşanan gelişmeler sonucu ortaya çıkan risk yönetim anlayışı ile birlikte, yatırımcılar finansal araçlara alternatif olabilecek yeni finansal araçlara ihtiyaç duymuşlardır. Bu yeni finansal araçlar, kullanıcılarına riskten korunma, riski devretme ve spekülâtif gelir elde etme olanağı sunan türev araçlardır. Bu yatırım araçlarının en doğru şekilde kullanılması için, finansal bilgi kullanıcılarının, alacakları kararlarda etkili olacak veri ve bilgilere, söz konusu şirketin finansal tablolarından ulaşabilmesi gerekir. Bu nedenle finansal tabloların güvenilirliği ve kolay anlaşılabilir olması finansal bilgi kullanıcıları açısından hayati bir öneme sahiptir.

Bu tez çalışması işletmeler tarafından son yıllarda sıklıkla kullanılan türev araçlarla ilgili bilgi eksikliğinin giderilmesi, türev araçların muhasebeleştirilmesinde karşılaşılan sorunların ele alınması ve 32 ve 39 no'lu Türkiye Muhasebe Standartları kapsamında muhasebeleştirilme esaslarının incelenmesi amacıyla hazırlanmıştır.

ÖZET

Finansal piyasalardaki küreselleşme ile birlikte mal, hizmet ve sermaye hareketleri ulusal boyuttan çıkıp uluslararası bir boyutta gerçekleşmeye başlamıştır. Oluşan bu yeni ortamda işletmeler, maruz kaldıkları riskleri önleyebilmek ve faaliyetlerini devam ettirebilmek için temel finansal araçlara alternatif olabilecek yeni finansal araçlara ihtiyaç duymuşlardır.

Bu yeni finansal araçlar, dayanak varlığı temel finansal araçlar olan türev araçlardır. Temel amacı riski devretmek ve riskten korunmak olan bu araçlar zaman içerisinde kar etme ve kazanç sağlama amacıyla da kullanılır hale gelmiştir. Piyasalarda risk yönetim anlayışının ortaya çıkması türev araçların kullanımında büyük ölçüde bir artışa sebep olmuştur. Türev araçların işlem hacmindeki bu artış bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu sorunların başında, bilanço dışı kalemler olarak kabul edilen türev araçların muhasebe kayıtlarında nasıl gösterilmesi gerektiğidir. Türev araç kullanıcıları açısından, bu araçların finansal tablolarda nasıl raporlanacağı, hangi değerlendirme ölçüsünün kullanılacağı, bu araçlardan doğan kazanç ve kayıpların finansal tablolara ne zaman ve nasıl aktarılacağı, büyük önem arz etmektedir. Türkiye Muhasebe Standartları 32 ve 39, finansal araçların değerlemesi ve muhasebeleştirilmesine ilişkin ilkeleri ortaya koymaktadır.

Bu tez çalışması finansal araçlardan türetilmiş olan türev araçların kullanım amaçlarını, değerlemesini, muhasebeleştirilmesini, türev araçlarla ilgili yayınlanan muhasebe standartlarını açıklanmak ve türev araç sözleşmelerinin muhasebe kayıtlarını örneklendirmek amacıyla hazırlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Finansal Piyasalar, Türev Finansal Araçlar, Türev Araçların Muhasebeleştirilmesi, Türkiye Muhasebe Standartları.

ABSTRACT

With the globalization movement on the financial markets, the transactions of goods, services, and capitals have started to take place at an international level rather than just national. In this new emerging environment, businesses needed to find new financial instruments that could be an alternative to the basic financial instruments they have in order to be able to avoid risks they get exposed to and continue their operations.

These new financial instruments are derivatives of the existing basic financial instruments. These instruments, which have the main purpose of protecting from the risk and transferring the risk, have also started to become used in order to acquire profits and gains through time. The emergence of the risk management approach in the financial markets has led to a major increase in the use of these derivative instruments. This increase in the trading volume of derivative instruments has also brought some problems. The first of these problems is the question of how derivative instruments that are considered as off-balance-sheet items should be presented in the accounting records. Amongst the users of these derivative instruments, questions such as; how to report these instruments in the financial statements, which valuation measures will be used, when and how the gains and losses caused by these instruments will be transferred to the financial statements, carry great importance. Turkish accounting standards 32 and 39 have revealed principles that relation with valuation and accounting of financial instruments.

This thesis study has been prepared to explain the purpose of use, valuation, and recognition of derivative instruments which derived from financial instruments, to explain published accounting standards about these instruments and to exemplify the accounting records of derivative instruments contracts

Keywords: Financial Markets, Derivative Financial Instruments, Accounting For Derivative Instruments, Turkish Accounting Standards.

KISALTMALAR DİZİNİ

BDDK	:Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
IAS	:International Accounting Standards (Uluslararası Muhasebe Standartları)
IASB	:International Accounting Standards Board (Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu)
IASC	:International Accounting Standards Committee (Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi)
SPK	:Sermaye Piyasası Kurulu
TMS	:Türkiye Muhasebe Standartları
TMSK	:Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu
TMS	:Uluslararası Muhasebe Standartları
VOB	:Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Finansal Bir Varlığın Kayıt Dışı Bırakılıp Bırakılmadığının Değerlendirilmesi Süreci	66
Tablo 2: Finansal Varlıkların Ölçülenmesi ve Muhasebeleştirilmesine İlişkin Esaslar.....	71

İÇİNDEKİLER LİSTESİ

ÖNSÖZ	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	v
İÇİNDEKİLER LİSTESİ.....	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL PİYASALAR

1.1. FİNANSAL PİYASA KAVRAMI.....	3
1.2. FİNANSAL ARAÇ KAVRAMI VE TÜREV ARAÇLAR	5
1.2.1. Finansal Varlıklar	8
1.2.2. Finansal Borçlar	9
1.2.3.Özkaynağa Dayalı Finansal Araç	9
1.3. VADELİ İŞLEM PİYASALARI	10
1.4.VADELİ İŞLEM PİYASALARININ AMACI.....	11
1.5. TÜREV ARAÇ KAVRAMI	12
1.6. TÜREV ARAÇLARIN KULLANIM AMAÇLARI.....	15
1.6.1. Spekülasyon	17
1.6.2. Arbitraj.....	18
1.6.3. Riskten Korunma	19
1.7. TÜREV ARAÇ TÜRLERİ.....	20
1.7.1. Forward Sözleşmeler	22
1.7.1.1. Faiz Forward Sözleşmeleri.....	23
1.7.1.2. Döviz Forward Sözleşmeleri.....	24
1.7.1.3. Ticari Mal Forward Sözleşmeleri.....	26
1.7.2. Futures Sözleşmeler	26
1.7.2.1.Emtia Futures Sözleşmeleri	28
1.7.2.2. Döviz Futures Sözleşmeleri	29
1.7.2.3.Faiz Oranı Futures Sözleşmeleri	30
1.7.2.4. Endeks Futures Sözleşmeleri	30

1.7.3. Swap Sözleşmeler	31
1.7.3.1.Para (Döviz) Swapı	32
1.7.3.2. Faiz Swapı.....	33
1.7.4. Opsiyon Sözleşmeler	34
1.7.4.1.Opsiyon Sözleşmelerinin Özellikleri	35
1.7.4.2. Opsiyon Sözleşmelerinin Tarihçesi.....	36
1.7.4.3. Opsiyon Sözleşme Türleri.....	36
1.7.4.3.1. Alım ve Satım Opsiyonları.....	36
1.7.4.3.2. Avrupa ve Amerikan opsiyonu.....	37
1.7.5. Konularına Göre Opsiyon Sözleşmeleri	38
1.7.5.1. Hisse Senedi Opsiyon Sözleşmeleri.....	38
1.7.5.2.Endeks Opsiyon Sözleşmeleri.....	39
1.7.5.3. Döviz Opsiyon Sözleşmeleri.....	39
1.7.5.4 Faiz Opsiyon Sözleşmeleri.....	40

İKİNCİ BÖLÜM

TÜREV ARAÇLAR MUHASEBELEŞTİRİLME ESASLARI

2.1. TÜREV ARAÇLAR İLE İLGİLİ TEMEL MUHASEBE SORUNLARI	41
2.1.1. Türev Araçların Muhasebe Kayıtlarına Alınması İle İlgili Sorunlar	41
2.1.2. Türev Araçların Değerleme Sorunları	42
2.1.3. Türev Araçların Finansal Raporlarda Gösterilmesinde Karşılaşılan Sorunlar	44
2.2. TÜREV ARAÇLARIN MUHASEBELEŞTİRİLMESİNE İLİŞKİN YAYIMLANAN STANDARTLAR.....	44
2.2.1. TMS 32 Finansal Araçlar: Açıklama Ve Sunum	46
2.2.1.1. Finansal Araçlar ile İlgili Çeşitli Kavramlar.....	47
2.2.1.2. Finansal Araçların Mali Tablolarda Gösterilmesi	48
2.2.1.2.1. Borç ve Özkaynak Ayrımı	48
2.2.1.2.2. Birleşik Araçların Sınıflandırılması	50
2.2.1.2.3. Geri Alınan Hisse Senetleri.....	51
2.2.1.2.4. İşletmenin Kendi Hisselerine Dayalı Türev Araçlar.....	51
2.2.1.2.5. Faiz, Temettü, Kazançlar ve Kayıplar.....	52
2.2.1.2.6. Bir Finansal Varlık İle Bir Finansal Borcun Netleştirilmesi.....	53
2.2.1.3. Finansal Araçlar İle İlgili Finansal Tablolarda Yapılacak Açıklamalar	55

2.2.2. TMS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme Ve Ölçme Standardı	55
2.2.2.1. Muhasebeleştirilme ve Ölçmeye İlişkin Tanımlar.....	58
2.2.2.2. Finansal Riskten Korunma Muhasebesine İlişkin Tanımlar.....	59
2.2.2.3. Gerçeğe Uygun Değerin Belirlenmesi	60
2.2.2.4. Finansal Araçların Kayıtlara Alınması	61
2.2.2.4.1. Finansal Araçların İlk Defa Finansal Tablolara Alınması	61
2.2.2.4.2. İşlem ve Teslim Tarihinde Muhasebeleştirme	62
2.2.2.4.3. Finansal Araçların Kayıtdışı Bırakılması.....	64
2.2.3. Riskten Korunma Muhasebesi.....	67
2.2.4. Dipnotlarda Yapılacak Açıklamalar	69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜREV ARAÇLARIN 32 VE 39 NO'LU TÜRKİYE MUHASEBE STANDARTLARINA GÖRE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ VE ÖRNEK UYGULAMALARI

3.1. GENEL AÇIKLAMALAR	70
3.2. FORWARD SÖZLEŞMELERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ VE ÖRNEK UYGULAMALAR.....	73
3.3. FUTURES SÖZLEŞMELERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ VE ÖRNEK UYGULAMALAR.....	78
3.4. OPSİYON SÖZLEŞMELERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ VE ÖRNEK UYGULAMALAR.....	86
3.5. SWAP SÖZLEŞMELERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ VE ÖRNEK UYGULAMALAR.....	95
SONUÇ	104
KAYNAKÇA.....	108

GİRİŞ

Küreselleşmenin etkisiyle birlikte iletişim ve teknoloji alanında hızlı gelişmeler, dünya ekonomilerinde uluslararası sermaye hareketliliğinin artmasına ve dünya üzerindeki farklı piyasalarının birbirleriyle bütünleşmesine yol açmıştır. Bu yeni gelişmeler sonucunda dünya tek bir pazar haline gelmiştir. Finansal piyasaların küreselleşmesi, piyasalardaki belirsizlikleri ve fiyat dalgalanmaları riskini de beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte oluşan zorlu rekabet ortamı işletmeleri faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için yeni yollar aramaya sevk etmiştir. İşletmeler varlıklarını sürdürebilmek için var olan veya ileride oluşabilecek riskleri önlemek amacıyla temel finansal araçlara alternatif olabilecek yeni finansal araçlara ihtiyaç duymuşlardır. Özellikle 1980'li yıllarda mevcut finansal araçlar ihtiyacı tam olarak karşılayamadığı için piyasadaki yoğun rekabet ve risk ortamının ihtiyacına yönelik olarak vadeli işlem sözleşmeleri niteliğinde olan finansal araçlar geliştirilmiştir. Bu yeni finansal araçlar bono, hisse senedi gibi geleneksel finansal araçlardan türetilerek oluşturulan organize veya tezgahüstü piyasalarda işlem gören türev araçlardır. Türev araçlar, önceden belirlenmiş bir fiyattan belirli miktardaki mal veya nakit akışının ileriki bir tarihte taraflar arasında alınıp satılmasını içeren sözleşmelerdir. Türev araçların en yaygın olarak kullanılanları forward, futures, swap ve opsiyon sözleşmeleridir. Türev araçlar, riskten korunma amacının yanı sıra gelecekteki fiyat hareketlerini öngörerek kar elde etme amacıyla da kullanılmaktadırlar. Bunun yanında ekonomi için de son derece gerekli olan türev araçlar, gelecekteki fiyat hareketliliğini önceden tahmin edilebilir hale getirerek istikrarlı bir piyasa dengesinin oluşmasına katkıda bulunurlar.

Hem finans dünyasında risk yönetim anlayışının gelişmesi hem de spekülörlerin kaldıraç etkisinden ve oluşan yeni fırsatlardan faydalanma isteği vadeli işlem piyasalarının işlem hacmini büyük ölçüde artırmıştır.

Türev araçların kullanıldığı vadeli piyasalardaki işlem hacminin hızla artması bazı sorunları beraberinde getirmiştir. Türev araçların finansal tablolarda nasıl raporlanacağı, hangi değerlendirme ölçütlerinin kullanılacağı ve bu araçlardan elde edilen kazanç veya kayıpların finansal tablolarda nasıl gösterileceği önem arz eder.

Finansal tabloların ilgilenenler tarafından anlaşılabilir ve karşılaştırılabilir olması gerekir. Bunun sağlanabilmesi için uluslararası geçerliliği olan denetim standartlarının oluşturulması ve mali tabloların standartlaştırılması gerekmektedir. 1990'lı yılların başında Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) farklı konuları da içeren muhasebe standartlarını yayımlamış ve yürürlüğe koymuştur. Türev araçların muhasebeleştirilmesi ve finansal tablolarda gösterilmesi ile ilgili Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu tarafın yayımlanan iki adet standart bulunmaktadır. Bunlar; IAS 32 'Finansal Araçlar: Sunum' ve IAS 39 'Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme' standartlarıdır. Türkiye'de ise çıkarılan bu standartlara birebir uyumlu olarak Türkiye Muhasebe Standartları adı altında düzenlemeler yapılmıştır.

Türkiye Muhasebe Standartlarından TMS 32 ve TMS 39, bu standartların birebir Türkçe'ye çevrilmiş halidir. Bu standartlar türev araçların muhasebeleştirilmesi konusunda hangi değerlendirme yönetiminin uygulanacağı, finansal tablolarda nasıl ve ne zaman yer alacağı gibi birçok önemli noktaya açıklık getirmiştir..

Bu çalışmanın amacı, TMS 32 ve TMS 39 no'lu standartlar çerçevesinde finansal araçların muhasebeleştirilmesi konusunu, bu konuda karşılaşılan sorunları, değerlendirme yöntemlerini ele alarak incelemek ve muhasebeleştirme yöntemlerini örneklerle açıklamaktır.

Bu çalışma; üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; finansal piyasalar, finansal araç kavramı ve türev araçlar anlatılarak, türleri ve özellikleri açıklanmıştır.

İkinci bölümde; türev araçlarla ilgili temel muhasebe sorunlarına yer verilmiş olup TMS 32 ve TMS 39 standartları ayrıntılı olarak açıklanmış ve bu standartlar çerçevesinde türev araçların muhasebeleştirilmesine ilişkin düzenlemeler, türev araçların finansal tablolarda gösterilmesine ilişkin ilkeler ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise türev araçların muhasebeleştirilmesine ilişkin uygulama örneklerine yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL PİYASALAR

1.1. FİNANSAL PİYASA KAVRAMI

Piyasa kelime anlamı olarak arz ve talebin karşılaştığı, malların paraya veya paranın mala dönüştüğü alan anlamına gelmektedir. Fon fazlası bulunan taraflar ile fon ihtiyacı olan tarafları bir araya getirmek amacıyla kurulmuş olup kıymetli evrak niteliğindeki belgelerin alınıp satıldığı piyasalardır (Sülün, 2009: 5).

Finansal piyasalar, gelirinden daha az miktarda harcama yaparak fon fazlasına sahip olan firmalardan veya devletten, gelirini aşacak şekilde harcama yapmak isteyen bu sebeple fon ihtiyacı içinde bulunanlara fon aktarımını gerçekleştirmek gibi önemli bir ekonomik işlevi yerine getirirler (Mishkin vd. 2007: 23).

İhtiyaçları için kaynak arayışında olan yatırımcıların koşulları ve rekabet ortamı devamlı olarak değişen iş dünyasında ürün maliyetlerini indirebilmek, fiyat ve kalite yönünden rekabet edebilmek, yenilikleri yakalayabilmek, yakalanan maliyet, fiyat ve kalite gibi avantajları gelecekte de güvenli bir şekilde sürdürebilmek için yaşanan gelişmelere ayak uydurmak zorundadır.

Tasarruf sahipleri ise değişen ekonomik şartlar sonucunda birikimleri için en fazla getiriye elde edebilecek alanlara ve araçlara yönelmektedirler. Bu noktada karşımıza kaynak arayışındaki yatırımcılarla birikimleri karşılığında belirli bir getiri elde etmek isteyen tasarruf sahiplerini buluşturan finansal piyasalar ortaya çıkmaktadır (Bozkurt, 2006: 4).

Fon arz edenler ile fon talep edenlerin bulunduğu bu piyasada söz konusu menkul kıymetlerin fon arz edenlerden fon talep edenlere transferi sağlanır. Değişime konu olan menkul kıymetler, hisse senedi, özel sektör tahvilleri, hazine bonoları, devlet tahvilleri, poliçe, bono, çek vb. değerlerdir.

Finansal piyasalar, finansal sistemin temel fonksiyonlarının yerine getirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Finansal piyasaların olmadığı ya da finansal piyasaların gelişmediği ekonomilerde yeni yatırımlar daha az gerçekleşir. Bu nedenle finansal piyasalar, ekonomik açıdan üretim ve yatırım kararların alınmasında, kaynakların verimli bir şekilde kullanılmasında, yatırım için gerekli fonların bulunmasında ve elde edilecek fonların üretime dönüştürülmesinde yatırımcılara yol gösterici bir fonksiyona sahiptir (Ayrıçay, 2003: 4).

Finansal piyasalar işlevine göre sahip oldukları özellikleri yansıtacakları kategorilere ayrılmışlardır. Bunlar; borçlanma ve hisse senedi piyasaları, birincil ve ikincil piyasalar, borsa ve tezgahüstü piyasaları ve son olarak para ve sermaye piyasaları olarak sınıflandırılabilir.

Borçlanma ve hisse senedi piyasaları, finansal piyasalardan çeşitli borçlanma enstrümanları kullanarak fon alışverişinin yapıldığı piyasalardır. Bu piyasalarda fon yaratmanın ikinci yolu ise bir işletmenin net karını ve varlıklarını paylaşmayı taahhüt eden hisse senedi çıkartmaktır.

Birincil ve ikincil piyasalar, kendi içerisinde kullanım özelliklerine göre ikiye ayrılırlar. Birincil piyasalar, anonim şirket veya devlet kurumları gibi ödünç fon arayanlar tarafından, tahvil veya hisse senedi gibi menkul kıymetlerin ilk defa ihraç edildiği ve ilk alıcılarına satıldığı finansal piyasalardır. İkincil piyasalar ise, daha önce birincil piyasalarda arz edilmiş menkul kıymetlerin yeniden satışının yapıldığı piyasalardır. Menkul kıymetlerin birincil piyasalarda ilk alıcısına ulaştığı kurumların başında yatırım bankaları gelmektedir. Döviz piyasaları, vadeli işlem piyasaları ve opsiyon piyasaları ise ikincil piyasalara örnek verilebilir.

İkincil piyasa oluşturmanın iki yolu vardır bunlardan birisi borsalar, diğeri ise tezgahüstü piyasalardır. Borsalar, menkul kıymetlerin alıcı ve satıcılarının alım ve satım yapmak üzere toplandıkları fiziki yerdir. Tezgahüstü piyasalar ise farklı yerlerde bulunan ve elinde alım satıma hazır Menkul kıymet stoku bulunan işlemcilerin, kendilerine gelen ve fiyatlarını kabul eden kişilerle satış yaptığı piyasalardır (Mishkin vd. 2007: 27).

Kısa vadeli borç enstrümanlarının alım satımının yapıldığı piyasalar, para piyasaları olarak adlandırılır. Uzun vadeli borç enstrümanlarının ticaretinin yapıldığı piyasalar ise sermaye piyasası olarak adlandırılır.

1.2. FİNANSAL ARAÇ KAVRAMI VE TÜREV ARAÇLAR

Faaliyetlerini sürdürebilmek için kaynak arayışında olan işletmeler ile birikimleri için en fazla getiriye elde edebilecek alanlara ve araçlara yönelen tasarruf sahipleri, bir araya gelme gereksinimi içerisine girmişlerdir. Yatırımcılar fiyat, kalite ve rekabet edebilirlik açısından gelecekte oluşabilecek avantajları elinde tutarak gelişen küresel ekonominin ve bunun getirilerinin gerisinde kalmamayı hedeflerken, tasarruf sahipleri birikimleri karşılığında belli bir getiri elde etmek ve kaynaklarını etkin bir şekilde kullanmayı hedeflemektedir. Bunun sonucunda her iki tarafın gereksinimlerini karşılayacak olan finansal piyasalar ve bu piyasalarda işlem gören finansal araçlar ortaya çıkmıştır.

Birbirleri ile finansal ilişkide bulunan iki işletmenin, birinin finansal varlıklarında, diğerinin finansal borçlarında veya özkaynağında aynı tutarda artış meydana getiren ödeme araçlarına ‘finansal araç’ denir (Örten ve Örten, 2001: 3). Tüm finansal araçlar sözleşmeye dayalıdır. Sözleşmenin yazılı olması şart değildir. Ancak bir varlık veya borç eğer sözleşmeden doğmamış ise, işlem nakit olarak veya herhangi bir şekilde ödemeyle sonuçlansa bile finansal araç olarak sınıflandırılmaz.

Finansal araçlar taraflar arasında yapılan sözleşmeler için kullanılan ödeme araçlarıdır. Nakit, sözleşmeden doğan finansal varlıklar, ticari alacaklar, senetli ve senetsiz ticari borçlar, hisse senetleri gibi özkaynak araçları, hazine bonusu, devlet tahvili, banka bonusu vb. borçlanma niteliğindeki belgeler, finansal araçtır (Kaya, 2015: 106). Ayrıca finansal kiralama bir sözleşmeye dayandığında kiraya veren için finansal varlık, kiracı için finansal borç oluşturduğundan finansal araçtır ve türev araçlarla ilgili olumlu ve olumsuz farklar da finansal araç olarak kabul edilir (Kaya, 2014: 573).

Finansal olayın meydana geldiği tarihte bir işletmenin finansal varlıklarında bir değişim meydana getirmeyen stoklar, maddi, maddi olmayan ve özel tükenmeye tabi olan duran varlıklar gibi finansal olmayan varlıklar, peşin ödenmiş giderler ve peşin tahsil edilmiş gelirler finansal araç sayılmaz (Örten ve Örten, 2001: 3).

Finansal araçların fonksiyonlarını şu şekilde sıralamak mümkündür (Gecchetti ve Schoenholtz, 2011: 3-8);

- Finansal araçlar para gibi bir ödeme aracı olarak kullanılabilir. Örneğin çalışanlar çalışmalarının karşılığını senet olarak alabilirler.
- Finansal araçlar kullanıcılarının varlıklarını artırmasına olanak sağlar. Atıl durumda bekleyen nakdi değerlendirme imkanı sunar.
- Finansal araçlar kullanıcılarına gelecek bir tarihte satın alma gücü veya bu hakkını transfer etme olanağı sağlar.
- Futures sözleşmeler gibi önceden yapılan anlaşmaları kullanarak riski bir diğer kişiye veya aracı kuruma transfer etme imkanı sunar. Böylece geleceğin belirsizliğinden korunmak isteyen, yahut riskten kaçınan yatırımcılar için oldukça avantajlıdır.

Finansal araçları, temel finansal araçlar ve türev finansal araçlar olarak ikiye ayırmak mümkündür. Temel finansal araçlar; nakit mevcudu ile alacakları, borçları, hisse senetlerini, türev finansal araçlar ise; Forward, Futures, Opsiyon, Swap ve diğer türev finansal araçları kapsar (Örten ve Örten, 2001: 3).

1.2.1. Finansal Varlıklar

İşletmenin faaliyetleri sonucu elde edilen, işletmenin kontrolünde olan ve işletmeye ekonomik fayda sağlaması beklenen değerlerdir (Bozkurt, 2013: 5).

Finansal bir varlığın ekonomik faydası, işletmeye gelecekte nakit ve nakit benzeri bir girdi olarak katkı sağlamasıdır. Örneğin, bir banka ya da benzeri bir finansal kuruluş nezdinde ki nakit mevduat bir finansal varlıktır. Çünkü sahibine; sözleşmeden doğan, kuruluştan nakit çekme veya bakiyesine karşılık kredi veren lehine bir finansal

borcun ödenmesinde kullanılacak çek veya benzer bir araç kullanma hakkını temsil eder (TMS 32, mad.11-14).

TMS 32 standardına göre aşağıda belirtilen varlıkların tümü finansal varlık olarak sınıflandırılabilir (TMS 32, mad.11);

- a) Nakit,
- b) Başka bir işletmenin hisse senetleri veya varantlar gibi sermaye niteliğinde olan diğer finansal araçlar,
- c) Başka bir işletmeden nakit ya da finansal varlık almak için düzenlenen sözleşmeden doğan hak,
- d) İşletmenin “özkaynağa dayalı finansal aracıyla” ödenebilecek miktarda olan veya işletmenin değişken sayıda özkaynağına dayalı finansal aracını almak zorunda olduğu ya da olabileceği bir türev olmayan sözleşmeler,
- e) İşletmenin belirli bir nakdini ya da başka bir finansal varlığını takas etmesi dışındaki şekillerde ödenecek ya da ödenebilecek türev olmayan sözleşmeler.

Bir satış sözleşmesinin karşılığı, finansal araçlar ile sağlanamıyorsa ve başka bir mal ile kapatılma gereği varsa, bu alacak, finansal varlık olarak sınıflandırılmaz (Sidar, 2006: 30).

TMS 39’da finansal varlıklara ilişkin sınıflandırmalar yapılmıştır. Böylece bu araçların kullanımındaki farklılıklar ortadan kalkarak finansal tabloların karşılaştırılabilir hale getirilmesi amaçlanmıştır.

Standarda göre finansal varlıklar;

- (a) Gerçeğe uygun değer farkı kar veya zarara yansıtılan finansal varlıklar,
- (b) Vadeye kadar elde tutulacak yatırımlar,
- (c) Kredi ve alacaklar,
- (d) Satılabilir diğer finansal varlıklar, olarak sınıflandırılabilir.

Kullanım amacına göre sınıflandırılan bu finansal varlıklardan, alacaklar ve vadeye bağlı gelir amaçlı finansal varlıklar dönem sonunda amorti edilmiş tarihi değerle değerlendirirken, spekülâtif amaçlı finansal varlıklar ve satılabilir diğer finansal varlıklar rayiç değerleriyle değerlendirirler (Haftacı ve Pehlivanlı, 2007: 141).

1.2.2. Finansal Borçlar

Borç, ticari ilişkilerden kaynaklanan ve ödenmesi işletmenin ekonomik fayda sağlayabilecek değerlerinde bir artışa neden olacak mevcut yükümlülüklerdir (Bozkurt, 2013: 5).

Finansal borç ise; başka bir işletmeye nakit ya da başka bir finansal varlık verilmesi için işletmenin aleyhine olan koşullarda sözleşmeden doğan yükümlülüklerdir (Kaya, 2013: 6). İşletmenin sahip olduğu; borç senetleri, mal ve hizmet alımına ilişkin tahakkuklar, ticari borçlar, ihraç edilen borçlanma senetleri gibi nakit veya başka bir finansal varlıkla ödenebilecek nitelikte olan sözleşmeye dayalı finansal yükümlülükler, işletmenin finansal borçlarını oluşturur (TMS 32, mad.17-20).

Standartlara göre finansal borç kapsamına giren varlıkları şu şekilde sıralayabiliriz (Bozkurt, 2013: 444);

- Başka bir işletmeye nakit ya da başka bir finansal varlık verilmesi için veya işletmenin aleyhine olan koşullarda finansal varlık veya borçların başka bir işletme ile takas edilmesi için düzenlenen sözleşmeden doğan yükümlülükler,
- İşletmenin özkaynağına dayalı finansal aracıyla ödenebilecek olan ve işletmenin değişken sayıda özkaynağına dayalı finansal aracını bedel olarak vermek zorunda olduğu türev olmayan sözleşmeler,
- İşletmenin belirli sayıda özkaynağına dayalı finansal aracının, belirli bir nakit tutar ya da başka bir finansal varlık ile takas edilmesi dışındaki şekillerde ödenebilecek türev sözleşmeler.

En yaygın olarak kullanılan borçlanma aracı hisse senedine çevrilebilen tahvillerdir. Hisse senedine çevrilebilir tahviller, borç ve özkaynak unsurunu bir arada taşıyan bileşik bir finansal araç niteliğindedir.

1.2.3. Özkaynağa Dayalı Finansal Araçlar

Özkaynaklar, işletmenin varlıkları toplamından yabancı kaynaklar toplamının düşülmesi sonrasında kalan kısımdır (Gökçen, Ataman ve Çakıcı, 2016: 31).

İşletmenin sabit bir tutarda nakit veya başka bir finansal varlık karşılığı kendi özkaynağına dayalı finansal araçlarını alması ve vermesi yoluyla ödenecek olan bir sözleşme, özkaynağa dayalı finansal araçtır (TMS 32, mad.21-24).

Özkaynağa dayalı finansal araçlar; işletmenin tüm borçları çıkarıldıktan sonra işletmenin finansal varlıklarında bir payı ya da hakkı gösteren sözleşmelerdir. Adi hisse senetleri, imtiyazlı hisse senetleri, oydan yoksun hisse senetleri, varantlar, hisse alım hakkı veren finansal araçlar özkaynağa dayalı finansal araçlara örnek gösterilebilir (Kaya, 2014: 575).

Adi ve imtiyazlı hisse senetleri kullanıcılarına oy hakkı, kâra katılma hakkı ve tasfiyeden pay alma hakkını sağladıklarından, varantlar ise, belirli fiyat üzerinden belirli sayıda hisse senedi satın alma hakkını içerdiklerinden dolayı özkaynak aracı olarak kabul edilir.

1.3. VADELİ İŞLEM PİYASALARI

Finansal piyasaları işlem türüne göre, spot piyasalar ve vadeli işlem piyasaları olmak üzere sınıflandırmak mümkündür. İki piyasa arasındaki temel fark ödeme şekli ve ürün teslimatının zamanıdır.

Vadeli işlem piyasaları; bir malın taraflar arasında yapılan anlaşma sonucu belirli bir fiyattan ileriki bir tarihte teslim edilmek üzere alım satım sözleşmelerinin yapıldığı ve bu sözleşmelerin el değiştirdiği borsalardır (Chambers, 2007: 5).

Vadeli işlem piyasalarının spot piyasalarının işleyişine katkı sağladığı düşünülmektedir. Bunun nedeni vadeli işlem piyasalarının, yatırımcıların spot piyasa fiyatı hakkında beklentilerini ölçmesidir. Bu durum, gelecekteki fiyatlarla tahmini fiyatları uyumlu hale getirerek spot piyasada fiyat keşfine yardımcı olmakta, bu da piyasanın çekiciliğini ve kullanım oranını artırmaktadır (Noussair, Tucker ve Xu, 2016: 167). Esasen vadeli işlem piyasaların ortaya çıkış sebebi, spot piyasada yapılan işlemlerde olumsuz fiyat hareketliliklerinden kaynaklanan risklerinden kaçınabilmektir. Spot piyasalarında risk yönetimi olgusuna duyulan ihtiyaç, bu duruma çözüm niteliğinde olan vadeli işlem piyasalarının gelişmesini sağlamıştır.

Somut malların alınıp satıldığı spot piyasalarda ödeme ve ürün teslimatı aynı anda gerçekleşirken, vadeli işlem piyasalarında ödeme ve ürün teslimatı gelecekteki bir vadede önceden belirlenmiş şartlara göre gerçekleştirilir (Adıgüzel ve Yılmaz, 2015: 17).

Spot piyasalarda ödeme ürün alım satım yapıldığı sırada gerçekleştirilir. Spot piyasalarda oluşan fiyatlar o an için geçerlidir ve yatırımcılar oluşabilecek fiyat hareketlerinden olumlu ya da olumsuz etkilenmektedir.

Vadeli işlem piyasalarında yapılan işlemlerde, gelecekte bir malı önceden belirlenmiş şartlara göre satın almayı taahhüt eden taraf ve gelecekte bir malı önceden belirlenmiş şartlara göre satmayı taahhüt eden diğer taraf olmak üzere iki taraf vardır. Taraflar sözleşmeyle birlikte kısa ve uzun olarak adlandırılan bir pozisyon almış olurlar. Malı satın alma taahhüdünde bulunan uzun pozisyon durumundayken, malı satmayı taahhüt eden taraf kısa pozisyon almış durumundadır.

Bu piyasalarda işlem yapan yatırımcılar vade sonunu beklemeden istedikleri zaman ters bir sözleşme ile pozisyonlarını kapatabilirler. Söz gelimi alıcı vade taahhüdünü yerine getirmek için vade sonunu beklemiyorsa, aynı özellikteki sözleşmede satıcı olarak ters işlemle pozisyonu kapatabilir.

Vadeli işlem piyasaları, organize piyasalardır. Taraflar arasında yapılan bu işlemler, verilen taahhütler futures borsasının teminatı altındadır. Bu piyasalar işletmelere risk

yönetimi konusunda alternatif çözümler sunar. Vadeli işlem piyasalarının tercih edilmesindeki en temel etken riskten korunma fonksiyonudur. Bunu gerçekleştirme yolu ise riski, tarafların kararı ile bir tarafa transfer edebilmesidir. Bu kişi belirli bir riski üstlenerek kar elde amacı güderken, diğer taraf riskten korunma amacıyla işlem yapıyor olabilir.

Organize bir vadeli işlemeler piyasasında, aynı şekilde oluşturulmuş aynı şartlara sahip standart sözleşmeler işlem gördüğü için, sözleşme yükümlülükleri birkaç kez el değiştirebilirler.

Türkiye'deki vadeli işlem borsası, Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası (VOB) olarak 2005 tarihinde, İzmir'de faaliyete geçmiştir. VOB 2013 yılında İstanbul'a taşınmış ve Borsa İstanbul'a bağlı olarak faaliyetlerine devam etmektedir. Bu borsada 2013 itibariyle hem emtia hem de vadeli işlem sözleşmeleri işlem görmektedir. Türkiye'de ilk opsiyon borsası ise Aralık 2012 tarihinde kurulmuştur ve Borsa İstanbul'a bağlı olarak faaliyet göstermektedir (Adıgüzel ve Yılmaz, 2015: 20).

İlk vadeli işlem sözleşmeleri, özellikle tarımsal ürünlerin fiyatlarındaki aşırı dalgalanmalar sebebiyle çözüm olarak ortaya çıkmıştır. Tarımsal ürün fiyatlarındaki değişiklikler kısmen talep ile arz arasındaki dinamik dengesizliklerden kaynaklanmaktadır (Huchet ve Fam, 2015: 50).

İklim koşulları, beklentilerin gerçekten tamamen kopuk olması ihtimali, üreticilerin gelirinin öngörülemezliği gibi faktörler tarım ürünlerinde talep ile arz arasında dinamik dengesizliklerin oluşmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle önceleri yalnızca tarım ürünleri üzerine yapılan vadeli işlem sözleşmelerinin kullanım alanı günden güne gelişmiştir.

1.4. VADELİ İŞLEM PİYASALARININ AMACI

Vadeli işlem piyasalarına olan gereksinim piyasa katılımcılarının fiyat değişmelerinden ve bunun getirdiği riskten korunma isteği üzerine ortaya çıkmıştır.

Vadeli işlem piyasalarının ortaya çıkış nedeni, piyasada işlem gören finansal varlık ya da mal fiyatlarının uzun vadede öngörülemeyecek kadar değişken olmasıdır. Bu piyasalar, oluşan risk ortamından en az düzeyde etkilenmek isteyen yatırımcıların, belirsizlik ortamını fırsata çevirmek isteyenlerin veya belirli bir bedel karşılığında risk almak isteyenlerin beklentilerini karşılamak amacıyla oluşturulmuşlardır (Çelik, 2012: 5)

Vadeli işlem piyasaları, piyasaların etkin bir şekilde işleyebilmesinde önemli bir yere sahiptir. Vadeli işlem piyasalarında işlem yapmak isteyen yatırımcı türev araçlar aracılığıyla varlığın fiyatını sabitleyerek gelecekteki beklenmedik fiyat artışlarına karşı kendini koruyabilir. Aynı şekilde mal sahibi sahip olduğu varlığın değerini korumak amacıyla şimdiden satıcı pozisyonu alarak, gelecekteki fiyat düşme riskine karşı zarara uğramaktan kendini koruyabilir.

Vadeli işlem piyasaları, kullanıcılarına riski aracı kuruma transfer etme imkanı sağlar. Yatırımcının spot piyasada aldığı pozisyonu gelecekteki fiyat dalgalanmalarına karşı korur ve gelecekteki spot fiyatlar hakkında fikir verir. Finansal piyasalarda, spot piyasasına ek olarak faaliyet gösteren bir vadeli işlem piyasasının varlığı fiyat oluşum mekanizmasının daha etkin çalışmasını sağlar (Münyas, 2015: 40).

Vadeli işlem piyasaları teminatlandırma sistemi ile kar oranını artırma imkanı sağlar. Buna kaldıraç etkisi adı verilir. Kaldıraç faktörünün etkisini üç faktör belirler. Bunlar; fiyat, sözleşme büyüklüğü ve teminat tutarıdır (Adıgüzel ve Yılmaz, 2015: 21). Vadeli işlem piyasaları, finansal ve finansal olmayan kurumlar tarafından riskten korunma, spekülasyon ve arbitraj amacıyla kullanılmaya başlanmış ve portföy yönetim sürecinde yer almıştır (Ayrıçay, 2003: 2).

1.5. TÜREV ARAÇ KAVRAMI

Uluslararası finansal piyasalardaki ilişkilerin ve işlem hacimlerinin artmasıyla birlikte sürekli değişen ve gelişen ekonomik koşullar, riskten minimum düzeyde

etkilenmek isteyen yatırımcıların farklı arayışlar içerisinde olmalarını gerekli kılmıştır.

Belirsizliğin neden olduğu riskleri azaltmaya yönelik arayışlar sonucu, temel amacı riskten korunmak ve gelecekteki piyasaya şartlarından kazançlı çıkmak olan finansal türev araçlar geliştirilmiştir. Amacı yatırımcılarına farklı alternatifler sunmak olan türev araçlar, finansal piyasalarda artan belirsizlikler ve fiyat oynaklıklarına karşı etkin bir risk yönetim (Hedging) aracı olarak kullanılmaktadır.

Türev araçlar; değeri başka bir dayanak varlığa bağlı olan finansal ürünlerdir (Chambers, 2012: 1). Türev araç tanımı muhasebe standartlarında şu şekilde yer almaktadır;“Belirli bir faiz oranında, finansal araç fiyatında, mal bedelinde, döviz kurunda, fiyat veya oran endeksinde, veya başka bir değişkende meydana gelen bir değişiklikten etkilenecek değeri değişen; net bir başlangıç yatırımı gerektirmeyen ya da daha az bir yatırım gerektiren ve ödemesi ileri bir tarihte gerçekleşecek olan finansal araçlardır” (TMS39, mad.9). Diğer bir ifadeyle türev araç, vade süresince değeri sözleşmeye konu olan varlığın fiyatı tarafından belirlenen, vadeli işlem piyasasında alım satım işlemlerinin yapıldığı, bir finansal varlıktır (Bozkurt, 2006: 6).

Türev araçların değeri, mal, döviz, faiz veya hisse senedi gibi bir finansal varlığın değerinden türetilmektedir. Türev araçların türetildiği bu finansal ürünlere dayanak varlık adı verilmektedir (Çakır ve Sabuncu, 2016: 121)

Türev araçların getirisi, vade bitimine kadar olan süreçte dayanak varlığın aldığı değere göre değişiklik gösterir. Bu yatırım araçları, dayanak varlığı olan temel finansal araçların fiziki olarak el değiştirmesine gerek olmaksızın, sadece varlığa ait hak ve yükümlülüklerin transfer edilmesine olanak sağlar. Bu araçlar kullanıcıları için alan kişi açısından finansal varlık niteliğinde olup, yükümlülük altındaki kişi tarafından ise finansal borç niteliğindedir.

Türev araçlar belirli standartlara sahiptirler ve farklı piyasalarda işlem görürler. Organize piyasalar, yasal düzenlemeler ve belirli standartların olduğu standart türev araçların alınıp satıldığı piyasalardır.

Taraflar arasında yapılan sözleşmeler belirli standartlar ile oluşturuluyorsa bunlar organize borsalarda işlem görür. Organize piyasalar dışında gerçekleşen tüm işlemler tezgahüstü piyasa işlemleri olarak adlandırılır. Sözleşmeler tarafların iradesi ile kendi ihtiyaçları doğrultusunda hazırlanıyor ise, tezgahüstü piyasalarda işlem görür. Türev araçlara dayalı yapılan sözleşmeler alınıp satılabilir nitelikte sözleşmelerdir.

Finansal piyasalardaki diğer yatırım araçlarından farkı, iki taraf arasındaki bir sözleşmeyle oluşmuş olmasıdır. Finansal araçlardan türetildikleri için adı türev araçlardır. Son yıllarda Dünya para ve sermaye piyasalarına damgasını vuran en önemli gelişme, yaşanan ekonomik krizler ve finansal piyasalarda artan risklere karşı türev araçların kullanımının giderek artmasıdır (Kaygusuzoğlu, 2011: 138)..

Yatırımın bir kısmının finanse edilmesi için borçlanma yoluna gidilmesine kaldıraç adı verilir (Gecchetti ve Schoenholtz, 2011: 3-9). Türev araçlar yapıları itibariyle kaldıraç unsurunun olumlu etkilerinden faydalanılabilecek bir yapıya sahiptir. Vadeli işlem piyasalarında kullanılan kaldıraç etkisi sayesinde daha az teminat ile fon bulmak mümkündür.

Örneğin İzmir Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsasında döviz kontratı üzerine işlemlerde, 1000 \$'lık bir pozisyon için 150 TL depozito yatırılması yeterli olabilir. Yani yatırımcı piyasaya girerken yatırdığı teminatın büyüklüğü ile yapılan sözleşmenin parasal büyüklüğü aynı olmak zorunda değildir. Daha düşük teminatlarla, ihtiyacı olan yüksek fon ihtiyacını karşılayabilir.

Türev araçlar yatırımcılara yüksek kaldıraç için düşük maliyet imkanı sağladıklarından dolayı risk yönetimi açısından önemlidir. Nakit piyasada türev enstrümanın değerinin bağlı olduğu varlığa yatırım yapmak yerine türev enstrümanlara yatırım yapmak, yatırımcıya büyük oranda maliyet tasarrufu sağlar (Ayrıçay, 2003: 9).

Yatırımcı için türev araçların sunduğu fırsatları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Karaca, 2007: 13):

- Anapara tutarında yatırım yapmadan, ürünün anapara fiyat değişiminden birebir kar veya zarar edilecek pozisyonlar yaratılabilir.
- Kaldıraç etkisinden dolayı vadeli işlem piyasalarında türev araçların işlem hacmi, ürünlerin spot hacmine göre çok yüksektir.
- Türev ürünleri standart ürünlerle birlikte kullanarak yatırımcı için en uygun opsiyon belirlenip ürün çeşitliliği sayesinde bir çok kombinasyon oluşturulabilir.
- Spekülasyon amacıyla kullananlar piyasa fiyatı ya da faiz oranlarındaki değişiklikleri önceden tahmin ederek kar elde edebilirler.
- Fiyat (değer) tespiti açısından belirleyicidir.
- Yatırımcıların daha az teminatla borçlanmasına olanak sağlar ve işlem maliyetlerini düşürür.
- Borçlanma kapasitesinin artırılmasını sağlar.
- Etkin bir piyasa için olması gereken net nakit akımlarının artırılmasına katkı sağlar.
- Mevcut varlık ve yükümlülüklerin riskten korunmasına yardımcı olur.
- Fiyat istikrarı sağlar böylece volatilité azalır.
- Kesin döviz taahhütlerini riskten korur.
- Piyasa derinliğinde artışı sağlar ve likidite oranı daha yüksek bir piyasanın oluşumuna katkı sağlar.

Ancak bazı görüşlere göre türev araç kullanımının, bu piyasaların kriz anında sahip olduğu kaldıraç etkisinden dolayı krizlerin yarattığı tahribatı daha büyük boyutlara taşıdığı düşünülmektedir (Ayrıçay, 2003: 9). Her ne koşulda olursa olsun türev araç kullanımı, piyasaların ulusal bir boyuttan uluslararası bir boyuta taşıdığı ekonomik bir ortamda belirsizliklere karşı kullanılabilir iyi bir opsiyondur.

1.6. TÜREV ARAÇLARIN KULLANIM AMAÇLARI

Türev araçlar, piyasalardaki değişimlere hızlı bir şekilde ayak uydurabilecek finansal araçlar olarak hem kullanılan sermayenin maliyetini düşürmek hem de bu araçlara yatırımcılar için özendirici nitelikler yükleyebilmek için kullanılırlar (Dızman, 2014: 21).

Türev araçların ortaya çıkış amacını yerine getirebilmesi için bir takım şartları sağlaması gerekir. Bunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Kurtcebe, 2015: 12);

- a) Bir finansal aracın değeri belirli bir faiz oranına, başka bir menkul kıymet veya malın fiyatına, döviz kuruna, fiyat ve oran endekslerine vb. faktörlere bağlı olarak değişiyorsa,
- b) İlk yatırım gerektirmiyor veya piyasa şartlarındaki değişikliklere benzer tepki vermesi beklenen diğer sözleşme tiplerine oranla daha az derecede ilk yatırım gerektiriyorsa,
- c) Finansal aracın gereklerinin vadeli olarak ileri bir tarihte gerçekleştirilmesi gerekiyorsa, bunlar türev araç olarak adlandırılırlar.

En önemli kullanım amacı ileride meydana gelebilecek riske karşı korunmak veya belirli seviyede risk alarak getiri yükseltmektir (Adıgüzel ve Yılmaz, 2015: 17).

Türev araçların başlıca kullanım amaçları şunlardır (Ocakoğlu, 2013: 53):

- Borçlanma maliyetlerini düşürmek,
- Borçlanma kapasitesini arttırmak,
- Net akışlarının işletme lehine olacak şekilde düzenlenmesine yardımcı olmak,
- Riskten korunmak,

Yatırımcılar türev araçları genellikle üç amaç için kullanırlar. Bunlar; 'Spekülasyon', 'Arbitraj' ve 'Riskten korunma' dır. Bu kavramlar aşağıdaki bölümde detaylı olarak anlatılacaktır.

1.6.1. Spekülasyon

Spekülasyon, piyasanın gidişatı ile ilgili tahminde bulunarak, fiyat hareketlerindeki değişiklikten kâr elde etmek amacıyla alım satım yapılmasıdır (Adıgüzel ve Yılmaz, 2015: 17).

Vadeli işlem piyasalarında korunma amacı taşımayan işlemler spekülatif işlem olarak adlandırılır. Spekülasyon; spekülatörler aracılığıyla riski üstelenme ve bir likidite sağlama aracı olarak piyasaların düzgün işleyebilmesi için gereklidir (Cifarelli ve Paladino, 2015: 2).

Piyasalarda ortaya çıkabilecek kâr fırsatlarını değerlendirebilen, gelecekte oluşabilecek fiyat hareketlerini öngörerek pozisyon alabilen yatırımcılara spekülatör adı verilir. Spekülatörler; kazanç sağlamak amacıyla işlem yapan ve riski üstlenen kişilerdir.

Spekülatörler, türev araçları kullanarak, bir varlığın gelecekteki fiyatına yönelik tahminde bulunup bu işlem sonucunda kazanç elde etmeyi beklemektedirler. Spekülatörlerin bir diğer amacı türev araçların sunduğu kaldıraç etkisinden faydalanmaktır.

Kaldıraç etkisinin yüksek kazanç olanağı sunması nedeniyle, günümüzde finansal türev araçlar asıl amacı olan riskten korunmadan daha çok spekülasyon amacıyla kullanılmaktadır (Ersoy, 2011: 66).

Özellikle, bankaların sunduğu yüksek kaldıraç etkisi sayesinde büyük miktarlarda kar elde etmesi spekülatif amaçlı işlem hacmini artırmıştır. Ancak tahminler beklenmedik şekilde geliştiğinde kayıplar da kaldıraç etkisine maruz kalarak, uğranan zararın etkisi de o ölçüde büyük olacaktır.

Spekülatörler, piyasanın ihtiyacı olan hareketliliği sağlayarak mali araçların ticaretini kolaylaştırır. Bu kişiler genellikle ticari olmayan firmalar ve bireysel yatırımcılardan

oluşmaktadır. Yatırımcıların kaçınmak istedikleri riskleri, kar amacı güderek zarar etme pahasına gönüllü olarak üstlenirler (Çetin ve Kurar, 2016: 406).

Spekülatörler riski almalarının yanında piyasanın istikrarına ve fiyat hareketliliğine olumlu katkı sağlar. Çünkü fiyatların normalin üzerinde seyretmesi halinde spekülatörler satış yönünde işlem yaparken, fiyatların beklenmedik düşüşü halinde de alım yönünde pozisyon alarak piyasanın dengeye girmesine katkı sağlarlar.

1.6.2. Arbitraj

Arbitraj yatırımcının aynı malı iki farklı fiyattan sattığında kar elde etmeyi amaçladığı işlem türüdür. Bu işlemi bireysel olarak yapan kişiler arbitrajcı olarak adlandırılır.

Yatırımcılar aynı ürünün farklı piyasalardaki fiyat farklılıklarından yararlanarak alınıp satılması sonucu kazanç elde etmeyi amaçlar. Bir diğer deyişle Arbitraj, farklı piyasalarda aynı varlıklar için farklı fiyatların oluşmuş olması durumunda, menkul kıymetlerin belirlenen fiyatının daha düşük olduğu piyasadan alınarak daha yüksek olduğu piyasada satılması işlemidir (Kandemir ve Cihangir, 2010: 260).

Arbitrajcı, düşük fiyattan satın aldığı herhangi bir varlığı yüksek fiyattan satmak suretiyle kazanç elde ettiği gibi, piyasada iki farklı fiyat eşitlenene dek, düşük fiyatlı menkul kıymetlerin fiyatlarının yukarı, yüksek fiyatlı menkul kıymetlerin fiyatlarının da aşağıya doğru hareket etmesini sağlamış olur (Çelik, 2012: 3).

Arbitrajcı, arbitraj işlemi için herhangi bir fona ihtiyaç duymamaktadır. Bu işlem arbitrajcı için yatırım gerektirmediğinden üstlenilen bir risk de yoktur dolayısıyla işlem hacmi ne kadar büyük olursa karı da o kadar fazla olacaktır. Bu nedenle arbitraj işlemlerinin büyük çaplı olma eğilimi yüksektir (Cihangir ve Kandemir, 2010: 262).

Genel anlamda arbitraj işlemleri piyasaların birbirleriyle uyumlu bir şekilde hareket etmesini ve gerçekçi fiyat oluşumunu sağlar. Bu işlemler kâr elde etmekten ziyade bu yöndeki faydası ile öne çıkmaktadır.

1.6.3. Riskten Korunma

Küreselleşme ile yaşanan gelişmeler özellikle uluslararası piyasalarda işlem yapan yatırımcıları yeni arayışlara yönlendirmiştir. Oluşan bu yeni durum ile Dünya artık tek pazar haline gelmiştir. Pazarın büyümesi ve sermayenin uluslararası dolaşımının serbest hale gelmesi ve teknoloji alanında yaşanan gelişmeler birçok olumlu sonuçlar doğurmasının yanı sıra finans çevrelerini bir takım risklere karşı daha açık bir hale getirmiştir.

Risk, beklentilerden bağımsız olarak gelişen, bir olayın olumlu ya da olumsuz sonuç doğurma ihtimalidir. Finansal anlamda risk; bir finansal aracın veya varlığın çeşitli değişkenler sonucu değerinin artması veya azalması ve buna bağlı olarak bu finansal varlığa sahip işletme veya bireylerin bu değişimden dolayı elde ettikleri getirinin beklenen getiriden pozitif veya negatif yönde sapmasıdır (Çetin ve Kurar, 2016: 405). Gerek firmalar gerekse bireysel yatırımcılar, bu yeni düzende finansal sistemde oluşabilecek riski yönetme gereksinimi duymuşlardır.

Risk yönetimi; bir işletmenin ticari faaliyetleri nedeniyle etkileşim içerisinde olduğu, döviz, faiz oranı, hisse değeri, hammadde fiyatı gibi bir takım değişkenlere bağlı olarak oluşan finansal risklerinin, işletmenin performansı üzerinde yaratacağı olumsuz etkilerinin ölçülebilmesive bu risklerin kontrol altına alınabilmesi için çeşitli araçlardan yararlanılması ya da yeni araçlar geliştirilmesi faaliyetlerinin tümüdür (Kurtcebe, 2015: 19).

Risk yönetim anlayışının ortaya çıkması ile finansal araçlar ve değeri bu varlıklara bağlı olan türev araçlar geliştirilmiştir. Türev araçların en yaygın kullanım amaçlarının başında riskten korunma fonksiyonu gelmektedir. Çünkü türev araçlar, doğru kullanıldığında finansal riski azaltmaya yardımcı olur (Kayahan, 2009: 24).

Yatırımcı vadeli işlem sözleşmelerini kullanarak söz konusu ürünü henüz fiziken edinmemiş olsa bile, ürünün spot piyasa fiyatında ileride meydana gelebilecek fiyat düşüşüne karşı korunabilmektedir. Bu tip korunma 'Açığa Korunma' olarak adlandırılır. Örneğin tarımsal bir üründe üretim yapan bir işletme, o ürüne dayalı vadeli işlem sözleşmesi satın alarak ürünün spot fiyatında ileride olabilecek artışa karşı korunabilmektedir. Bu tip korunmaya ise 'Uzun Korunma' olarak adlandırılır (Kaptanoğlu, 2015: 46)

Riskten korunma anlamına gelen ve genellikle döviz işlemleriyle uğraşanlar tarafından, döviz riskinden korunmak amacıyla kullanılan tekniğe 'Hedging' adı verilir.

Hedging daha genel bir tanımlama ile, bir spot aktif veya pasifte alınması düşünülen bir pozisyonun yerine, geçici olarak ikame edilen pozisyona, ya da mevcut bir spot aktif veya pasif pozisyonunun fiyat riskini gidermek amacıyla, bu pozisyonun kapatılacağı ana kadar alınan ters pozisyona verilen genel isimdir (Özer, 2008: 11).

1.7. TÜREV ARAÇ TÜRLERİ

Türev araçlar günümüzde ihtiyaçtan doğan çok kapsamlı bir çeşitliliğe ulaşmıştır. Ancak genel olarak bu enstrümanları dört başlık altında ele almamız mümkündür.

Başlıca türev araçlar; Forward, Futures, Opsiyon ve Swap Sözleşmeleridir. Türev araçlar işlem gördükleri mekân açısından da iki gruba ayrılırlar. Bunlar; borsada işlem gören türev araçlar (Futures ve opsiyonlar) ve borsa dışında işlem gören tezgahüstü işlemler (Forward, swap) olarak adlandırılan türev araçlardır (Yıldız, 2006: 20).

Türev araç türlerinin işlem hacmi en fazla olan ve en yaygın olarak kullanılanı, belirli bir standardı olan ve organize borsalarda işlem gören finansal araçlardır. Organize piyasalarda işlem gören finansal araç türlerinden endekse dayalı finansal araçlar, hem futures sözleşmelerinin hem de opsiyon sözleşmelerinin işlem hacmi sıralamasında ilk sırayı almaktadır (Aşıkoğlu ve Kayahan, 2008: 163).

1.7.1. Forward Sözleşmeler

Teslimatı ileri bir tarihte yapılacak belirli miktardaki ticari bir ürünün fiyatını bugünden sabitleyip, gelecekteki bir tarihte alım satımının yapıldığı, taraflardan birini vade tarihinde belirlenen fiyattan sözleşme konusu kıymeti almakla, diğerini de satmakla yükümlü kılan sözleşmelerdir (Ocakoglu, 2013: 50).

Forward sözleşmeler tamamıyla tarafların kendi iradesi doğrultusunda oluşturulan özel sözleşmelerdir. Sözleşme taraflar arasındaki güven esasına dayanır. Bu sözleşmelerde, sözleşmenin gerçekleşme anına kadar, taraflar birbirlerine herhangi bir ödeme yapmazlar. Teslim amaçlı vadeli işlemler olduğundan, tarafların vade bitiminde sözleşme şartlarını yerine getirmesi şarttır..

Forward işlemler, yatırımlarını döviz cinsinden yabancı yatırımcıların başvurduğu daha çok ithalat ve ihracat firmalarının tercih ettiği bir işlemdir. Bu sözleşme tarafların sözleşmeyi yaparken her türlü serbestliğe sahip oldukları dolayısıyla türev araçlara göre daha esnek olan sözleşmelerdir. Ancak forward sözleşmeler, tıpkı muhasebedeki borç alacak ilişkisi gibi taraflara karşılıklı hak ve yükümlülük getirir. Taraflar arasında yapılan bir sözleşmeye bağlıdır ve devri mümkün değildir.

Sözleşmenin iptali tarafların kendi aralarında anlaşmasıyla mümkün olabilir ancak tek tarafın isteği ile sözleşme sonlandırılmaz. Sözleşmeye konu finansal varlık ile ilgili fiyat, vade, teslimat yeri, tarih ve bunun gibi tüm ayrıntılar tarafların isteğine göre şekillenebilir. Bu sözleşmeler bir spot piyasa işlemi olmakla birlikte, teslimat ileri bir tarihte gerçekleştiği için vadeli işlem özelliği göstermektedir.

Bu sözleşmeler, tezgahüstü piyasalarda işlem görür. Organize piyasalarda alım satımı veya devri yapılabilen standart bir forward sözleşmesi yoktur. Forward işlemlerinde vade sınırı yoktur. Ancak taraflar arasında yapılan bir sözleşme olup, karşılıklı güven esasına dayandığı için genellikle vadeleri bir yıldan kısadır.

Forward sözleşmelerinin temel amacı, alım satım işlemlerine konu olan herhangi bir finansal aracın gelecekteki beklenmedik fiyat değişimlerinden doğan riski en aza

indirmektir (Kaygusuzoğlu, 2011: 140). Bunun yanı sıra istenilen döviz cinsinden hedging yapmaya esneklik sağlaması; prim, depozito, marjin gibi ödemeler ve ara ödemelerin bulunmaması, işletmeleri bu gibi nakit akımı üzerindeki olumsuz etkisinden koruması ve spekülâtif kar elde edilmesi gibi avantajlar sağlamaktadır (Karaca, 2007: 23).

Özellikle dalgalı kur sisteminin uygulandığı ekonomilerde, döviz kuru üzerinde oluşan dalgalanmalar dış ticaret firmaları üzerinde önemli bir risk faktörüdür. Bu nedenle forward sözleşmeleri yatırımlarını döviz cinsinden garanti altına almak isteyen yabancı ithalat ve ihracat firmaları için riskten korunma tekniği olarak da kabul edilir (Çetin ve Kurar, 2016: 407). Örneğin bir ithalat firması vadeli işlemlerinde vade sonundaki Dolar Akreditifi için ne kadar ödeyeceğini bugünden bilmeyi isteyebilir. Bu sayede gerçek maliyet önceden hesaplanarak ürün fiyatı ona göre belirlenebilir.

Gelecek ile ilgili belirsizliklerin ve riskin azaltılması gibi temel amaçlar için kullanılan bu sözleşmeler, aynı zamanda hiç bir ticari ve mali bir işleme dayanmayıp sadece kazanç elde etme amacına yönelik spekülâtif amaçlı da olabilirler (Kurtcebe, 2015: 29). Ancak kar amaçlı kullanımında dahi işlem sona erdiğinde beklentiler gerçekleşmemiş ve zarar edilmiş olabilir.

1.7.1.1. Faiz Forward Sözleşmeleri

Faiz forward sözleşmeleri, gelecekteki belirli bir tarih için tahmini miktarlardaki mevduat ve kredilerin faizlerini aynı noktada tutan sözleşmelerdir. Bu sözleşmeler, tarafların belirlemiş olduğu bir anaparaya belirli bir süre için uygulanacak faiz oranı anlaşması üzerine yapılır (Chambers, 2007: 48).

Faiz forward sözleşmelerine taraf olan yatırımcıların amacı kendilerini gelecekte meydana gelebilecek olumsuz faiz değişmelerine karşı korumaktır. Burada kredi kullanan işletme, kendisini gelecekteki faiz artışlarının doğuracağı zarara karşı korunmayı hedeflerken, kredi veren taraf ise, gelecekteki beklenmedik faiz düşüşlerine ve bu durumun yaratacağı olumsuz etkiye karşı korunmayı hedefler

(Kırlıoğlu ve Altınkayak, 2016: 606). Bu nedenle belirli bir faiz oranı üzerinde anlaşılır. Bu sözleşmelerde iki tarafında temel beklentisi faiz oranlarında meydana gelebilecek dalgalanmaları kendi lehlerine kullanmaktır.

Sözleşmeye konu olan taraflardan herhangi birinin anaparayı almak veya vermek gibi bir yükümlülüğü yoktur. Dolayısıyla sözleşmeye konu olan anapara sadece nominal bir değerdir ve tarafların bu tutarı birbirlerine ödemeleri söz konusu değildir. Sözleşme gereğince anapara sadece faiz hesaplamasında kullanılmaktadır. Tarafların üzerinde anlaştığı husus, sözleşmenin yapıldığı tarihte belirlenen faiz oranı ile vade tarihinde gerçekleşen faiz oranı arasındaki farkın ödenmesidir.

Forward faiz sözleşmelerinde, alıcı taraf genellikle fon ihtiyacı içerisinde olan ve düşük maliyetli kredi kullanmak isteyen ancak faiz oranlarındaki yükselme riskine karşı önlem almak isteyen taraf olurken, satıcı taraf geleceğin vermiş olduğu belirsizlik ortamında risk alarak kar elde etmeyi hedefleyen taraftır.

Örneğin, banka ile müşteri arasında yapılan bir faiz forward sözleşmesinde, banka müşterisine % 12'lik bir faiz oranını taahhüt etmektedir, eğer bu süreçte cari piyasa faizi % 15 olursa vade tarihinde banka müşteriye %3 lük faiz farkını ödeyecektir. Şayet bu süreçte cari piyasa faizi %12 den daha düşük bir oranda gerçekleşirse aradaki yüzdelik faiz farkını müşteri vade gününde bankaya ödeyecektir. Görüldüğü gibi taraflar arasında bir anapara ödemesi yoktur sadece varsayımsal bir anapara baz alınarak hesaplanan faiz ile sözleşme vadesinde gerçekleşen faiz arasındaki fark hesaplanmaktadır.

1.7.1.2. Döviz Forward Sözleşmeleri

Döviz Forward Sözleşmeleri, bir banka ile müşteri arasında yapılan ve ileriki bir tarihte, kabul edilen bir kur üzerinden belirli miktar dövizin, ulusal para karşılığında alım satımını öngören sözleşmelerdir (Sülün, 2009: 17). Bu işlemleri yapan kurumlar genellikle, bankalar ve brokerlardır. Eğer bir ihracatçı döviz kurunda meydana gelebilecek olumsuz değişimlerden korunmak isterse, bu işle uğraşan bankalar veya brokerlarla, forward döviz sözleşmesi yaparak riskten kaçınabilir.

Forward döviz işlemleri, döviz kuru riskinden korunma yöntemleri içinden en yaygın olarak kullanılan yöntem olarak bilinmektedir. Döviz kurlarının belirlenmesinde çok sayıda değişkenin bulunması, doğal olarak geleceğe yönelik belirsizliği, belirsizlik ise elinde (çok uluslu şirketler ve bankalar gibi) döviz varlığı bulunduranların kendilerini bu risklere karşı koruma eğilimini beraberinde getirir. Yapılmak istenen, döviz kurunu mümkün olduğunca ileri bir tarih için sabitlemeye çalışmaktır (Yıldız, 2006: 55). Bu sözleşme ile ileriki bir tarihte yapılacak olan döviz değişiminde uygulanacak kur, sözleşmenin yapıldığı tarihte belirlenmiştir.

Döviz alım satım işlemi vade bitiminde ve önceden belirlenmiş kur üzerinden gerçekleşmektedir. Dövizin önceden belirlenmiş bir kurdan işlem görmesi, kullanıcılarına vadeli olarak yaptıkları işlemlerde kur değişim riskine karşı koruma sağlar. Döviz forward sözleşmelerinin yapılmasındaki amaç, döviz kuru ve değişimlerine karşı korunmak (hedging) veya spekülasyon yapmaktır (Fırat, 2009: 27).

Bu sözleşmelerin özellikle uluslararası piyasalarda yapılan işlemlerde kullanılıyor olmasının sebebi, döviz kuru artışıyla doğabilecek zarardan korunmak ve yatırımcının vade sonunda transfer edeceği tutarın karşılığını bugünden görmek istemesidir.

Bu durum şu şekilde açıklanabilir; A şirketi, 2016 Temmuz ayında 500.000 ABD Doları bedelle ithal edeceği bir mal üzerine, döviz kurunu bugünden sabitleyebileceği bir sözleşme yapmak istemektedir. Bunun için bir banka ile döviz kurunu sabitlemek için 01.10.2015 yılında, 01.07.2016 tarihinde yapacağı ithalat işlemi için 01.07.2016 tarihindeki kur fiyatının değil 01.10.2015 tarihinde olan kur fiyatının baz alınacağını gösteren bir forward sözleşmesi yapmıştır. Sözleşmenin yapıldığı 01.10.2015 tarihinde, 1\$= 1,8 TL'dir. Bu örneğe göre 01.07.2016 tarihinde cari kur 2 TL olarak gerçekleşirse, şirket 0,20 TL tutarında daha ucuz döviz alabildiği için $(0,20 \times 500.000) = 100.000$ TL kazanç sağlamış olacaktır. Buna karşılık banka 2 TL yerine 1,8 TL kur uygulamak şartıyla döviz satmak zorunda kalacağı için 01.06.2016 tarihinde $(0,20 \times 500.000) = 100.000$ TL zarar etmiş olacaktır.

1.7.1.3. Ticari Mal Forward Sözleşmeleri

Ticari Mal Forward sözleşmeleri; bir malı önceden belirlenmiş gelecekteki bir tarihte, sözleşmede belirtilen fiyattan alma ya da satma zorunluluğu getiren sözleşmelerdir. Bu sözleşmelerin tarafları genellikle nihai kullanıcılar, mal ticareti yapan satıcılar ile üreticilerdir. Sözleşme vadesi gelmeden kar yada zarar eden tarafın alıcı mı, yoksa satıcı mı olduğu anlaşılmaz. Sözleşmeye taraf olanlar vade günündeki spot fiyata göre kar ya da zarar ederler.

Örnek: Bir çiftçi Ekim ayında tarlasına buğday ekıyor. Çiftçinin ton başına maliyeti 100dolardır. Spot piyasada buğdayın fiyatı 110 dolardır. Ancak çiftçi hasat zamanında buğdayın fiyatının düşmesinden endişe ettiği için Kasım ayında bir tüccar ile anlaşıyor ve Haziran ayında ödenmek üzere buğdayın tonunu 110 dolardan satıyor. Tüccar Haziran ayında buğday fiyatlarının artacağını düşündüğünden bu sözleşmeye taraf oluyor. Burada çiftçi kendi kazancını koruma altına alırken, tüccar riski üstleniyor. Bu noktada karşımıza iki olasılık çıkıyor.

Haziran ayında buğdayın spot piyasadaki fiyatının 120 dolar olduğunu varsayalım. Çiftçi, fiyat düşüşüne karşı korunmak için fiyatı 110 dolarda sabitlediğinden fiyatların beklentisinin tersine artması nedeniyle 10 dolar zarar etmiştir. Tüccar ise beklentileri doğrultusunda burada ton başına 10 dolar kar etmiştir. Ters bir durumda ise Haziran ayında spot piyasada buğdayın tonunun 90 dolar olduğunu varsayalım. Çiftçi, fiyat düşüşünü tahmin edip forward sözleşme ile kazancını garanti altına almıştır. Burada ton başına 10 dolarlık bir kar söz konusudur. Tüccar ise tahminleri doğrultusunda risk almış ve yanıldığından spot piyasada buğdayı 90 dolardan alabileceken forward anlaşmasına taraf olduğu için ton başına 110 dolar ödemiştir (Bozkurt, 2006: 10).

1.7.2. Futures Sözleşmeler

Futures sözleşmeler en yaygın olarak kullanılan vadeli işlem piyasası araçlarından birisidir. 1970'li yıllardan önce daha çok tarımsal ürünlere uygulanan futures sözleşmeleri, 1990'ların ortası itibariyle çeşitli menkul kıymetler ve borsa endeksleri

üzerinden gerçekleştirilmeye başlanmışlardır. En temel işlevi mevcut riskin, bu riskten kaçınmak isteyen kişilerden, belirli bir bedel karşılığında bu riski üstlenmek isteyen kişilere devredilmesini sağlar (Cifarelli ve Paladino, 2015: 2).

Futures sözleşmeleri, sözleşme şartları borsa tarafından belirlenen, standart özellikleri olan ve organize piyasalarda işlem gören belirli bir miktar ve kalitedeki bir varlığın, gelecekte belirlenmiş bir tarihte ve önceden belirlenmiş bir fiyattan alım satım işlemlerini kapsayan vadeli işlemlerdir (Çetin ve Kurar, 2016: 408).

Futures piyasalar, organize piyasalardır. Futures sözleşmeleri organize piyasalarda ve bu piyasaların güvencesi altında yapılmaktadır. Futures sözleşmelerinde kazanç veya kayıplar günlük bazda piyasa fiyatına bağlı olarak oluşmaktadır. Günün sonunda sözleşmeye bağlı olarak oluşan kazanç veya kayıplar ilgili tarafa ödenir veya ilgili taraftan tahsil edilir (Birgili, Akyel ve Karaca, 2005: 110).

Futures işlemler, düşük işlem maliyeti ile likidite sağlamaktadır. Bu sözleşmelerde çoğu zaman fiziki teslim gerçekleşmez ve iki tarafın isteği ile ters bir işlemle sözleşme sona erdirilebilir (Ersan, 1998: 7).

Futures sözleşmelerini forward sözleşmelerinden ayıran en temel fark, futures sözleşmeleri tek tiptir ve zaman içinde standartlaşmıştır. Sözleşme gereği malın özellikleri sözleşmede çok ayrıntılı bir şekilde yer almak zorundadır. Standart sözleşmeler olduğu için organize piyasalarda işlem görürler. Bununla birlikte forward sözleşmelerinde olduğu gibi taraflar birbirlerine karşı değil, takas kurumuna karşı sorumludurlar.

Futures işlemlerinde taraflar takas odası aracılığı ile başlangıç teminatı ödemektedirler. Takas kurumunun yükümlülüğün yerine getirilmemesine karşı sağladığı teminat, oluşturduğu güven ortamıyla birlikte bu sözleşmelerin işlem hacmini artırmıştır.

Teminat hesapları ile temerrüt riskinden korunma imkanı sağlayan futures sözleşmelerinin, vadeli piyasa fiyatı ve spot piyasa fiyatı iki şekilde belirlenmektedir.

Bu iki piyasa arasındaki ilişkiyi belirleyen iki yaklaşım vardır. Bunlar; beklentiler ve taşıma maliyeti yaklaşımıdır. Beklentiler yaklaşımında, futures sözleşmesinin bugünkü alım fiyatı, varlığın teslim tarihindeki beklenen fiyatına eşittir. Bu yaklaşıma göre fiyat, kişilerin gelecekle ilgili öngörülerine dayanmaktadır.

Taşıma maliyeti yaklaşımında ise, herhangi bir malı bugün almakla, ileri bir tarihte almanın maliyet açısından farkları karşılaştırılmaktadır. Bu modelde varlığı bugün almak, ileriki bir tarihte almaktan daha avantajlı olması gerekir. Çünkü ileriki bir tarihte alınan vadeli işlem fiyatına taşıma maliyeti de eklenir. Vadeli olarak yaptığı işlemde yüklenilmesi gereken fiyat, taşıma maliyeti ile varlığın bugünkü fiyatının toplamına eşit olmalıdır (Adıgüzel ve Yılmaz, 2015: 17).

Futures sözleşmelerinin kullanım amacı söz konusu malların fiyatlarındaki artma yada azalma riskine karşı alıcı veya satıcıyı korumak olup, spekülasyon yada arbitraj amaçlarıyla da kullanılabilir.

Mevcut bir borcun bağlı olduğu döviz fiyatları ve faiz oranları gibi değişkenlerinde oluşabilecek fiyat hareketliliğinin sebep olduğu riskleri azaltmak amacıyla futures sözleşmelere taraf olunması söz konusu ise bu işlem korunma amaçlı olarak tanımlanır (Kurtcebe, 2015: 36).

Arbitraj amacıyla futures sözleşmelerinin kullanımı ise, bu sözleşmenin yapıldığı futures piyasalar ile diğer finansal piyasalar arasındaki oluşan fiyat farklılıklarından yararlanıp kazanç elde edilmesidir.

1.7.2.1.Emtia Futures Sözleşmeleri

Finansal ürünlere dayalı vadeli işlemlerin başlangıç noktası olan emtiaya dayalı futures sözleşmeler, günümüzde üç temel grup olan tarımsal ürünler, enerji kaynakları ve metaller üzerine yapılmaktadır.

Özellikle tarımsal ürünler üzerine yapılan futures sözleşmeler, vadeli işlem piyasalarının varoluşu sebebini oluşturmaktadır. Tarımsal ürünlerin futures

sözleşmelerine konu olmasının sebebi mevsimsel olarak üretilmeleri ve üretim miktarlarını etkileyebilecek ve kontrol edilemeyen çok fazla değişken olmasıdır. Bunun yanında tarım üreticilerinin üretim kararlarının önceden bilinmemesi de söz konusu ürün için piyasada ortaya çıkabilecek arz ve talep dengesizliklerine sebep olabilmektedir.

Değerli bir maden olmasının yanı sıra yatırım aracı olarak kabul edilen altın ve gümüş üzerine düzenlenen futures sözleşmeleri, özellikle enflasyonun yükseldiği dönemlerde geleceğin belirsizlik riskini azaltıcı bir özellik göstererek risk yönetim aracı olarak da kullanılan bir finansal araçlardır.

1.7.2.2. Döviz Futures Sözleşmeleri

Döviz futures sözleşmeleri, belli tutardaki dövizlerin, sözleşmenin yapıldığı tarihte belirlenen bir fiyattan gelecekte teslimini öngören döviz alış veya satış sözleşmelerini içerir (Kurtcebe, 2015: 40).

Döviz futures sözleşmeleriyle, hem riskten kaçınan yatırımcılar hem de spekülâtörler işlem yapar. Riskten kaçınanlar, ileride yapacakları ülkeler arası para transfer işlemlerindeki riski bu yolla azaltmaya çalışırlar. Spekülâtörler, sözleşme bitim tarihinde para birimleri pariteleri arasında oluşabilecek değişiklikleri tahmin etme yolu ile bu türev sözleşmelerle para kazanmak isterler (Özer, 2008: 24).

Sözleşmelerin standart sözleşmeler olması ve sözleşmede yer alan maddelerin borsalarca belirlenmesi nedeniyle alıcı ve satıcı tarafların sözleşmenin fiyatında mutabakata varması yeterlidir. Vade bitiminde fiziki teslimat gerçekleşebileceği gibi ülkelerin yerel para birimleri cinsinden de nakit uzlaşma sağlanabilir (Kaya, 2010: 59).

Döviz futures sözleşmeleri, sabit döviz kuru politikasından vazgeçildiği dönemden günümüze özellikle uluslararası piyasalarda yapılan işlemlerde ortaya çıkan kur riskine karşı kullanılmaktadır. Bu piyasalarda işlem gören döviz futures sözleşmelerinin piyasa fiyatlarına bakarak geleceğin spot döviz kurları öngörülebilir

hale gelmekte, bunun sonucunda ise yatırımcılar döviz kuru riskini yönetebilir hale getirmektedir (Çelik, 2012: 32).

1.7.2.3. Faiz Oranı Futures Sözleşmeleri

Faiz oranı futures sözleşmeleri, dayanak varlığı sabit getirili menkul kıymetler olan vadeli sözleşmelerdir (Chambers, 2007: 15)

Faiz futures sözleşmeleri, vade süresince belli zamanlarda faiz ödemesi yapılmasını, vade sonunda da anaparanın geri ödenmesini gerektiren sabit getirili finansal enstrümanlar üzerine düzenlenirler. Bu tür araçlar, kısa ve uzun vadeli sermaye piyasası araçları olmak üzere iki grupta sınıflandırılabilir.

Hazine bonoları kısa vadeli (bir yıldan daha az vadeli) sabit getirili, devlet tahvilleri ise uzun vadeli (vadesi bir yıldan daha uzun olan) sabit getirili menkul değerlere örnek olarak verilebilir.

Faiz futures sözleşmelerinin temel kullanım amacı, faiz oranlarında ileride meydana gelebilecek değişmelerin yaratacağı mali risklerin belirsizliğini ve olumsuz etkilerini en aza indirmektir (Sülün, 2009: 24).

1.7.2.4. Endeks Futures Sözleşmeleri

Endeks futures sözleşmeleri, son yıllarda geliştirilen sözleşmelerden biridir. Bu sözleşmeler, değeri belirli belli bir borsa endeksine bağlı olan menkul kıymetin, gelecekteki bir tarihte fiyatı bugünden belirlenmek koşulu ile alınıp satılmasını esas alır (Chambers, 2007: 24).

Endeks futures sözleşmeleri, kullanıcısının belirli bir fiyat ve vadedeki endeksleri çıkarları doğrultusunda alıp satma imkanı veren sözleşmelerdir. Ancak sözleşme konusu olan hissesenedi endeksi belirli bir fiziksel varlığı temsil etmediği için vade sonunda fiziki olarak el değiştirme olanağı yoktur.

Bu sözleşme borsa endeksi üzerine yazılan bir sözleşmedir ve en önemli özelliklerinden biri, pozisyonun kapatılması için sözleşmeye ilişkin dayanak varlığın teslimin yapılmayıdır.

Sözleşme süresince günlük olarak piyasa fiyatı ile değerlendirilen bu sözleşmelere ait kazanç ve kayıplar hesaplanarak yatırımcının hesabına yansıtılmaktadır (Bozkurt, 2006: 22). Diğer futures sözleşme türlerinin aksine endeks futures sözleşmelerinde vade tarihinde spot piyasada oluşacak değer ile sözleşmedeki değer arasında meydana gelecek olan fark nakit olarak ödenmektedir.

1.7.3. Swap Sözleşmeler

Swap, Türkçe karşılığı 'takas' anlamına gelen İngilizce kökenli bir sözcüktür. Finansman aracı anlamında swap ise; fiyatlarda oluşan dalgalanmaların oluşturduğu riski azaltmak için iki tarafın gelecekteki bir tarihte önceden belirlenen fiyat ve koşullara göre kendi lehlerine olacak şekilde borç ödemelerinin değişiminde anlaştıkları bir finansal işlemidir.

Swap, 1981 yılında ticarete başlayan ve şimdi yüz milyar dolarlık bir piyasaya sahip olan popüler türev araçlardan birisidir. Bu sözleşme ile taraflar, değeri faiz oranları, hisse senetleri, döviz kurları veya ticari mallardan türetilen nakit akışlarını, kendi istek ve çıkarları doğrultusunda değiş tokuş etmektedirler (Mitra ve diğerleri, 2012: 102).

Teknoloji alanındaki gelişmeler ve risk yönetiminin öneminin giderek artmasının bir sonucu olarak ortaya çıkan ve en çok tercih edilen risk yönetim aracı swap'tır. Bu sözleşmeler bir borçlanma ya da yatırım aracı olmayıp sadece mevcut borçların veya yatırımların nakit akımlarını kendileri için en uygun opsiyonda değiştirmeye yarayan finansal araçlardır (Kurtcebe, 2015: 54).

Bu sözleşmeler kullanıcılarına, döviz kurlarındaki değişikliklere ve faiz oranlarının ters yönde değişim riskine karşı, riski azaltma, ödemeleri için farklı opsiyonlar sunma ve kullanıcılarına faiz ödemelerini karşılıklı olarak değiştirme imkanı sunar.

Bazı firmalar riski azaltmak amacıyla farklı piyasalardaki uygun fonlara erişebilmek ve sabit faizli bir fonu kendi lehine olan değişken faizli bir fonla değiştirmek isteyebilir. Zaten temel kullanım amacı faiz oranı, döviz kuru ve diğer değişimlerden kaynaklanan risklere karşı güvence sağlamak olan swapın en etkili kullanımında firmaların karşılıklı olarak fayda sağlaması bu finansal enstrümanların en temel kullanım amacını oluşturmaktadır. Bunun yanında eldeki varlıkları artırmak, fon maliyetini azaltmak, nakit akışlarını düzene sokmak, ulusal paradan spekülasyon kaçışları önlemek, ödemeler bilançosunda ortaya çıkan açıkları finanse etmek gibi amaçları da vardır (Yılmaz ve Şahin, 2009: 395).

Swap sözleşmelerinin diğer futures ve forward sözleşmelerinden farkı tarafların aynı oranda olmasa bile karşılıklı olarak kazanç sağlaması ve çok fazla spekülasyon amaçla kullanılmıyor olmasıdır. Swap sözleşmelerinin en yaygın olarak kullanılanları para (döviz) ve faiz swap sözleşmeleridir.

1.7.3.1. Para (Döviz) Swap Sözleşmeleri

Taraflar arasında belirli bir süre için iki farklı para birimindeki anapara miktarının, önceden belirlenmiş bir kur üzerinden değiştirilmesi, bu dönem içinde tarafların kullandıkları anaparalara ilişkin faizleri karşı tarafa ödemeleri ve yeniden değiştirilmesi için yapılan bir anlaşmadır (Yılmaz ve Şahin, 2009: 396).

Kuruluşlar para swapını şu nedenlerle seçerler (Özer, 2008: 55);

- Döviz kuru denetimlerine ilişkin düzenlemelerden uzaklaşmak,
- Yabancı parayla borçlanmanın maliyetini azaltmak,
- Uzun süreyle yabancı para üzerinden borçlanma olanaklarını arttırmak.

Swap anlaşmaları üç aşamalı bir süreçten oluşmaktadır. İlk aşamada iki taraf anaparaları anlaştıkları kur üzerinden değiştirirler. Örneğin Euro cinsinden fona sahip olan bir firmanın USD cinsinden bir fon ihtiyacı olması ve USD cinsinden fona sahip olan bir firmanın Euro cinsinden bir fona ihtiyaç duyması durumunda

aralarında anlaştıkları anaparalarını organize bir borsada, anlaştıkları bir kur üzerinden birbirlerine öderler.

İkinci aşamada, faizlerin swap süresi içinde periyodik olarak ödenmesi işlemi yapılmaktadır. Bunu da bir örnekle açıklayacak olursak; Euro cinsinden fona sahip ve USD ihtiyacı bulunan bir firma ile USD cinsinden fona sahip ve Euro'ya ihtiyaç duyan başka bir firma swap anlaşması yaparak organize olmuş bir piyasada anaparalarına ilişkin faizleri birbirlerine öderler.

Üçüncü aşamada ise, taraflar vade sonunda anaparalarını birbirlerine iade etmektedirler. Bir diğer deyişle farklı para biriminde fona ihtiyacı olan tarafların organize bir piyasada swapın vadesi sonunda anaparalarını birbirlerine geri verip başlangıç aşamasına dönme durumudur.

1.7.3.2. Faiz Swap Sözleşmeleri

Aynı para cinsinden fakat farklı faiz koşullarına sahip olan borçların faiz ödemelerinin tarafların lehine olacak bir şekilde değiştirilmesi işlemidir. Faiz swapı, sabit faizi değişken faize, değişken faizi sabit faize çevirerek faiz ödemelerinin niteliğini değiştiren, borç ödemelerinin yapısını farklılaştırma işlemidir (Yıldız, 2006:101).

Faiz swapı işlemlerinde anapara sadece faiz tutarının belirlenmesini sağlayan ve taraflar arasında el değiştirmeyen bir unsurdur. Faiz swapını, para swapından ayıran en temel özellik; anaparanın taraflar arasında somut olarak el değiştirmiyor oluşudur (Yılmaz ve Şahin, 2009: 399).

Faiz swapı; sabit faiz – değişken faiz swapı ve değişken faiz – değişken faiz swapı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ödemesi sabit faiz ile olan bir borcun, ödemesi değişken faiz ile olan bir borç ile değiştirildiği faiz swapı türüne Kupon Swap denilmektedir. Ödemesi değişken faizle olan bir borcun yine bir başka bir değişken faizli borç ile taraflar arasında değiştirildiği faiz swapı türüne ise Baz swap adı verilmektedir (Bozkurt, 2006: 31)

Baz swap türünde iki tarafında yükümlü olduğu faiz türü değişken olmakta ancak farklı bazlara dayanmaktadır. Böylece çeşitli alternatifler arasında yatırımcılar kendileri için en uygun swap anlaşmasını kullanarak kredi maliyetini azaltabilme imkanı bulur.

1.7.4. Opsiyon Sözleşmeler

“Option” Türkçe’de “seçenek” anlamına gelmektedir. İşleyiş olarak forward ve futures sözleşmelerden farklı olan bu sözleşmeler kullanıcıya bir hak sağlayarak alma ya da satma seçeneği sunar.

Opsiyon sözleşmeleri, belirli bir prim karşılığında değeri bugünden belirlenmiş bir finansal aracın belirlenen bir tarihte ve belirlenmiş bir fiyattan kullanıcıya alma ya da satma hakkı veren anlaşmalardır. Opsiyon, kullanıcıya sadece bir hak sunar ve vade sonunda bu hakkı kullanma zorunluluğu getirmez. Opsiyon kullanıcısının kaybı yalnızca ödediği primdir.

Opsiyon sözleşmelerinin temelinde, finansal bir varlık üzerine bugünkü fiyattan gelecekte işlem yapmak istenmesi yatmaktadır. Tahmin edilemeyen ve kişilerin müdahale alanı içerisinde olmayan bir takım dış etkenlerden korunma ihtiyacı, opsiyon sözleşmelerinden beklenen bir diğer amaçtır (Bak, 2009: 43). Opsiyon sözleşmeleri, alıcılar için bir hak, satıcılar için ise bir yükümlülüktür..

Opsiyon sözleşmelerinde, sözleşmenin taraflarından biri belirli bir prim ödeyerek sahip olduğu hakkı kullanıp ya da kullanmama hakkına sahipken, diğer taraf sözleşmenin gereklerini yerine getirme yükümlülüğü altındadır. Opsiyon sahibi vade bitiminde opsiyonu kullanım hakkından cayarsa ödediği primi geri talep edemez. Opsiyon sahibinin opsiyonu kullanmaması durumunda kaybı sadece ödediği prim kadardır.

Opsiyon satıcısı ise belirli bir prim alarak opsiyon sözleşmesini satan kişidir. Kazancı aldığı prim kadar olmakla birlikte, kaybı duruma ve şartlara göre değişkenlik gösterir.

Forward ve futures piyasalarında işletmeler döviz kuru ve faiz oranlarındaki olumsuz fiyat dalgalanmalarının sebep olduğu riskten korunmaya çalışırken, ileride kendi lehlerine olabilecek fiyat dalgalanmalarının getireceği kardan mahrum kalırlar. Oysa opsiyonlar kontrat alıcısına bir yükümlülük getirmediği için böyle bir durumu engeller (Güngör, 2001: 193). Bu anlamda opsiyon sözleşmelerinin, diğer türev araç türlerinden farkı alıcıya bir opsiyon sunup, opsiyonun kullanılıp kullanılmaması konusunda herhangi bir yükümlülük altında bırakmamasıdır (Memiş ve Tüm, 2015: 45).

Opsiyon piyasası hızla gelişen bir piyasadır. Bu gelişmenin başlıca sebepleri şunlardır; Küreselleşme ile para birimlerinin uluslararası hale getirilmesi, firmaların sürekli değişen mal fiyatları, faiz oranı, kur fiyatları gibi değişkenlere karşı önlem alma isteği, kurumların finansal risklerini opsiyon ve hibrid ürünlerin kullanımı ile azaltma eğilimi içinde olmaları, düşük yatırım maliyeti, karşılaştırmalı avantaj ekonomisi, varlık-yükümlülük yönetiminde opsiyonların kullanımının artması, hızlı teknolojik gelişmeler ve opsiyon piyasasının derinleşmesi, likitleşmesi ve esnekleşmesidir (Organ ve Bozdağın, 2012: 53).

1.7.4.1.Opsiyon Sözleşmelerinin Özellikleri

Opsiyonlar hem organize piyasalarda hem de tezgahüstü piyasalarda işlem görmektedirler. Organize piyasalarda işlem gören opsiyonların miktarı, fiyatı ödeme günleri gibi taraflar arasında yapılacak sözleşmenin şartları standartken tezgahüstü piyasalarda işlem gören opsiyonların fiyatı, miktarı, ödeme günleri gibi şartlar taraflar arasınca isteğe göre belirlenebilir. Borsada işlem gören opsiyonların başlıca özellikleri şunlardır (Karatepe, 2000: 84):

- Tüm alım satım işlemleri organize borsalarda, borsa tarafından konulan kurallar ve standartlar çerçevesinde gerçekleşir.
- Sözleşme büyüklükleri standarttır.
- Opsiyonların vadeleri standarttır.

- Opsiyon satıcısı olan taraf işlemin yapıldığı borsaya sözleşme değerinin borsa tarafından belirlenen bir yüzdesini teminat niteliğinde yatırmak zorundadır.

Tezgahüstü piyasalarda işlem gören opsiyonlar ise belirli standartlara sahip olmayan, sözleşmenin şartları taraflar arasında isteğe göre belirlenebilen sözleşmelerdir (Karatepe, 2000: 85).

Organize piyasalarda işlem gören opsiyon sözleşmeleri borsa içi opsiyon sözleşmeleri olarak, tezgahüstü piyasalarda işlem gören opsiyon sözleşmeleri ise borsa dışı opsiyon sözleşmesi olarak adlandırılır.

Borsa dışı opsiyon sözleşmeleri uluslar arası bankalar, yatırım bankaları, toptancı bankalar ve aracı kuruluşlarda gerçekleştirilmektedir. Burada gerçekleştirilen işlemler müşterilere çeşitlilik sunması ve müşterilerin tercihleri doğrultusunda şekillenmesi sebebiyle borsa içi opsiyon sözleşmelerine kıyasla daha esnektir. Ancak bununla birlikte borsa içi opsiyon sözleşmelerinde teslimatların Takas Odasına gerçekleştirilmesi kullanıcıya bir teminat niteliğinde olmaktadır. Borsa dışı opsiyon sözleşmeleri böyle bir garanti sistemine yer vermediğinden daha fazla risk barındırır. Bu tip sözleşmelerin dezavantajını anılan bu durum oluşturmaktadır (Bak, 2009: 50).

1.7.4.2. Opsiyon Sözleşmelerinin Tarihçesi

Opsiyon işlemlerinin geçmişinin Fenikeliler ve Romalıları kadar uzandığı bilinmektedir. Buna karşılık, opsiyonun eski zamanlardan beri bilindiğine, uygulandığına ve ilerisi için bugünden belirlenen şartlarla bir sözleşme yapma fikrinin eskiye dayandığına ilişkin iddialara dair en önemli örnek Yunanlı filozof Thales ile ilgili olmaktadır.

Thales aynı zamanda astronomi ile ilgilendiği için, hava şartlarını değerlendirerek bir sonraki mevsimde zeytinin iyi ürün vereceğini tahmin etmiş ve hasat mevsiminden önce zeytinlerin preslenmesi için pres sahipleri ile anlaşma yapmıştır. Ürün tahmin ettiği gibi çıkınca da zeytinlerini satıp oldukça yüksek miktarlarda kâr elde etmiştir. Thales'in pres sahipleri ile yaptığı bu sözleşme, bilinen ilk opsiyon sözleşmesi olarak

kabul edilmektedir (Bak, 2009: 43). Ancak gerçek anlamda opsiyon sözleşmeleri, ilk olarak 19. Yüzyılda tezgahüstü piyasalarda hisse senetleri üzerine alım ve satım sağlamak üzere düzenlemiştir.

1.7.4.3. Opsiyon Sözleşme Türleri

Opsiyonlar sözleşmeleri, çeşitli açılardan sınıflandırılırsalar da sağladığı haklara ve vade sürelerine göre olmak üzere temelde iki gruba ayrılırlar. Sağladığı haklar açısından değerlendirildiğinde; Alım ve Satım Opsiyonu olmak üzere ikiye ayrılır. Diğer taraftan bu sözleşmeler vadelerine göre sınıflandırıldığında, iki tür opsiyon sözleşmesi bulunmaktadır. Bunlar; Avrupa Opsiyon Sözleşmeleri ve Amerikan Opsiyon Sözleşmeleridir.

1.7.4.3.1. Alım ve Satım Opsiyonları

Opsiyon piyasalarında iki tür anlaşma bulunmaktadır. Bunlar, bir finansal varlığın alım hakkına ilişkin satın alma opsiyonu ve bir finansal varlığın satım hakkına ilişkin satma opsiyonlarıdır.

Alım opsiyonu, alıcısına sözleşmeye konu olan varlıkları belirli bir tarihte veya belirli bir tarihe kadar, opsiyon sözleşmesinde belirlenmiş olan fiyattan satın alma hakkı veren opsiyondur. Alım hakkına sahip olan kişi sözleşmede kararlaştırılan fiyatın, o şeyin piyasa fiyatından düşük olduğunu düşündüğü zaman alım hakkını kullanmak isteyecektir (Bak, 2009: 49).

Sözleşme konusu varlığın fiyatı vade bitiminde ne kadar yüksekse alım opsiyonuna sahip olan kişi o oranda kar elde edecektir. Varlığın fiyatı düştüğünde ise opsiyon sahibi alım hakkını kullanmak istemeyecektir. Bu yüzden opsiyon sahibinin zararı ödediği prim tutarındadır.

Alım opsiyonlarını satan taraf için durum biraz daha farklıdır. Alım opsiyonunu satın alarak taraf olan kişinin aksine büyük oranda riske maruz kalmaktadır Varlığın fiyatı

ne kadar yükselirse opsiyonu satan tarafın zararı da o oranda artacaktır. Elde edeceği maksimum kar miktarı ise, opsiyon primi kadardır (Taş, Yaşaroğlu ve Tokmakçioğlu, 2007: 342).

Satım opsiyonu ise opsiyon alıcısına söz konusu varlığı belirli bir tarihte, önceden belirlenmiş fiyattan satma hakkı verir. Satım opsiyonu genellikle fiyatların düşme riskine karşı kendini korumak isteyen yatırımcıların tercih ettiği bir sözleşme türüdür.

1.7.4.3.2. Avrupa ve Amerikan Opsiyonu

Opsiyon sözleşmelerini kullanım vadelerine göre sınıflandırmak gerekirse iki şekilde sınıflandırabiliriz. Bunlar, Amerikan Tipi Opsiyon ve Avrupa Tipi Opsiyonlardır.

Anlaşma süresi içerisinde istenilen bir tarihte kullanılabilen opsiyon sözleşmeleri Amerikan Tipi Opsiyonlar olarak adlandırılır. Sadece vade tarihinde kullanma hakkı veren opsiyonlar ise Avrupa tipi opsiyondur (Örten ve Örten, 2001: 247).

Amerikan tipi bir opsiyonda, opsiyon sahibi vade sonuna kadar herhangi bir zamanda bu hakkını kullanabilirken, Avrupa tipi opsiyonda opsiyon sahibi bu hakkını sadece vade bitiminde kullanabilir. Amerikan opsiyonları kullanıcılarına zaman açısından bir esneklik sağlamasından dolayı Avrupa opsiyonlarına göre daha çok tercih edilmektedir. Piyasada işlem gören opsiyonların çoğu Amerikan tipi opsiyondur (Taş, Yaşaroğlu ve Tokmakçioğlu, 2007: 340).

Amerikan tipi opsiyonların daha esnek bir yapıda olması onların fiyatlarını genelde Avrupa tipi opsiyonlardan daha yüksek yapmaktadır.

1.7.5.Konularına Göre Opsiyon Sözleşmeleri

Opsiyon sözleşmesi, konusunu oluşturan varlığa göre sınıflandırıldığında üç tür opsiyon sözleşmesi bulunmaktadır. Bunlar; Hisse Senedi Opsiyon Sözleşmeleri, Endeks Opsiyon Sözleşmeleri ve Döviz Opsiyon Sözleşmeleridir.

1.7.5.1. Hisse Senedi Opsiyon Sözleşmeleri

Hisse senedi opsiyon sözleşmeleri, kullanıcıya hisse senetlerini alım veya satım hakkı verir. Opsiyon sözleşmesinde belirtilen vadede, sözleşmede belirtilen hisse senedini, yine sözleşmede belirlenmiş olan fiyat üzerinden alma veya satma hakkı veren opsiyon türüdür (Bak, 2009: 51).

Bu sözleşmeler hisse senedi fiyatlarında meydana gelebilecek fiyat düşüşlerine karşı önlem almak, belli bir hisse senedi üzerinden kazanç sağlamak veya spekülasyon yapmak amaçlarıyla kullanılırlar.

1.7.5.2.Endeks Opsiyon Sözleşmeleri

Belirli bir borsa fiyat endeksi ile belirlenmiş bir fiyattan alıcısına satma ya da satın alma olanağı veren opsiyonlardır. Endeks opsiyonlarının en önemli özelliği, nakit dengeleme yolu ile kapatılmalarıdır (Özer, 2008: 38).

Endeks opsiyonları, başta hisse senedi endeksleri yani hisse senedinin fiyatına endeksli olmak üzere bir endeksin değerinin sürekli olarak piyasada belirlenmesi işlemidir. Bu opsiyon sözleşmeleri, borsadaki fiyat hareketlerinden yararlanarak kar elde etmek ya da fiyat hareketliliğinden doğan riskten korunmak amacıyla kullanılırlar.

Hisse senedi opsiyon sözleşmeleri ile benzer özellikleri olmakla birlikte bir takım farklılıklar göstermektedir. Endeks opsiyon sözleşmeleri, tek bir hisse senedini değil, endekse dahil olan hisse senetlerinden oluşan bir portföyü kapsamaktadır. Bu sözleşmelerde işlem, değeri endekslenen varlığın değerine eşit bir miktar paranın

nakit olarak taraflar arasında el değiştirmesi ile tamamlanır (Karaca, Hacıhasanoğlu ve Demirci, 2014: 251).

1.7.5.3. Döviz Opsiyon Sözleşmeleri

Belirli bir tutardaki yabancı paraları belirli bir fiyat üzerinden, belirli bir tarihte ya da vadede satma veya satın alma hakkını veren sözleşmelerdir (Chambers, 2007: 86). Döviz opsiyon sözleşmeleri döviz riskine karşı önlem almak veya fiyat değişimlerinden faydalanarak kazanç sağlamak amacıyla kullanılmaktadır.

Döviz opsiyon sözleşmelerinin futures ve forward sözleşmelerinden üstünlüğü, üstlenilen riskin ödenen prim miktarı oranında olması, riske karşı korunması ve döviz kurundaki değişmelerden faydalanarak kazanç elde etme olanağı sunmasıdır.

Döviz opsiyon sözleşmeleri borsada ve borsa dışında işlem görebilirler. Borsa dışında işlem gören opsiyonlara bankalar aracılık etmektedir. Borsa dışında işlem gören opsiyon sözleşmelerinde sözleşme şartları borsa tarafından değil taraflar arasında belirlenir bu sebeple arada takas odası ve teminat uygulamaları olmadığından borsada işlem gören opsiyon sözleşmelerine göre daha risklidir (Organ ve Bozdoğan, 2012: 54).

Döviz Opsiyon Sözleşmeleri, döviz riskinden korunmak isteyen yatırımcılar tarafından tercih edilmektedir. Bunun yanı sıra bu sözleşmeler yabancı ölkelerdeki ihalelerde de kullanılabilir. Bu sayede işletme ihalenin sonuçlanmasına kadar geçecek sürede içerisinde döviz kurunda meydana gelecek beklenmedik değişikliklere karşı önlem almış olur.

Döviz opsiyon sözleşmelerinde, diğer opsiyon sözleşme türlerinde olduğu gibi, opsiyon kullanıcısına bir hak sunar ve opsiyonu alan taraf, sözleşmede belirlenmiş olan tarih veya vadede işlem yapıp yapmama hakkına sahiptir.

1.7.5.4 Faiz Opsiyon Sözclemeleri

Faiz opsiyon sözclemeleri faiz oranı riskine karşı korunmak amacıyla oluşturulmuş anlaşmalardır. Oldukça kullanışlı ve esnek bir yapıya sahip olan bu opsiyonlar, alıcısına belirli bir zaman sonunda bir faiz oranın veya belirli bir fiyat üzerinden bir menkul kıymeti alma satma ya da alma hakkı veren anlaşmalardır (Güngör, 2001: 194).

Faiz opsiyonları, yüksek işlem hacmi bulunan kurumlar tarafından veya finansal araçları yatırım aracı olarak kullanan kuruluşlar tarafından çok sıklıkla kullanılan risk yönetim aracıdır (Kaya, 2010: 65).

Faiz oranlarında yükselme öngörüldüğünde yatırımcılar faiz satın alma opsiyonu olarak faizdeki artışlara karşı kendilerini koruyabilirler. Faiz opsiyonu alan taraf, belirli bir vade içinde belirli tutardaki nakdi önceden belirlenen faiz oranı üzerinden alma veya satma hakkını elde eder.

Opsiyon sözleşmesinde üzerinde anlaşılan faiz oranı ile opsiyonun kullanma vadesinde piyasada geçerli olan faiz oranı karşılaştırılır. Aradaki fark opsiyon sahibinin lehine ise opsiyon sahibine ödenir. Ancak genelde anapara fiziki olarak el değıştirmez.

Borçlanma maliyetleri değışken olan işletmeler faiz oranlarındaki yükselme riskinden korunmak için faiz opsiyonlarından yararlanabilirler. Diğer opsiyon türlerinde olduğu gibi burada da opsiyonu alan taraf karşı tarafa prim öder.

İKİNCİBÖLÜM

TÜREV ARAÇLAR MUHASEBELEŞTİRİLME ESASLARI

2.1. TÜREV ARAÇLAR İLE İLGİLİ TEMEL MUHASEBE SORUNLARI

Muhasebenin başka konularında olduğu gibi türev araçların muhasebeleştirilmesinde de söz konusu ürünlerin kayıtlara geçirilmesi, finansal tablolarda gösteriliş biçimleri, ilk kayıt esasında kullanılacak değer ölçüleri ve kayıttan çıkarılma durumlarında bir takım sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Türev araçların muhasebe kayıtlarına alınması sırasında diğer bilanço kalemlerinden farklılık göstermesinin nedeni, türev araçların bilanço dışı kalem olarak kabul edilmesidir. Bu araçların bilanço kalemleri içerisinde yer almaması, dolayısıyla bu ödeme araçlarının finansal tablolarda tam ve doğru bir şekilde izlenememesine neden olmuştur (Güngör, 2001:196).

Muhasebenin temel kavramlarından açıklılık ilkesi gereğince işletmeler, mali durumu ve faaliyet konuları hakkında işletme dışındaki çevrelere, doğru ve tam bilgi sunmak durumundadır.

Türev araç işlemlerinin beraberinde getirdiği belirsizlik ve risk, bu araçların kayıtlara yansıtılmasını güçleştirmektedir. Bununla birlikte türev araçlara ait kayıtların asli hesaplarda mı, nazım hesaplarda mı izleneceği sorusuna kesin bir cevap verilememektedir. Sözleşmenin yapıldı tarihte herhangi bir ekonomik değer hareketi olmaması sebebiyle bu işlemlerin ilk kayıt sırasında nazım hesaplarda yer alması, işlemde doğan kayıp ya da kazançların finansal tablolara yansıtılması gerekmektedir (Örten ve Örten, 2001: 25).

2.1.1. Türev Araçların Muhasebe Kayıtlarına Alınması İle İlgili Sorunlar

Türev araçların muhasebe kayıtlarına geçirilmesi konusunda yapılacak ilk değerlendirme bu araçların finansal tablolarda aktif veya pasif olarak mı

gösterileceğidir. Bu seçimi zorlaştıran faktör türev araçları bilanço dışı kalemler olarak tanımlanmasıdır. Bazı finansal araçların(vadeli sözleşmeler gibi), finansal tablolarda gösterilmesinde bir sorunla karşılaşılmazken, sözleşmelerin vadeleri boyunca büyük ölçüde belirsizlik taşıyan (swap ve opsiyon sözleşmeleri gibi) araçlarla ilgili bilgiler ancak finansal tabloların dipnotlarında gösterilebilirler (Güngör, 2001: 196).

Temel finansal araçlar, geleneksel muhasebenin aktif, pasif ve özsermaye tanımlarını karşılayabilen repo, tahvil ve hisse senedi gibi araçlardır. Türev araçlar ise, temel finansal araçlarda fiziki bir değişim olmaksızın, riski bir taraftan diğerine aktaran yasal sözleşmelerdir. Dolayısıyla türev araçların muhasebeleştirilmesi konusunda bu ürünlerin bağlı olduğu temel finansal aracın hangi muhasebeleştirme esaslarına tabi olduğu çok önemlidir (Gündüz ve Tural, 1995: 19). Dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta ise; türev araçları kullanan işletmelerin niteliği yani banka veya ticari bir işletme olup olmaması, yapılan sözleşmelerin korunma amaçlı mı yoksa spekülasyon amaçlı mı olduğu, bu araçların muhasebeleştirilmelerine ilişkin yöntemin seçimi ve zamanını belirleyecektir (Bozkurt, 2006: 49).

2.1.2. Türev Araçların Değerleme Sorunları

Türev araçların muhasebeleştirilmesinde karşımıza çıkan bir diğer sorun, bu araçlara ilişkin sözleşmelerin değerlemelerinin ne şekilde yapılması gerektiğidir. İşletmenin temel finansal tablolarında yer alan kar/zarar tutarı ile varlık ve kaynaklara ilişkin tutarların belirlenmesinde değerlendirme işlemlerinin önemli bir etkisi bulunmaktadır.

Değer, maddi bir varlığın değişimi sırasında ortaya çıkan para cinsinden tutar veya yükümlülüğün ödenmesi esnasında katlanılan bedeldir. Başka bir deyişle bir işletmenin bilançolarındaki aktif ve pasif kalemlerin belirli bir tarihteki değerinin belirli bir para birimi ile ifade edilmesidir (Pamukçu, 2011: 81). Örneğin, vadeli olarak yapılan işlemlerde 100 birim A varlığının dönem başındaki değeri 1000 TL

iken, çeşitli faktörlerin etkisiyle vade sonunda 1500 TL olabilir. Uluslararası faaliyet gösteren işletmeler için bu sorun daha da önemli bir hale gelmektedir.

Değerleme sorunu iki aşamalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Birincisi, türev araçlar muhasebe kayıtlarına alınırken hangi değer kullanılacağı, ikincisi ise sonraki dönemlerde değerlemenin ne şekilde yapılacağıdır. Türev araç kullanımındaki temel amaç; sözleşme süresince piyasa değerinde meydana gelecek olumlu değişimlerden yararlanmaktır. Bu nedenle bu değişimlerin muhasebe kayıtlarına ne zaman ve nasıl yansıtılacağı önemlidir (Sülün, 2009: 74).

Değerleme yöntemlerinden hangisinin kullanılacağı, türev araçların türü, cari piyasa fiyatının bulunup bulunmaması ve türev aracın hangi amaç ile kullanıldığına bilinmesi ile doğrudan ilgilidir. Korunma amaçlı yapılan sözleşmelere ait kazanç ve kayıpların sözleşme sonuna kadar ertelenmesi, kar elde amacıyla yapılan sözleşmelere ait kazanç ve kayıpların ise, doğrudan ilgili dönemin kayıtlarına aktarılması yaygın olarak kullanılan bir uygulamadır (Bursal, 1992: 61).

Türev araçların kayıtlara geçirilmesinde kullanılacak değer ölçüleri dört başlık altında toplanmıştır. Bunlar;

- Finansal araçlar için alınan veya verilen nakit ya da nakit dışı değerler
- Sözleşmenin nominal değeri
- Piyasa değeri
- Beklenen nakit akışlarının peşin değeri diğer bir ifadeyle iskonto edilmiş bugünkü değer.

Piyasa değerleri belli olan, bedeli peşin olarak ödenen sözleşmelerin ilk kayıt değerlerinin saptanmasında herhangi bir sorun yaşanmaz. Fakat ödeme, nakit dışı bir finansal araçla yapılırsa, aracın piyasa değeriyle mi, yoksa defter değeriyle mi kaydedileceği bir tartışma konusudur (Güngör, 2001: 197). Bu tür bir işlemde başlangıçta bir kar veya zarar kaydı yapılamaması nedeniyle defter değerinin kullanılması doğru bir karardır. İleriki dönemlerde kullanılacak değer ölçüleri ise söz konusu türev araçların hangi amaçla kullanılacağına bağlıdır.

Yürürlükte bulunan vergi mevzuatında varlık ve borçların değerlemesinde kullanılan çeşitli değerlendirme yöntemleri yer almaktadır. Ancak günümüzde üzerinde anlaşılmaya varılmış ortak bir değerlendirme tanımı bulunmamaktadır.

2.1.3. Türev Araçların Finansal Raporlarda Gösterilmesinde Karşılaşılan Sorunlar

Türev araçların muhasebeleştirilmesinde karşılan bir diğer sorun ise bu araçlara ait bilgilerin finansal raporlara nasıl yansıtılacağıdır. Burada cevaplanması gereken sorular ise şunlardır (Gündüz ve Tural, 1995: 21);

- Türev araçların alıcı ve satıcıları taraf oldukları ürünlerin içeriklerini ne kadarını kamuya açıklayacaklardır?
- Türev araçların hangi özellikleri genel amaçlı finansal tablolarda belirtilmelidir?
- Kamuoyunu tatmin edebilecek türevlere ilişkin risklerin içeriği ne olacaktır?

Türev araçların dönem sonlarında finansal tablolara nasıl yansıtılacağı aslında muhasebe kayıtlarına nasıl ve ne şekilde geçirildiklerine bağlıdır.

Bazı türev araçların finansal tablolarda gösterilmesi daha kolay iken, sözleşme vadeleri süresince yüksek belirsizlik taşıyan opsiyonlar ve faiz swapları gibi sözleşmelerle ilgili bilgiler finansal tabloların dipnotları bölümünde yer alabilmektedirler. Dipnotlarda yer alan bu bilgiler finansal tablo kullanıcıları tarafından kolayca anlaşılır nitelikte olmalıdır.

2.2. TÜREV ARAÇLARIN MUHASEBELEŞTİRİLMESİNE İLİŞKİN YAYIMLANAN STANDARTLAR

Muhasebe standartları, mali tablolarda yapılacak işlemlerin çerçevesini belirleyen kurallar bütünüdür. Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesine (IASC) tarafından finansal araçların muhasebeleştirilmesine yönelik standartlarla ilgili 1989

yılından itibaren çalışmalara başlanmış ve türev araçlar ile ilgili önemli düzenlemeler yapılmıştır.

Uluslararası sermaye hareketlerinin oluşabilmesi için, işletmelerin dünyadaki tüm piyasalarda geçerli olacak finansal tablolar düzenlemeleri gerekmektedir. İşletmelerin bunu gerçekleştirebilmesi için, finansal tablolarını tüm dünyada geçerliliği olan uluslararası alanda kabul görmüş muhasebe standartlarına göre düzenlemeleri zorunludur (Yalkın ve Diğerleri, 2006: 292).

Düzenlemelerden ilki 1995 yılının Haziran ayında yayınlanan “Finansal Araçlar: Açıklama ve Sunum” başlıklı standarttır. Diğeri ise 1998 yılında yayınlanan “Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme” başlıklı standardıdır. Türkiye Muhasebe Standartları, uluslararası geçerliliği olan bu standartlara birebir uyumlu olarak oluşturulmuştur.

Türev araçlarla ilgili uygulanacak olan muhasebe politikalarında esas olarak TMS 32 “Finansal Araçlar: Açıklama ve Sunum”, TMS 39 “Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi ve Değerlemesi” hükümleri dikkate alınmalıdır. Bu muhasebe standartlarında nelerin türev araç olarak muhasebeleştirileceği TMS 32 kapsamında yer alırken, türev araçların kayıt altına alınması ve değerlendirilmesi TMS 39 kapsamında yer almaktadır (Adıgüzel ve Yılmaz, 2015: 21).

Hem TMS 32 hem de TMS 39’da karışıklığa yol açmamak adına bazı finansal varlıkların bu standartların dışında olduğunun belirtilmesine ihtiyaç duyulmuştur.

Bu finansal varlıklar;

- İştirakler ve bağlı ortaklıklar
- İşverenlerin çalışanlara sağladığı özlük haklarından kaynaklanan hakları ve yükümlülükleri
- Sigorta poliçeleri ile belirlenen haklar ve yükümlülükler
- Birleşme işlemlerinde şarta bağlı hükümler içeren sözleşmeler

- İklima dayalı, coğrafi veya diğer fiziki değişkenlere dayanan bir ödeme gerektiren sözleşmeler (TMS 39, mad.38).

2.2.1. TMS 32 Finansal Araçlar: Açıklama Ve Sunum

Standart kapsam olarak finansal araçların borç veya özkaynak ayrımının yapılması, faiz, kar payı, kayıp ve kazançların sınıflandırılması ile finansal varlık ve borçların netleştirilmesine ilişkin konuları ele almaktadır.

Standardın amacı, bilanço içi ve bilanço dışı finansal araçların; finansal varlık, finansal borç ve öz kaynağa dayalı finansal araç olarak sınıflandırmasını sağlamaktır. Bu amaca yönelik olarak standart, hem bilançoda yer alacak hem de bilanço dışında tutulacak finansal araçlar için gerekli açıklamaları içerirken, bilançoda yer alacak olan finansal araçların sunumu için de belirli gereklilikleri tanımlamaktadır (Sidar, 2006: 27). Bununla birlikte standartta hem bilançoda yer alacak hem de bilanço dışında bırakılacak finansal araçlar için yapılması gereken açıklamalara yer verilmiştir.

TMS 32 finansal araçların bilançoda sunumunu belirlemekte olup, TMS 32’de açıklanan konular aşağıdaki gibidir:

- Özkaynaktan yükümlülüklerin ayırt edilmesi,
- Bileşik araçların sınıflanması,
- Faizlerin, kâr paylarının, kazanç ve kayıpların raporlanması,
- Finansal varlık ve yükümlülüklerin netleştirilmesidir.

Finansal Araçları; Finansal Varlıklar, Finansal Borçlar, Özkaynağa Dayalı Finansal Araçlar ve Türev Finansal Araçlar başlıkları altında incelenebilir.

TMS 32 standardında türev araçların tanımı şu şekilde yapılmıştır; ‘Belirli bir finansal araç üzerindeki bir veya birkaç finansal riskin taraflar arasında değişimini sağlayacak hak veya yükümlülük sözleşmeleridir’. Şarta bağlı yapılan bu türev araç

sözleşmeleri nazım hesaplarda takip edilirler. Ancak, türev araçlara ait olan ve sözleşmenin yapıldığı tarihte ödenen başlangıç primleri ise bilançoda yer almalıdır (Sülün, 2009: 80).

Bu standartta yer alan ilkeler, "TMS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme" Standardında yer alan finansal varlık ve borçların muhasebeleştirilme ve ölçümüne ilişkin ilkeler ile bunlara ilişkin bilginin kamuoyuna açıklanmasına yönelik olarak "IFRS 7 Finansal Araçlar: Açıklamalar" Standardında yer alan ilkeleri tamamlar (TMS32, mad.3).

2.2.1.1. Finansal Araçlar ile İlgili Çeşitli Kavramlar

TMS 32 standardı finansal araçlarla ilgili kavramları tanımlayıcı nitelikte açıklamalara yer vermektedir.

Finansal Araç: Birbirleri ile finansal bir ilişki içerisinde olan iki işletmenin taraflarından birinin finansal varlıklarında, diğerinin finansal borçlarında ve özkaynağında aynı tutarda artış meydana getiren ödeme araçlarıdır (Örten ve Örten, 2001: 4). Esas araçlar (alacaklar, borçlar ve hisse senedine dayalı finansal araçlar gibi) ile türev finansal araçları (finansal opsiyonlar, vadeli işlem sözleşmeleri, futures sözleşmeler ve forward sözleşmeler vs.) içerir ve temelde dört gruba ayrılırlar:

Finansal Borç: Sözleşmeye dayalı yükümlülükten doğar, finansal varlığın tam tersidir ve finansal varlıklarda azaltma yaratmaya yöneliktir (TMS 32, mad.11). Borç kavramı genel anlamda nakdi veya finansal varlığı diğer bir işletmeye teslim etmek ya da işletme aleyhine olabilecek şartlar altında diğer bir işletmeler ile finansal araç alışverişini kapsar.

Özkaynağa (Hisse senedine) Dayalı Finansal Araçlar; İşletmenin tüm borçları çıkarıldıktan sonra varlıklarında bir payı gösteren sözleşmelerdir (TMS 32, mad.12).

Türev Finansal Araçlar: Türev finansal araçlar ise, bir faiz oranına, ürün fiyatına ya da döviz kuruna bağlı olarak değer oluşturulan ve sahibine sözleşmeden doğan hak ve yükümlülükler sağlayan finansal araçlardır (Mısırlıoğlu, 2008: 67).

2.2.1.2. Finansal Araçların Mali Tablolarda Gösterilmesi

Finansal araçların mali tablolara doğru bir şekilde yansıtılabilmesi için kendi içerisinde bir takım başlıklar altında sınıflandırılması gerekmektedir. Bu sınıflandırma; finansal aracın, borç ve özsermaye olarak ayrımının yapılmasını, faiz, temettü, kazanç ve kayıpların sınıflandırılmasını, finansal borç ve finansal varlık kalemlerinin netleştirilmesi gibi bazı hususlara açıklık getirmesi açısından yapılır. Söz konusu durum aşağıda açıklanmıştır.

2.2.1.2.1. Borç ve Özkaynak Ayrımı

Finansal araçların sınıflandırılmasında yasal şekilden ziyade özüne bakılır. Finansal aracı ihraç eden bir işletme, bu aracın ilk defa finansal tablolara alınması esnasında varlığın özüne uygun bir şekilde sınıflandırma yapması gerekir. Bazı finansal araçlar yasal şekilleri itibariyle özkaynağa dayalı araç niteliğinde olup, özleri itibariyle yükümlülüklerdir. Bazıları ise, özkaynağa dayalı finansal araçlarla ilişkilendirilen özelliklerle, finansal borçla ilişkilendirilen özellikleri birlikte taşırlar (Sülün, 2009: 84).

Bir aracın sınıflandırılması, ilk defa kayıtlara alınırken özünün sunduğu değerlendirme esasına göre yapılır. Finansal bir borcu, özkaynağa dayalı finansal araçlardan ayıran en temel özellik finansal borçta sözleşmeye dayalı bir yükümlülük olmasıdır. Sözleşme karşı tarafa bir ödeme yükümlülüğünü beraberinde getiriyorsa finansal bir borçtur.

TMS 32 standardına göre, ihraççının belirli bir tarihte, belirli bir tutarda geri satın almasını zorunlu kılan ya da daha sonraki bir tarihte belirlenebilir bir tutar karşılığında geri satın alma hakkı veren imtiyazlı hisse senedi görünürde özkaynağa

dayalı finansal araç olmakla birlikte, özünde finansal borçtur ve bilançoda borç olarak gösterilmelidir. Bununla birlikte kullanıcıya nakit yada finansal bir varlık karşılığı satma hakkı veren yani gerektiğinde satılabilir olan finansal araç, finansal borçtur. Eğer işletme, nakit ya da başka bir finansal varlık ile ödeme yapmaktan, sadece finansal olmayan bir yükümlülüğü yerine getirerek kaçınıbiliyorsa, söz konusu finansal araç bir finansal borçtur (TMS 32, mad.18).

Standartta yer alan diğer bir tanım ise, işletmenin ödeme aşamasında aşağıdakilerden herhangi birini vermesini sağlayan bir finansal araç, finansal bir borçtur:

- Nakit ya da başka bir finansal varlık veya

- Nakit ya da başka finansal varlığın değerini önemli ölçüde aştığı belirlenen değerde kendi hissesi (TMS 32, mad.20).

TMS 32 standardında, bir finansal aracın finansal borçtan ziyade özkaynağa dayalı bir finansal araç olup, olmadığını belirlemek için bir takım açıklamalara yer vermiştir. TMS 32'ye göre, bir finansal borcu, özkaynağa dayalı finansal bir araçtan ayıran en önemli özellik; finansal aracın taraflarından birinin (ihraç eden) diğer tarafa nakit veya başka bir finansal araç vermesi veya potansiyel olarak ihraç edenin aleyhine olan şartlar altında finansal varlık veya finansal borç takasına ilişkin olarak yapılan sözleşmeye dayalı bir yükümlülüğün bulunmasıdır (TMS 32, mad.17-20).

Karşı tarafa, belirli bir tutar karşılığında işletmenin hisselerini alma hakkın veren hisse senedi opsiyonu, özü itibariyle özkaynağa dayalı finansal bir araçtır. Bir finansal araç, o aracı piyasaya sürene nakit para ödeme veya başka bir finansal değer aktarma ya da bir başka finansal aracın değişimi zorunluluğunu yüklemiyorsa bu bir özkaynak aracıdır. Özkaynak aracını elinde bulunduran, kar ve diğer özkaynak dağıtımlarından pay alabilme hakkı olmasına rağmen, aracı piyasaya çıkaranın böyle bir dağıtım yapması için sözleşmeye dayalı bir yükümlülüğü yoktur (Bozkurt, 2006: 100).

Özkaynağa dayalı finansal aracın gerçeğe uygun değerinde meydana gelen değişiklikler finansal tablolara yansıtılmaz ayrıca özkaynak işlemlerinden doğan

maliyetler özkaynaktan indirim olarak muhasebeleştirilir. Vazgeçilen özkaynak işlemleri ile ilgili maliyetler ise gider olarak muhasebeleştirilir (TMS 32, mad.37).

2.2.1.2.2. Birleşik Araçların Sınıflandırılması

Bir işletmenin ihraç ettiği, türev araç tanımına uymayan menkul kıymetler hem öz kaynak unsuru, hem borçlanma unsurunu birlikte taşıyorlar ise bunlara bileşik araçlar ismi verilir (TMS 32, mad.29). Örneğin, Adi hisse senedine çevrilebilme özelliğine sahip bir bono ya da tahvil birleşik bir finansal araçtır. Bazı finansal araçlar yapı itibariyle hem borç hem özkaynak unsurlarını birlikte taşıyabilir. Yine TMS 32'ye göre bu tür bileşik finansal araçları ihraç eden işletmeler, öncelikle özüne uygun bir şekilde finansal borç, finansal varlık veya özkaynağa dayalı finansal araç olarak sınıflandırma yapmalıdır.

Bir işletme, kendisi için finansal bir borç yaratan, işletmenin özkaynağa dayalı finansal aracına çevrilebilme olanağı sağlayan finansal araç bileşenlerini ayrı ayrı dikkate alır. İhraç eden açısından bu araçlar iki unsurdan oluşur. Bunlar finansal borç ve özkaynak unsurlarıdır. Bu tür bir finansal araç ihraç etmenin ekonomik etkisi, adi hisse senedi alım garantisi olan bir finansal araç ihraç etmekle veya ayrılabilir hisse senedi alım garantisi olan bir borçlanma aracı ihraç etmekle büyük ölçüde aynıdır. Bu sebeple işletme, kendi bilançosunda borç ve özkaynak bileşenlerini ayrı ayrı raporlar (TMS 32, mad.29).

2.2.1.2.3. Geri Alınan Hisse Senetleri

TMS 32'de yer alan diğer bir düzenleme ise, işletmenin kendi hisse senetlerini satın alması durumunda, bu işlemlerin finansal tablolara nasıl yansıtılacağı konusudur. İşletmenin geri alınan hisse senetlerinin alışından, satışından, ihracından ya da iptalinden dolayı gelir tablosuna herhangi bir kazanç ya da kayıp yansıtılmaz (TMS 32, mad.33). Eğer bir işletme yasal yollar ile kendi hisse senetlerini geri satın alırsa, satın alınan hisse senetleri işletme bilançosunda öz sermayeden düşülerek raporlanır

(Mısırlıoğlu, 2008: 68). Bunun gibi, işletmenin geri satın alınan kendi hisseleri, işletme yada konsolide edilmiş şirketler grubunun diğer üyeleri tarafından geri alınabilir. Alınan ya da ödenen tutarlar doğrudan özkaynakta muhasebeleştirilir. Bir işletmenin başkası adına kendi hisselerini elinde tutması durumunda ortada bir acentelik ilişkisi vardır ve müşteri adına elde tutulan hisseler ise işletmenin finansal durum tablosunda gösterilmez (TMS32, UR36).

2.2.1.2.4. İşletmenin Kendi Hisselerine Dayalı Türev Araçlar

Opsiyon, varant veya forward sözleşmesi gibi türev araç sözleşmeleri; sadece bu tür sözleşmelerin, nakit veya diğer finansal varlıkların sabit bir parasal tutarı karşılığında işletmenin belirli bir sayıdaki kendi hisse senetleri ile değiştirilerek kapatılabilmesi halinde, hisse senedi olarak sınıflandırılır (Başbilici, 2006: 81). Opsiyon veya varanlar için prim gibi alınan herhangi bir ödeme öz kaynaklara eklenir. Yapılan herhangi bir karşı ödeme ise öz kaynaklardan düşölür.

Bir işletmenin kendi hisse senetlerinin değeri dışındaki bir veya birden fazla temel değişkende meydana gelen değişikliklere bağlı olarak makul değerinde kısmen veya tamamen değişmeler görölen bir türev araç sözleşmesi, işletmenin bu tür bir sözleşmeyi kendi hisse senetleri ile kapatma hakkı ve zorunluluğu olsa bile özkaynak olarak sınıflandırılmaz. Bu tür bir sözleşme, işletmeyi kendi hisse senetlerinin değeri dışındaki değişkenlerde potansiyel olarak lehte ve aleyhte meydana gelebilecek değişikliklere maruz bırakması nedeniyle türev araca dayalı bir varlık ya da borçtur (Bozkurt, 2006: 101).

İşletmenin yeniden satın aldığı kendi hisse senetleri finansal bir varlık değildir. Bu işlem için yapılan ödeme doğrudan özkaynaktan düşölür.

2.2.1.2.5. Faiz, Temettü, Kazançlar ve Kayıplar

TMS 32’de finansal araçların mali tablolarda gösterilmesi konusu bazı hususlar çerçevesinde ele alınmıştır. Bu standart, faiz, temettü, kayıp ve kazançların muhasebeleştirilmesinde dikkat edilecek hususları kapsamaktadır. Standart, faiz, temettü, kazanç ve kayıpların sınıflandırılması ile finansal varlıklar ve finansal borçların netleştirilmesi gereken durumların belirlenmesini içermektedir.

Bir finansal araç ya da finansal borç niteliğindeki bir unsurla ilgili faiz, temettü, kayıp ve kazançlara ait kar veya zararlar finansal tablolarda gider yahut gelir olarak muhasebeleştirilir.

Bir finansal aracın, finansal borç veya özkaynağa dayalı finansal araç olarak sınıflandırılması, bu finansal araca bağlı faiz, temettü, kayıp ve kazançların kar ya da zarar hesaplarında gelir veya gider olarak muhasebeleştirilmesini belirler. Bu açıklama çerçevesince, tamamı borç olarak muhasebeleştirilen hisseler ait temettü ödemeleri bono faizlerinde olduğu gibi gider olarak muhasebeleştirilir. Benzer şekilde, finansal borçların geri satın alınması ya da yeniden finanse edilmesi ile oluşan kazanç ve kayıplar kar yada zararda muhasebeleştirilirken, özkaynağa dayalı finansal araçların geri satın alınması yada yeniden finanse edilmesi kazanç yada kayıptan ziyade, özkaynakta meydana gelen değişim olarak muhasebeleştirilir.

Özkaynak işlemlerinden doğan her türlü işlem maliyeti özkaynak indirimi olarak finansal tablolara yansıtılır. Özkaynağa dayalı finansal aracın gerçeğe uygun değerinde meydana gelen değişiklikler ise finansal tablolara yansıtılmamalıdır (TMS 32, mad.35-36).

Bir bileşik finansal aracın ihracı ile ilgili işlem maliyetleri, elde edilen tutarların ilgili dağıtım oranında araca ait borç ve özkaynak bileşenlerine dağıtılır. Gider olarak sınıflandırılan temettüler, ya gelir tablosunda diğer borçların faizi ile birlikte ya da ayrı bir kalem olarak gösterilmelidir (TMS 32, mad.38-40).

Bir finansal borcun defter değerindeki değişiklerden kaynaklanan kazanç veya kayıplar, nakit ya da başka bir finansal varlığın verilmesi karşılığında işletme aktifinde arta kalan bakiye üzerinde bir hak sağlayan araçlara ilişkin olmaları durumunda dahi gelir ya da gider olarak gelir tablosunda muhasebeleştirilir (TMS 32, mad.41).

2.2.1.2.6. Bir Finansal Varlık İle Bir Finansal Borcun Netleştirilmesi

Finansal varlık ve borcun mahsup edilmesi (netleştirilmesi) için iki istisnai durum vardır;

- a) Finansal varlık ve yükümlülüğün netleştirilmesine ilişkin yasal hakkı bulunması gereklidir.
- b) Yükümlülüğünü yerine getirmeye, net olarak hesaplaşmaya veya eşzamanlı olarak varlığı edinme ve paraya çevirmeye niyetli olması.

İşletme, bilanço dışı bırakılma koşullarını taşımayan bir finansal varlığın devrini muhasebeleştirme sırasında, devrolunan varlığı ve buna ilişkin borçları netleştiremez (TMS 39, mad.36).

Muhasebeleştirilmiş finansal varlığın veya finansal borcun netleştirilmesi işlemi finansal varlığın yada finansal borcun bilanço dışı bırakılması işleminden farklıdır. Finansal bir aracın bilanço dışı bırakılması bir kazanç ya da kayıp muhasebeleştirilmesini gerektirirken, mahsup işlemi kazanç ya da kaybın muhasebeleştirilmesine neden olmaz.

Netleştirme hakkı, finansal borç ilişkisi içinde olan taraflara, borcunu takas etme ya da mahsup etme imkanı veren yasal bir haktır. Finansal bir varlığı ve finansal bir borcu netleştirmenin yasal bir hak olması, finansal varlık ve finansal borcun getirdiği hak ve yükümlülükler ile işletmenin maruz kaldığı kredi ve likidite riskini etkileyebilir. Ancak netleştirmenin yasal bir hak olması tek başına bağlayıcı değildir. İşletmenin hakkın uygulanması veya eş zamanlı olarak netleştirme yapılması yönünde talebinin olmaması durumunda, gelecekteki nakit akışının zamanı ve tutarı

etkilenmeyecektir. İşletmenin böyle bir talebi olması durumunda, finansal varlık ve finansal borçların sunumu, gelecekteki nakit akışının zamanını ve maruz kaldığı riskleri daha iyi bir şekilde yansıtır (TMS32, mad.45-46).

Aşağıda belirtilen durumlarda, mahsup edilme işleminin yapılabilmesi için şart olan iki unsur yerine getirilmemiş olur ve netleştirme yapılması genellikle uygun olmaz (TMS32, mad.49);

(a) Birçok farklı finansal aracın, tek bir finansal aracın özelliklerini taşıyacak şekilde kullanılması,

(b) Aynı temel riske maruz (örneğin bir forward sözleşme portföyüne ait varlık veya borçlar) fakat farklı taraflar içeren finansal araçlardan doğan finansal varlık ve borçlar,

(c) Rücu edilemeyen finansal borçlar için, finansal veya diğer varlıkların teminat olarak verilmesi,

(d) Borcun ödenmesinde, alacaklı tarafından geçerli kabul edilmeksizin, finansal varlıkların bir yükümlülüğün ifası amacıyla borçlu tarafından bir yed-i emine tevdi edilmesi (örneğin, geri satın alma/itfa fonuna ilişkin anlaşmalar),

(e) Zarara yol açan olaylar nedeniyle ortaya çıkan yükümlülüklerin tazmininin bir sigorta sözleşmesi aracılığıyla üçüncü bir taraftan talep edilmesi.

2.2.1.3. Finansal Araçlar İle İlgili Finansal Tablolarda Yapılacak Açıklamalar

TMS 32 Standardı; finansal tablo kullanıcılarının, bilanço içi veya bilanço dışı finansal araçların, işletmenin finansal durumu, performansı ve nakit akımları üzerindeki etkilerin daha iyi anlaşılması ve analiz edilebilmesini amaçlamaktadır.

Standarda göre, işletmeler finansal araçların muhasebe kayıtlarına alınmasında, ilgili finansal aracın ne amaçla kullanıldığını, alınan riskleri ve risklerin kontrol edilmesindeki yönetim politikalarını finansal tablolarında açıklamalıdır. Fiyat riski,

likidite riski, nakit akış riski, kredi riski işletmelerin alacağı riskler arasındadır (Bozkurt, 2006: 104).

Finansal tablolarda yapılacak açıklamaların amacı; bilanço içi ve bilanço dışı finansal araçların bir işletmenin finansal pozisyonu, performansı ve nakit akımları açısından önemini anlaşılmasını sağlayacak ve bu araçlardan beklenen gelecekteki nakit akımlarının miktarı, zamanlaması ve belirliliğinin değerlendirilmesine yardımcı olacak bilgilerin sağlanmasıdır (Kurtcebe, 2015: 89).

2.2.2. TMS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme Ve Ölçme Standardı

Bu standardın amacı yalnızca sınıflandırma ve kayıtlama ile ilgili sorunlara açıklık getirmek değil, finansal tablolarda yer alan türev ürünlerin gerçek değerleriyle gösterilmesi, hedging(koruma) kriterlerinin belirlenmesi ve spekülasyon muhasebesine getirilen ilkeler açısından da pek çok önemli yenilik getirmektedir (Haftacı ve Pehlivanlı, 2007: 140).

TMS 39 hem türev hem de türev olmayan varlık veya yükümlülükler için hususlar içermektedir. Standart gereği tüm varlık veya yükümlülükler bilançolarda gösterilmelidir.

TMS 39' a göre finansal araçlar dört ana kategoride sınıflandırılmıştır (TMS 39, mad.45);

a) Gerçeğe uygun değer ile değerlendirilerek sonucu kar yada zarara yansıtılan finansal varlık ve borçlar: Alım satım amaçlı kullanılan varlıklardır. Bunlar kısa vadede satılmak ve spekülatif kar elde etmek amacıyla satın alınan finansal varlıklar ya da yakın bir tarihte geri alınmak üzere üstlenilen finansal borçlar dahilindedir. Hisse senetleri, tahvil ve bono gibi borçlanma senetleri ve türev finansal araçlar bu gruba örnek olarak gösterilebilir.

b) Vadeye kadar elde tutulacak varlıklar: Belirli veya sabit ödemeleri olan kullanıcılarının vadeye kadar elde tutmaya istekli olduğu finansal varlık veya finansal borçlardır. Bu gruba giren finansal varlık yada borçların 'itfa edilmiş

maliyet' esasına göre değerlendirilerek, kısa ya da uzun vadeli olmalarına göre bilançoda döner varlık ya da duran varlık hesabında gösterilmesi gerekir.

c) Kredi ve alacaklar: Bu varlıklar doğrudan borç vermek ya da mal veya hizmet satmak suretiyle oluşan, aktif bir piyasa aracı olmayan varlıklardır.

d) Satılmaya hazır finansal varlıklar: Gerçeğe uygun değer farkı kar veya zarara yansıtılan finansal varlıklar, vadeye kadar elde tutulacak varlıklar veya krediler ve alacaklar dışında kalan ve türev olmayan finansal varlıklar olarak tanımlanmıştır.

TMS 39 finansal araçların, türev araç olarak sınıflandırılmasını aşağıdaki şartları sağlaması halinde uygun bulmuştur (Akgül ve Akay, 191: 2004).

a) Aracın değerinin belirli bir faiz haddi, menkul kıymet veya ticari mal fiyatı, döviz kuru, fiyat veya oran endeksleri, kredi derecesi veya kredi endeksinde ya da başka bir değişimde meydana gelen değişikliklere bağlı olarak değişmesi,

b) Aracın net bir başlangıç yatırımı gerektirmemesi veya benzer diğer sözleşme tiplerine göre daha az düzeyde başlangıç yatırımı gerektirmemesi,

c) Aracın gereklerinin gelecekteki bir tarihte ifa edilmesi.

Ayrıca standarda göre türev araç tanımına uysa bile sözleşmenin konusunu oluşturan varlığın vade sonunda fiziksel teslimi ile sonuçlanması veya ihtimali, sözleşmenin türev araç olarak muhasebeleştirilememesini gerektirir.

Standart türev araçların kullanım amaçlarına göre sınıflandırılmasını ve bu sınıflandırmaya bağlı olarak da farklı yöntemlerle değerlemesini ve muhasebeleştirilmesini öngörmektedir. Türev araçların muhasebeleştirilmesi konusunda türev araçların hangi amaçla elde bulundurulduğu, bu işlemlerden kaynaklanan kazanç ve kayıpların değerlendirilmesi ve finansal tablolarda gösterilmesi açısından oldukça önemlidir.

Standart, türev araçların muhasebeleştirilmesini hedging ve spekülasyon muhasebesi olarak ayırmaktadır. Hedging muhasebesi üç durumda söz konusudur. Bunlar (TMS 39, mad.86);

- Nakit akış riskine karşı hedging işlemi,

- Gerçeğe uygun değer riskine karşı hedging işlemi,
- Yabancı paralı net yatırımlar riskine karşı hedging işlemi.

Nakit akış riskine karşı hedging işlemi, muhasebeleştirilmiş bir varlık veya borca ya da gerçekleşme ihtimali yüksek tahmini bir işleme ilişkin, belirli bir riskle ilişkilendirilebilen ve net kâr veya zararı etkileyebilen nitelikteki nakit akış değişikliklerinden korunmak için gerçekleştirilen bir finansal riskten korunma işlemidir (TMS 39, mad.86).

Nakit akış riskine karşı hedging işleminde riskten korunma konusu araç, karı etkileyinceye kadar oluşan kazançların veya kayıpların gelir tablosunda raporlanmasının ertelenmesini öngörür (Çakır ve Sabuncu, 2016: 123). Nakit akış hedging muhasebesinin uygulanabilmesi için, gelecekte oluşması beklenen işlemin gerçekleşme ihtimali güçlü olmalı ve beklenen işlemin niteliği, işlemin olası gerçekleşme tarihi ve diğer koşulları önceden belirlenmiş ve gerekli şartlar sağlanmış olmalıdır.

Gerçeğe uygun değer riskine karşı hedging işlemi, muhasebeleştirilmiş finansal bir varlığın veya borcun gerçeğe uygun değerinde meydana gelen, belirli bir risk unsuru ile ilişkilendirilebilen kâr veya zararı etkileyebilecek nitelikteki değişikliklere karşı yapılır (Çakır ve Sabuncu, 2016: 123). Yabancı paralı net yatırımlar riskine karşı hedging işlemi, bu işlemde döviz kuru riskinden korunma söz konusudur ve nakit akış riskine karşı korunma işlemi ile aynı esaslar uygulanır.

2.2.2.1. Muhasebeleştirilme ve Ölçmeye İlişkin Tanımlar

TMS 39 Standardında geçen muhasebeleştirme ve ölçmeye ilişkin terimlerin tanımları şu şekilde açıklanmaktadır (TMS 39, mad.9);

Finansal Varlık veya Finansal Borcun Etkin Faiz Yöntemiyle Hesaplanan İtfa Edilmiş Maliyeti: Finansal varlık veya finansal borcun ilk muhasebeleştirme sırasında belirlenen değerinden anapara geri ödemelerini çıkartıldıktan, belirlenen ilk

tutar ile vadedeki tutar arasındaki farkın etkin faiz yöntemi kullanılarak hesaplanan birikmiş itfa payı da çıkartılıp ya da ekletildikten sonra ve herhangi bir değer düşüklüğü veya tahsil edilememe durumundan kaynaklı yapılan indirimin ardından geriye kalan tutardır.

Etkin Faiz Yöntemi: Finansal varlık veya borcun, itfa edilmiş maliyetlerinin hesaplanması ve ilgili faiz gelir veya giderlerinin ilişkili olduğu döneme dağıtılması yöntemidir.

Etkin Faiz Oranı: Finansal aracın, beklenen ömrü boyunca yapılacak gelecekteki tahmini ödemelerini tam olarak ilgili finansal varlık veya borcun net defter değerine indirgeyen orandır. Etkin faiz oranının hesaplanması sırasında, işletme gelecekteki kredi zararlarını dikkate almaksızın, ilgili finansal aracın sözleşmeye bağlı tüm koşullarını göz önünde bulundurmamak suretiyle nakit akışlarını tahmin eder. Bu hesaplama, etkin faiz oranının bir parçası olan ve sözleşmenin tarafları arasında ödenen veya alınan tüm masraf ve puanlar ile işlem masraflarını ve diğer her türlü prim ve iskontoyu içerir (TMS 39, mad.9)

Bilanço Dışı Bırakma: İşletmenin bilançosuna yansıtılmış, finansal varlık yada finansal borcun işletmenin bilançosundan çıkarılmasıdır.

İşlem Maliyetleri: Bir finansal varlık veya finansal borcun edinilmesi, ihraç edilmesi veya elden çıkarılması ile doğrudan ilişkilendirilebilen ek maliyetlerdir.

Ek Maliyet: İşletme, ilgili finansal aracı edinmemiş, ihraç etmemiş veya elden çıkarmamış olsaydı oluşmayacak olan maliyettir.

2.2.2.2. Finansal Riskten Korunma Muhasebesine İlişkin Tanımlar

Standartta açıklama getirilen bir diğer husus ise, finansal riskten korunma konusu kalem tanımıdır. Bu çerçevede açıklanan kavramlar aşağıdaki gibidir.

Kesin Taahhüt: Bir varlığın belirli bir fiyattan gelecekteki belirli bir tarihte el değiştirmesine yönelik bağlayıcı bir anlaşmadır.

Tahmini İşlem: Taahhüt edilmemiş ancak gelecekte gerçekleşmesi öngörülen işlemdir.

Finansal Riskten Korunma Aracı: Gerçeğe uygun değerde veyanakit akışlardaki oluşabilecek değişiklikleri dengelemesi beklenen türev araç ya da türev olmayan finansal varlık veya borçlardır (Gökçen, Ataman ve Çakıcı, 2016; 596).

Finansal Riskten Korunma Konusu Kalem: Muhasebeleştirilmiş bir varlık veya borç, muhasebeleştirilmemiş bir kesin taahhüt, gerçekleşme olasılığı yüksek tahmini işlem veya yurtdışı işletmedeki net yatırım olarak tanımlanabilir.

Finansal Riskten Korunma İşleminin Etkinliği: Finansal riskten korunma konusu kalemin, gerçeğe uygun değerinde veya nakit akışlarında meydana gelen ve öngörülen finansal riskle ilişkilendirilebilen değişikliklerin finansal riskten korunma aracı tarafından dengelenme derecesidir.

2.2.2.3. Gerçeğe Uygun Değerin Belirlenmesi

Bir finansal araç için alınan veya verilen bedelin gerçeğe uygun değeri, işlem fiyatı veya diğer piyasa fiyatlarına bakılarak belirlenmektedir. Varlığın piyasa fiyatının belirlenemediği durumlarda, bu bedelin gerçeğe uygun değeri; gelecekteki tüm nakit giriş ve çıkışlarının, benzer kredi derecelendirmesine sahip olan bir ihraççının benzer bir finansal aracı için geçerli olan piyasa faiz hadleri kullanılarak iskonto edilmesi suretiyle bulunan tutarların toplamı olarak belirlenir (Başbilici, 2006: 89).

İşletmenin finansal tablolarında yer alan kar zarar tutarı ile varlık ve borçlara ilişkin tutarların gerçek sonuçları göstermesinde değerlendirme ölçeklerinin önemli bir etkisi bulunmaktadır. Muhasebenin güvenilir ve gerçeğe uygun verileri sunma sorumluluğu

değerlemeyi daha önemli bir hale getirmektedir. Günümüzde herkes tarafından kabul görmüş bir değerlendirme tanımı bulunmamaktadır.

Gerçeğe uygun değer; TMS 39'da, tarafsız ve aralarında anlaşılabilir bir ilişki olmayan, bilgili ve istekli kişiler arasında, bir varlığın değişimi veya bir borç yükümlülüğünün yerine getirilmesinde kabul edilen meblağ olarak tanımlanmıştır. Gerçeğe uygun değer yaklaşımı piyasada oluşan ekonomik değişikliklerin finansal tablolara yansıtılmasını sağlamak ve farklı kaynaklardan, farklı zamanlarda, farklı meblağlarla elde edilen aynı varlıkların finansal tablolarda aynı değerlerle gösterilmesine olanak sağlamaktadır (Pamukçu, 2011: 91).

Aktif bir piyasada kayıtlı bir varlığın fiyatı, o varlığın gerçeğe uygun değerini göstermektedir. Varlığa ilişkin aktif bir piyasanın bulunmaması durumunda, söz konusu varlığın gerçeğe uygun değeri bir değerlendirme yöntemi kullanmak suretiyle belirlenmektedir.

Değerleme yöntemi kullanmanın amacı kişi veya gruplar arasında karşılıklı olarak pazar ortamında bir varlığın el değiştirmesi ya da bir borcun ödenmesi durumunda ilgili finansal aracın fiyatının ne olacağını tespit edilmesidir. Bu değerlendirme yöntemleri; yakın zamanda gerçekleştirilen benzer piyasa işlemlerinde ki finansal aracın gerçeğe uygun değerinin referans olarak alınmasını, iskonto edilmiş nakit akışı analizlerini ve opsiyon fiyatlandırma modellerini içermektedir (Gökçen, Ataman ve Çakıcı, 2016: 598).

Türev araçların gerçeğe uygun değerleri üzerinden yansıtılması ve vade süresi boyunca ortaya çıkan kazanç veya kayıpların kar zarar tablosunda gösterilmesi finansal tablolarda karışıklığa neden olabilir. Bu sebeple işletmeler türev araçların gerçeğe uygun değerlerindeki değişimlerden kaynaklanan kazanç ve kayıpların etkilerini azaltmak ve bilançolarda karışıklığa yol açmamak için TMS 39 da konu edilen, riskten korunma muhasebesi uygulamasına gidebilirler (Kaygusuzoğlu, 2011: 143).

2.2.2.4. Finansal Araçların Kayıtlara Alınması

Finansal varlıklar, herhangi bir sözleşmeye taraf olunduğu zaman, ilk defa kayıtlara alınır. TMS 39 standardına göre, finansal varlık ve yükümlülükler ilk kez kayıtlara maliyetleri ile geçmektedir.

Standartta belirlenen varlıklar dışında kalan varlıklar ile spekülasyon amaçlı elde tutulan yükümlülüklerin ve türevlerin rayiç değerleri ile değerlendirilmesi öngörülmüştür. Bu standarda göre işlem maliyetleri (borçlanma maliyetleri dışında) ilk değerlemede maliyete dahil edilmelidir.

2.2.2.4.1. Finansal Araçların İlk Defa Finansal Tablolara Alınması

Bir işletme finansal durum tablosunda yer alan finansal araçlara ilişkin sözleşmeye dayalı tüm hak ve yükümlülüklerini, varlık veya borç olarak muhasebeleştirir. Aşağıda bununla ilgili çeşitli örnekler verilmiştir (TMS 39, UR35);

- İşletmenin bir sözleşmenin tarafı olması ve bunun sonucunda nakit veya türevi herhangi bir alacak için yasal bir hakkı oluşması durumunda, ilgili alacak veya ödemeler varlık ya da borç olarak kayıtlara alınır.
- Kesin bir taahhüt sonucunda edinilecek olan varlıklar veya yüklenilecek olan borçlar, genellikle taraflardan en az biri ilgili anlaşma koşullarını yerine getirinceye kadar finansal tablolarda gösterilmez. Örneğin, bir işletme diğer bir işletmeden sipariş aldığı anda taahhüdün verildiği tarihte bunu muhasebeleştiremez. Siparişi veren de yine aynı şekilde bunu bir borç olarak muhasebeleştiremez. Söz konusu mal fiziki olarak teslim edilinceye ya da iade edilinceye kadar muhasebeleştirme işlemi ertelenir.
- Bu standart kapsamındaki bir forward sözleşmesi, diğerlerinden farklı olarak ödemenin gerçekleştiği tarihte değil, taahhüt tarihinde varlık veya borç olarak finansal tablolarda gösterilir.
- Standart gereği, Opsiyon sözleşmelerine taraf olunduğu anda finansal opsiyonlar varlık ya da borç olarak kayıtlara geçirilir.

- Gelecekte yapılması planlanan işlemler, bunların gerçekleşme olasılıklarına bakılmaksızın, işletme için herhangi bir sözleşmeye taraf olma yükümlülüğü doğurmadığından finansal tablolarda alacak ya da borç olarak gösterilmezler.

Yukarıda TMS 39'un konuyla ilgili açıklamalarından anlaşılacağı gibi, bir finansal varlığın yada finansal bir borcun kayda alınmasında ki ilk şart, bir sözleşmeye taraf olmasıdır. Bu ilke gereği türev araçlara ilişkin sözleşme ile belirlenen tüm hak ve sorumlulukların, varlık veya yükümlülük olarak bilançolarda gösterilmesi gerekmektedir.

2.2.2.4.2. İşlem ve Teslim Tarihinde Muhasebeleştirme

TMS 39 da sınıflandırılan finansal varlık gruplarının muhasebeleştirilmesinde, teslim tarihi veya işlem tarihi yöntemlerinden birisinin kullanılması gerekmektedir. Sözleşmenin değerinde meydana gelen değişimlerin net olarak ödenmesine izin veren veya bunu zorunlu kılan bir sözleşme, normal bir sözleşme değildir. Bu nedenle bu tür bir sözleşme, ticari işlem tarihi ve teslim tarihi arasındaki dönemde türev araç olarak muhasebeleştirilir.

İşlem tarihi, işletmenin bir varlığı almayı veya satmayı taahhüt ettiği tarihtir. Finansal varlık veya borçlar bu tarih dikkate alınarak muhasebeleştirilir. İşlem tarihi muhasebesi, satılan varlığın bilanço dışı bırakılmasını, satıştan kaynaklanan kazanç veya kaybın muhasebeleştirilmesini ve alıcının yapacağı ödemeye ilişkin bir alacak muhasebe kaydı oluşturulmasını gerektirir. Genellikle mülkiyetin el değiştirilmesinin söz konusu olduğu durumlarda, teslim tarihine kadar varlık ve buna bağlı borç üzerinde faiz tahakkuk etmeye başlamaz (TMS 39, UR 55).

Teslim tarihi, bir varlığın işletmeye teslim edildiği veya işletme tarafından teslim edildiği tarihtir. Teslim tarihi muhasebesi, varlığın işletme tarafından teslim alındığı tarihte muhasebeleştirilmesini ve varlığın işletme tarafından teslim edildiği tarihte bilanço dışı bırakılmasını ve yine aynı tarihte elden çıkartma sonucu oluşan kazanç yada kaybın muhasebeleştirilmesini gerektirmektedir.

Teslim tarihi muhasebesi gereğince işletme, teslim aldığı varlıklarda oldu gibi işlem tarihi ve teslim tarihi arasındaki süre boyunca varlığın gerçeğe uygun değerinde meydana gelen değişimleri muhasebeleştirir (TMS39, UR56). Teslim tarihi muhasebesi uygulamasında, Maliyetinden veya itfa edilmiş maliyetinden ölçülen varlıkların, gerçeğe uygun değerindeki değişim finansal tablolara yansıtılmaz. Diğer yandan gerçeğe uygun değer farkı, kar veya zarar olarak yansıtılabilen finansal varlıklar için kar veya zarar olarak muhasebeleştirilirken, satılmaya hazır olarak sınıflandırılan finansal varlıklar için ise gerçeğe uygun değerlerinde meydana gelen değişiklikler diğer kapsamlı kar veya zararda yani özkaynaklarda muhasebeleştirilir.

2.2.2.4.3. Finansal Araçların Kayıtdışı Bırakılması

Finansal araçlar bazı durumlarda kayıtlardan çıkarılır. Bu durum ‘Finansal Varlığın Kayıtdışı Bırakılması’ ve ‘Finansal Borcun Kayıtdışı bırakılması’, olarak iki başlık altında incelenebilir.

Bir Finansal Varlığın Kayıtdışı Bırakılması;

Bir finansal varlığın kayıt dışı bırakılması, geçmiş bir dönemde ya da aynı dönem içerisinde daha eski bir tarihte işletmenin finansal durum tablosuna yansıtılmış bir finansal varlığın işletmenin bilançosundan çıkarılması işlemidir.

İşletmenin bir finansal varlığı bilanço dışı bırakması için ilgili finansal varlığın, nakit akımlarından (temettü ya da kupon faizi ödemesi gibi) doğan tüm haklarının (ödünç veya teminat verme, ya da rüçhan hakkı, bedelsiz hakkı kullanma, çağrı yoluyla senetlerini satabilme gibi) tamamen elinden çıkması ya da eğer tahvil, bono gibi bir kıymetse itfa olması nedeniyle tüm haklarının sona ermesi gerekmektedir (Sidar, 2006: 54).

TMS 39 standardına göre işletmenin finansal bir varlığı kayıt dışı bırakması şu iki durumda söz konusudur;

- a) Bir finansal varlığın nakit akışlarına ilişkin sözleşmeden doğan hakkının süresinin dolması
- b) İşletmenin söz konusu finansal varlığı devretmesi.

Daha açık bir ifadeyle; işletme sözleşmede belirlenen şartları yerine getirir yada sözleşmeden doğan hakları sona erer veya bu hakları devreder ise finansal varlığın üzerindeki kontrolünü kaybetmiş olur.

İşletme finansal varlığa ait nakit akışlarının elde edilmesine yönelik sözleşmeye bağlı hakları elinde bulundururken varlığın mülkiyetinden kaynaklanan risk ve yararları göz önünde bulundurarak devretme yoluna gidebilir. İşletmenin bir finansal varlığın mülkiyetinden kaynaklanan bütün risk ve yararları devretmiş olması durumunda, söz konusu finansal varlığı bilanço dışı bırakması ve bununla beraber, devir sırasında yaratılan veya elde tutulan tüm hak ve yükümlülüğü varlık veya borç olarak ayrıca muhasebeleştirilmesi gerekir. İşletmenin ilgili finansal varlığın mülkiyetinden kaynaklanan bütün risk ve yararları önemli ölçüde elinde bulundurması durumunda söz konusu finansal varlık finansal durum tablolarında gösterilmeye devam edilir (TMS 39, mad.20).

İşletmenin mülkiyetten kaynaklanan bütün risk ve yararları önemli ölçüde devrettiği duruma, bir finansal varlığın satışı ve bir finansal varlığın geri alım tarihindeki gerçeğe uygun değerinden geri alınma opsiyonuyla birlikte satışı örnek olarak gösterilebilir.

İşletmenin, mülkiyetten kaynaklanan bütün risk ve yararları büyük oranda elinde tuttuğu durumlara ilişkin bazı örnekler aşağıdaki gibidir (TMS39, UR40);

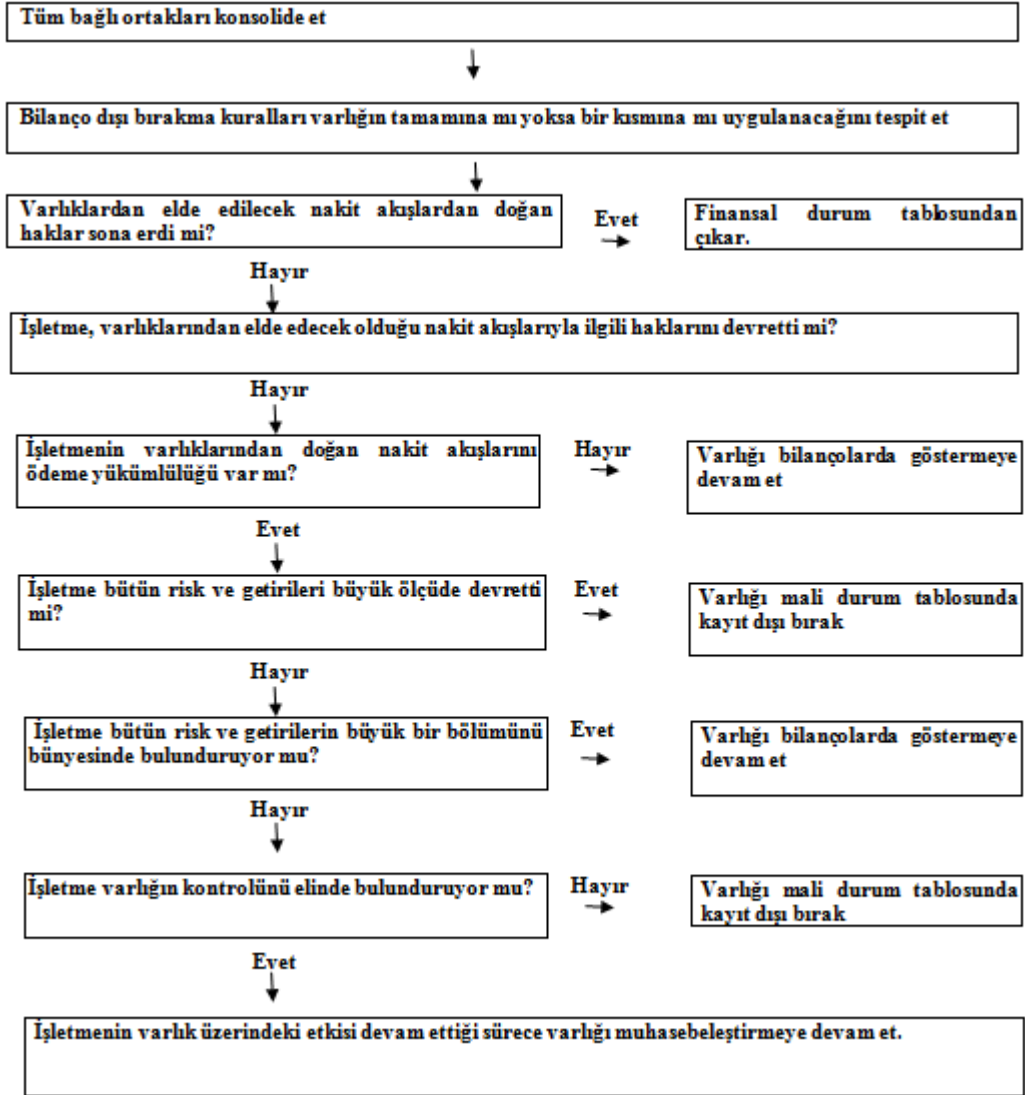
- Geri alım fiyatının sabit olduğu veya satış fiyatına borç vermenin getirisinin eklendiği satış veya geri alış işlemi,
- Menkul kıymet borçlanma sözleşmesi işlemleri
- Bir finansal varlığın, işletmeyi yeniden piyasa riskine maruz bırakan getirilerinin takasıyla birlikte satışı,

- Bir finansal varlığın önemli ölçüde asli değerli olan bir alım ya da satım opsiyonuyla birlikte satışı,
- Kısa vadeli alacaklarından oluşabilecek kredi zararlarını devralan adına tazmin etmeyi garanti eden bir işletmenin, bu alacaklarını devralana satışı işlemi.

İşlemenin devredilen varlığın mülkiyetten kaynaklanan risk ve getirilerini büyük oranda elde bulundurmaya devam etmesi halinde yapılan devir işlemi finansal varlığın bilanço dışı bırakılma durumunu doğurmaz. İşletme devredilen varlığı finansal durum tablolarında göstermeye devam eder ve elde edilen tutar finansal borç olarak muhasebeleştirilir.

İşletme bir varlığın mülkiyetinden kaynaklanan tüm risk ve getirileri devrettiği durumda varlığı geri almadığı sürece gelecek dönemlerde yeniden muhasebeleştirmez. İşletmenin bir finansal varlığı devretmiş olması o finansal varlık üzerinde hak sahibi olup olmadığını belirler. İşletmenin ilgili varlığa ait hak sahibi olmaması durumunda söz konusu finansal varlık bilanço dışı bırakılır ve devir işlemi sırasında oluşan her türlü yükümlülük veya hak varlık ya da borç olarak muhasebeleştirilir. Finansal bir varlığın, kayıt dışı bırakılıp bırakılmadığının değerlendirilmesi süreci aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1: Finansal bir varlığın kayıt dışı bırakılıp bırakılmadığının değerlendirilmesi süreci (TMS39, UR36)

Bir Finansal Borcun Kayıt Dışı Bırakılması;

Bir işletme borç yükümlülüğü, borcun ödenmesi veya iptal edilmesi gibi çeşitli nedenlerle ortadan kalktığında söz konusu finansal borcu bilançodan çıkarmalıdır. TMS 39’da finansal bir borcun bilanço dışı bırakılması aşağıdaki maddelerden herhangi birini gerçekleşmesi durumunda gerçekleşir. Bunlar (TMS39, UR57-62);

- Borçlunun borcunu ödemesiyle borç yükümlülüğünden kurtulması,
- Borçlunun asli sorumluluklarından, tarafların anlaşması üzerine, hukuki çerçevede yasal yollarla kurtulması.

Borçlunun borcunun yükümlülüğünü alması için üçüncü bir şahsa yaptığı ödeme borcun sona ermesi için yeterli değildir ve borç finansal durum tablosundan çıkarılamaz. Ancak borçlunun üçüncü bir şahsa yükümlülüğünü üstlenmesi için ödemede bulunup alacaklıdan yasal olarak bunun onayını alması durumunda borçlu için borç sona ermiş olur. Finansal borç yükümlülüğü borçlu için kayıt dışı bırakılırken, üçüncü şahıs için yeni bir borç yükümlülüğü olarak muhasebeleştirilir. Ortadan kalkan veya başka bir tarafa devredilen finansal borcun defter değeri ile ödenen tutar arasındaki fark, kar veya zararda muhasebeleştirilir (TMS39, UR57-62)

2.2.3. Riskten Korunma Muhasebesi

Gelecekte meydana gelecek olumsuz durumun etkisini önlemek amacıyla yapılan işlem ‘riskten korunma’ olarak adlandırılır. Bir varlığın gerçeğe uygun değerindeki olumsuz değişimlerin etkisinden korunmak amacıyla kullanılan türev araçlar riskten korunma aracı olarak ifade edilmektedir. Riskten korunma muhasebesinde, riskten korunma konusu kalemin gerçeğe uygun değerinde meydana gelen değişikliklerin kar veya zarardaki etkileri muhasebeleştirilir (Çakır ve Sabuncu, 2016: 122).

İşletmeler finansal araçları riskten korunma amaçlı kullanıyorlarsa riskten korunma muhasebesini uygulayabilir. Finansal riskten korunma amaçlı türev finansal araçların değerlendirme ve muhasebeleştirme işlemleri finansal riskten korunma muhasebesi olarak adlandırılır. Finansal riskten korunma muhasebesinde, finansal riskten korunma aracı ile finansal riskten korunma konusu kalemin gerçeğe uygun değerlerinde meydana gelen değişikliklerin kâr veya zarardaki etkileri muhasebeleştirilir (TMS 39, mad.85).

TMS 39, hedging amaçlı işlemlerin muhasebeleştirilmesi ile ilgili kesin kurallar getirmiştir. Bu standart ile türev araçların finansal riskten korunma muhasebesi konusu kapsamlı bir şekilde ele alınmış olup kuralları oldukça açıklayıcı ve tamamlayıcıdır. Türev araçların finansal riskten korunma aracı olarak sınıflandırılabilmesi için standartta belirtilen bazı ölçütlere uyum sağlaması gerekir.

Finansal riskten korunma konusu, standartta işletmeyi gerçeğe uygun değerde veya gelecekte elde edilecek nakit akışlarında olumsuz sonuç doğurabilecek bir değişiklik olması riskine maruz bırakan, bir varlık, yükümlülük, kesin taahhüt, gerçekleşme ihtimali yüksek tahmini işlem veya döviz ile işlem yapılan yurt dışı işletmedeki net yatırımlar olarak tanımlanmıştır (Adıgüzel ve Yılmaz, 2015: 24).

Finansal riskten korunma ilişkisi, aşağıdaki koşulların tümünü karşılaması durumunda, finansal riskten korunma muhasebesinin uygulanması için yeterli görülür (TMS 39, mad. 88);

a) Finansal riskten korunma işleminin oluşum aşamasında, finansal riskten korunma ilişkisi ile işletmenin finansal riskten korunma işleminde bulunmasına neden olan risk yönetimi hedef ve stratejisinin resmi bir tanımının bulunması gerekmektedir. Anılan belgeleme, finansal riskten korunma aracının belirlenmesi, finansal riskten korunma konusu varlık ya da işlemi, korunulan finansal riskin yapısını ve işletmenin ilgili finansal riskten korunma aracının varlığın gerçeğe uygun değerinde veya nakit akışlarında meydana gelen ve korunulan finansal riskle ilişkilendirilebilen değişiklikleri dengelemedeki etkinliğini nasıl değerlendireceğini içerir.

b) Finansal riskten korunma işleminin, korunulan risk ile ilişkilendirilebilen gerçeğe uygun değerdeki veya nakit akışlarındaki değişiklikleri dengelemede oldukça etkin olması ve ilgili finansal riskten korunma ilişkisine ilişkin belgelendirilmiş risk yönetim stratejisi ile tutarlı olması gerekir.

c) Nakit akış riskinden korunma işlemleri için, finansal riskten korunma işleminin konusunu teşkil eden tahmini işlemin gerçekleşme ihtimalinin yüksek olması ve nakit akışlarındaki değişikliklerin kâr veya zararı etkileyebilecek nitelikte olması gerekir.

d) Finansal riskten korunma işleminin etkinliği güvenilir bir şekilde ölçülebilir olmalıdır. Bir başka deyişle, finansal riskten korunma konusu kalemin korunulan finansal risk ilişkilendirilebilen gerçeğe uygun değeri ve nakit akışları ile finansal riskten korunma aracının gerçeğe uygun değerinin güvenilir bir şekilde ölçülebilir olması gerekir.

e) Finansal riskten korunma işlemi sürekli olarak değerlendirilir ve tanımlandığı tüm finansal raporlama dönemleri boyunca oldukça etkin olacak şekilde tespit edilmiş olmalıdır.

2.2.4. Dipnotlarda Yapılacak Açıklamalar

İşletmeler taşıdığı makul değerden dolayı ek bilgiler gerektiren finansal varlık ve finansal borç hariç diğer tüm gerekli açıklamaları dipnotlarında belirtilmelidir.

TMS 39'da aşağıda sınıflandırılması yapılan her bir kaleme ilişkin defter değeri, bilanço veya dipnotlarda kamuoyuna açıklanır (T.C. Resmi Gazete, Tebliğ, 26419, 2007):

- (a) Gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan finansal varlıklar (ilk muhasebeleştirme esnasında bu şekilde sınıflandırılanlar ile alım satım amaçlı elde tutulan varlıklar grubuna girenler ayrı bir şekilde gösterilmek şartıyla)
- (b) Vadeye kadar elde tutulacak yatırımlar,
- (c) Kredi ve alacaklar,
- (d) Satılmaya hazır finansal varlıklar,
- (e) Gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan finansal borçlar,
- (f) İtfâ edilmiş maliyetinden ölçülen finansal borçlar.

Bunun yanında finansal tablo kullanıcılarına faydalı olabilecek bazı bilgiler de dipnotlarda gösterilmelidir. Bunlar;

- Korunan araçların ertelenmiş veya kayıtlara alınmamış kar ya da zararlarının toplam miktarı,
- Tanımlanmış finansal varlık ve borçların yıl boyunca taşıdığı değer
- Dönem için gelir ya da harcama olarak tanımlanan finansal borç ve varlıkların, makul değerindeki değişikliklerin toplam miktarı vb (Bozkurt, 2006: 110).
-

ÜÇÜNÇÜ BÖLÜM

TÜREV ARAÇLARIN 32 VE 39NO'LU TÜRKİYE MUHASEBE STANDARTLARINA GÖRE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ VE ÖRNEK UYGULAMALAR

3.1. GENEL AÇIKLAMALAR

Türev araçların muhasebeleştirilmesi ile ilgili uygulanacak olan muhasebe politikalarında esas olarak TMS 32 “Finansal Araçlar Açıklama ve Sunum”, ve TMS 39 “Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi ve Değerlemesi” başlıklı uluslararası muhasebe standardı hükümleri dikkate alınmalıdır.

TMS 32, finansal araçların mali tablolarda gösterimi ve bunlara ilişkin açıklamaları kapsamaktadır. TMS 39 ise, türev araçların mali tablolara alınması ve değerlendirme esaslarına ilişkin açıklamalara yer vermektedir. Bunun yanında türev araçlar muhasebeleştirilirken çeşitli muhasebe ilkelerinden faydalanılır. Örneğin; kazanç ve kayıpların muhasebe kayıtlarına alınmasında “ihtiyatlılık” ilkesinden, gelir ve giderlerin ait oldukları döneme yansıtılması konusunda “dönemsellik” ilkesinden, herhangi bir finansal varlığın sınıflandırılmasında ve muhasebe kayıtlarına alınmasında “özün önceliği” ilkesinden yararlanılmaktadır.

Bilanço dışı araçlar olarak bilenen türev araçların muhasebe kayıtlarına alınması, bu işlemlere ait oluşan kar veya zararların hesaplanması, finansal tablolarda gösterilmesi veya kayıt dışı bırakılması ve bu işlemlerin işletmenin değerinde oluşturabilecek değişimlerden kaynaklı olarak işletmeye ek yük getirmeyecek şekilde muhasebe kayıtlarına alınması büyük önem arz etmektedir. Ancak türev araçların değerlendirilmesi ve muhasebeleştirilmesi konusunda ortak bir fikir oluşturulamamıştır. TMS 32 ve TMS 39’a göre türev araçlar sözleşmeleri muhasebe kayıtlarına alınırken nazım hesaplarda değil asli hesaplarda gösterilmelidir. Fakat Türkiye’de Tek düzen Hesap Planına göre türev araçların nazım hesaplarda gösterilmesi daha uygundur (Bozkurt, 2006: 139).

TMS 39'a göre türev araçlar muhasebeleştirilirken gerçeğe uygun değer ile ölçülür ve işlem maliyetleri ise doğrudan gider olarak muhasebeleştirilir.

Tablo 2: Finansal Varlıkların Ölçülenmesi ve Muhasebeleştirilmesine İlişkin Esaslar

Finansal Varlıklar	İlk Muhasebeleştirme	Sonraki Dönemlerde Muhasebeleştirme	İşlem Maliyetleri	Kur Farkları	Değer Düşüklüğü
Gerçeğe Uygun değer farkı kar zarar yansıtılan Finansal varlıklar borçlanma senetleri	Gerçeğe Uygun Değer	Gerçeğe uygun değer ile ölçülür. Değerleme farkı kar zarara yansıtılır	Doğrudan gider yazılır.	Kar Zarara Yansıtılır.	Hesaplamaya Gerek Yoktur.
Vadeye kadar elde tutulacak finansal varlıklar	Gerçeğe Uygun Değer	Etkin faiz yöntemine göre hesaplanan itfa edilmiş maliyet	Gerçeğe uygun değere dahil edilir.	Kar Zarara Yansıtılır	Hesaplama Kar Zarara Yansıtılır.
Satılmaya hazır finansal varlıklar – borçlanma senetleri	Gerçeğe Uygun Değer	Gerçeğe Uygun Değer	Gerçeğe uygun değere dahil edilir.	Kar Zarara Yansıtılır	Toplam zarar, diğer kapsamlı gelirden dönem kar zararına aktarılır. Karşılığın iptali durumunda, varlığı değerinde meydana gelen artık kar zararda raporlanır.
Kredi ve Alacakları	Gerçeğe Uygun Değer	Etkin faiz yöntemine göre hesaplanan itfa edilmiş maliyet	Gerçeğe uygun değere dahil edilir.	Kar Zarara Yansıtılır	Hesaplanır Kar Zarara Yansıtılır.

Kaynak: Karaca, Hacıhasanoğlu ve Demirci, 2014: 253.

Türev araçların muhasebeleştirilme işlemi, sözleşmenin yapılma amacına göre farklılık göstermektedir. Korunma amaçlı yapılan sözleşmelerde, bu işleme yönelik muhasebe kayıtları, spekülasyon işleminin muhasebe kayıtları ile benzer şekilde oluşturulur. Sözleşmeye spekülasyon veya fiyat riskinden korunma amaçlı taraf olunması durumunda ortaya çıkan kazanç veya kaybın muhasebe kayıtlarına alınırken, dönemin sonuç hesaplarında gösterilmesi gerekmektedir (Kaygusuzoğlu, 2011: 142).

Nakit akış riskinden korunma amaçlı işlemlerden elde edilen kazançlar, o dönemin kar zarar hesabına değil, ilgili dönemin ayırıcı ve özkaynak hesaplarına kaydedilir. Bu işlemten meydana gelecek olan zarar ise döneme ait kar zarar hesaplarında gösterilir.

Kar elde etme amaçlı yapılan türev sözleşmelerde muhasebeleştirme esaslarını belirleyen husus, söz konusu türev aracın organize borsalarda işlem görüp görmediğidir. Organize borsada işlem gören türev aracın değeri, makul değer ile değerlendirilip ortaya çıkan kar zarar ait olduğu dönemin sonuç hesaplarına aktarılır. Organize borsada işlem gören türev aracın makul değeri borsa fiyatıdır ve bu fiyatta ortaya çıkan herhangi bir atış söz konusu dönemin gelir hesabına kaydedilir. Ancak türev aracın tezgahüstü piyasalarda işlem gördüğü ve makul değerinin tam olarak belirlenemediği durumlarda oluşan kar veya zarar kayıtlara alınmak üzere vade sonuna kadar ertelenir ve sözleşmenin koşulları yerine getirildikten sonra uygun değerlendirme yöntemi kullanılarak değerlendirme yapıldıktan sonra muhasebeleştirilir (Bozkurt, 2006: 140).

TMS 39'a göre kar elde amaçlı kullanılan türev araçların gerçeğe uygun değer ile değerlendirilmeleri sonucu oluşan kar yada zarar, dönemin sonuç hesaplarına kaydedilmelidir. Yine TMS 39'a göre riskten kaçınma amaçlı kullanılan türev araçların muhasebeleştirilmesi ise, muhasebenin dönemsellik ilkesi gereği meydana geldiği dönem içerisinde dönem ayırıcı hesaba veya özkaynaklar grubu hesaba kaydedilerek sözleşme sonucu oluşan kazanç veya kaybın muhasebeleştirilmesi vade bitimine kadar ertelenmiş olur (Kılılı ve Evcı, 2016: 657).

Aktif piyasada fiyatı oluşmayan ve makul değeri net bir şekilde belirlenemeyen finansal varlıklar, makul değer ile değerlendirilmezler. Bu nedenle makul değer ile değerlendirme yöntemi, en çok satılmaya hazır finansal varlıklar ve alım satım amaçlı elde bulundurulmuş finansal varlıklar için güvenilir sonuç verebilir. Makul değeri ile değerlendirilen satışa hazır finansal varlıklarda değerlendirme farkının tamamı kar yada zarar olarak muhasebeleştirilir. Aynı şekilde ticari amaçla elde tutulan bir finansal varlık ile elde edilen gelir ya da gider tahakkuk ettiği dönemin karı veya zararı içinde gösterilmelidir.

Finansal borç olarak kabul edilen türev araçların alım satım amaçlı işlemlerden doğan borçlar, makul değerleri ile değeri ve kayıtları alınır. Makul değeri tam olarak belirlenemeyen finansal borçlar ve kar elde etme amaçlı finansal borçlar ise maliyet değerleri ile kayıtlara alınır.

3.2. FORWARD SÖZLEŞMELERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ VE ÖRNEK UYGULAMALAR

Forward sözleşmeleri gerek yapısı gerekse yüklediği sorumluluk açısından diğer türev araç sözleşmelerinden oldukça farklıdır. Forward sözleşmeler muhasebe kayıtlarına alınırken tıpkı borç-alacak ilişkisi gibi taraflara karşılıklı hak ve yükümlülükler getirir. Bu nedenle forward sözleşmeleri taraflara borç yükümlülüğü ve alacak hakkı doğurduğundan işletmelerin muhasebe kayıtlarında gösterilmesi gerekir.

Muhasebe kayıtlarına alınması, sözleşmenin yapıldığı tarih ve sözleşmenin yükümlülüklerinin yerine getirildiği vade sonunda olmak üzere iki farklı zamanda yapılır. Forward sözleşmelerden doğan kar veya zarar, sözleşmenin yükümlülükleri yerine getirildiğinde ya da tarafların isteği ile sözleşme sona erdiğinde oluşur (Kırlıoğlu ve Altınkaynak, 2016: 606).

Forward işlemlerinde; günlük hesaplaşma, sözleşmenin değerinde güncelleme ve kar zarara ait, vadeden önce nakit akış işlemi yapılmamaktadır. Günlük hesaplaşmanın olmaması, kesin kar ve zararın vade sonunda ortaya çıkması, bu sözleşmelerin en temel özelliklerindedir (Örten ve Örten, 2001: 41)

Bu sözleşmeler organize borsalarda işlem görmeyen ve tarafların kendi beyanları ile oluşturulan sözleşmeler olduğundan, sözleşmenin oluşum aşamasında herhangi bir prim ya da teminat ödemesi de yapılmamaktadır. Bu nedenle sözleşme sona ermeden önce herhangi bir nakit akışı da mümkün değildir.

Sözleşmenin iptali tek tarafın talebi ile mümkün olmaz ve sözleşme yükümlülükleri yerine getirilene kadar sözleşme sona erdirilemez. Sözleşmenin iptali yükümlülüklerin yerine getirilmesi dışında iki tarafında mutabık kalmalarıyla gerçekleşebilir (Kırılıoğlu ve Altınkaynak, 2016: 607).

Riskten korunma yada kar elde etme amacıyla taraf olunan forward sözleşmelerinin muhasebeleştirme işlemleri sözleşmenin kullanım amacına göre farklılık göstermektedir. Eğer sözleşme riskten korunma amaçlı yapılıyorsa, sözleşme bitiminde ortaya çıkan kar yada zarar tutarının işleme konu olan finansal kararın sonuçlarını düzeltmede kullanılacak biçimde muhasebeleştirilmesi gerekmektedir (Kaygusuzoğlu, 2011: 137).

Sözleşmenin kullanım amacı kar elde etmek ise sözleşmeden doğan kazanç yada kayıp içerisinde bulunan dönemin sonuç hesaplarında gösterilir.

Döviz forward sözleşmeleri: Dövizin ulusal para karşılığında, gelecekte belirlenen bir tarihte teslim edilmek şartıyla, alımı veya satımı için bugünden yapılan sözleşmelerdir (Kırılıoğlu ve Altınkaynak, 2016; 606).

Dövizle bağlı bir borç veya alacak ilişkisi olduğu durumlarda kullanılan forward sözleşmeleri muhasebeleştirilirken, sözleşmenin sona ermesine kadar herhangi bir işlem yapılmaz. Sözleşme, döviz taahhüdü ile ilgili işlem gerçekleşmeden sona ererse, sözleşmeden elde edilen kar Gelecek Aylara/Gelecek Yıllara Ait Gelirler, sözleşmenin doğurduğu zarar ise Gelecek Aylara/Gelecek Yıllara Ait Giderler hesabında gösterilir ve taahhüt gerçekleştiğinde sözleşmeden kaynaklı kazanç veya kayıplar satış veya maliyet tutarlarının düzeltilmesinde kullanılır (Bozkurt, 2006: 143).

Faiz forward sözleşmeleri: Tarafların gelecekteki bir tarihte belirli miktardaki anaparaya uygulanacak faiz oranı konusunda anlaştıkları sözleşmelerdir. Burada genelde kredi kullanmayı planlayan alıcı taraf, faiz oranlarının yükselme ihtimaline karşı önlem alırken, kredi veren taraf faiz oranının düşmesi ihtimaline karşı kendini koruma düşüncesi gütmektedir.

Forward faiz sözleşmelerinde elde edilen kazanç veya kayıplar faiz dönemi başında tahsil edilmekte veya ödenmektedir. Faiz dönemi başında yapılacak tahsilat ‘Gelecek Aylara/Yıllara Ait Gelirler’ hesabında, yapılan ödeme ise ‘Gelecek Aylara/Yıllara Ait Giderler’ hesabında gösterilir (Bozkurt, 2006: 144).

Döviz Forward Sözleşmesi ile İlgili Örnek Uygulama;

Adana’da faaliyet gösteren X Çimento Fabrikası daha ucuz olacağını düşündüğü için kullanacağı hammaddeyi ithal etmeye karar vermiştir. Ancak bu işlemi yaparken vade süresince ortaya çıkacak kur değişim riskinden korunmak için Y işletmesi ile 01.01.2016 tarihinde bir döviz forward sözleşmesine taraf olup, ödemesi 01.07.2016 tarihinde olan 100.000 Kg hammaddeyi birim başına 1 EURO dan satın almak üzere anlaşıyor. Yapılan bu sözleşmede 1 EURO = 3,882 TL olarak belirlenmiştir. Bu sırada cari piyasada 1 EURO = 3,880 TL’dir. Döviz Forward sözleşmesinin vade bitiminde ise 1 EURO =3,900 TL olmuştur.

X Çimento Fabrikasının muhasebe kayıtları aşağıdaki gibidir;

01.01.2016	Borç	Alacak
910 FORWARD SÖZLEŞMEDEN ALACAKLAR HESABI	388.200	
911 FORWARD SÖZLEŞMEDEN BORÇLAR HESABI		388.200
Döviz Forward Sözleşmesinin yapılması kaydı. (100.000 Kg * 1 Euro * 3,882 TL)		

01.01.2016	Borç	Alacak
180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER	200	
329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR		200
Forward Sözleşme Kuru ile Spot Piyasa Kuru Arasındaki Fark 100.000 EURO * (3,882-3,880) = 200 TL		

01.07.2016	Borç	Alacak
656 KAMBİYO ZARARLARI	200	
180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER		200
Oluşan giderin dönem giderine dönüştürülmesi		

01.07.2016	Borç	Alacak
127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR HESABI	2.000	
646 KAMBİYO KARLARI		2.000
100.000 EURO * (3,900- 3,880) = 2.000 TL)		
Forward sözleşmenin cari kur ile değerlemesi		

01.07.2016	Borç	Alacak
100 KASA	390.000	
03 Euro Kasası (100.000 Euro * 3,90 TL)		
329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR	200	
100 KASA		388.200
01 TL Kasası		
127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR		2.000

01.07.2016	Borç	Alacak
911 FORWARD SÖZLEŞMEDEN BORÇLAR HESABI	388.200	
910 FORWARD SÖZLEŞMEDEN ALACAKLAR HESABI		388.200
Döviz forward sözleşmesinin sona ermesi		

Faiz Forward Sözleşmesi ile ilgili Örnek Uygulama;

A işletmesinin varlıklarının arasında 01.03.2010 tarihinde, 50.000 TL değerinde ve yıllık faiz oranı TÜFE + %3 olan altı ayda bir faiz ödemeli tahvili vardır. İşletme bu tahvil getirisini faiz oranlarındaki olumsuz değişim riskinden korumak amacıyla 01.03.2010 tarihinde B işletmesiyle yıllık %60 faizli 50.000 TL tutarında 01.09.2010 vadeli altı aylık bir faiz forward sözleşmesine taraf olmuştur. 6 ayın sonunda yıllık TÜFE %50 olarak gerçekleşmiştir (Bozkurt, 2006: 151).

A işletmesine ait muhasebe kayıtları aşağıdaki gibidir;

01.03.2010	Borç	Alacak
910 FORWARD SÖZLEŞMEDEN ALACAKLAR HESABI	1	
911 FORWARD SÖZLEŞMEDEN BORÇLAR HESABI		1
Faiz Forward Sözleşmesinin İz Bedeli ile Kaydı.		

01.09.2010	Borç	Alacak
100 KASA	13.250	
642 FAİZ GELİRLERİ		13.250
Tahvilin 6 Aylık faiz geliri $50.000 \text{ TL} * \% 53 * (6 \text{ ay} / 12 \text{ ay}) = 13.250 \text{ TL}$		

01.09.2010	Borç	Alacak
100 KASA	1.750	
642 FAİZ GELİRLERİ		1.750
Faiz forward sözleşmesinin faiz geliri. (50.000 TL * (% 60 - %53) * 6 Ay / 12 Ay = 1.750 TL)		

01.09.2010	Borç	Alacak
911 FORWARD SÖZLEŞMEDEN BORÇLULAR HESABI	1	
910 FORWARD SÖZLEŞMEDEN ALACAKLILAR HESABI		1
Faiz Forward Sözleşmesinin Sona Ermesi.		

3.3. FUTURES SÖZLEŞMELERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ VE ÖRNEK UYGULAMALAR

Futures sözleşmeleri, fiyatını bugünden belirledikleri malların ileri bir tarihte teslimi için yapılan sözleşmelerdir (Chambers, 2007: 5)

Futures sözleşmeleri, gelecekte meydana gelecek fiyat dalgalarının oluşturacağı belirsizlikten korunma amaçlı yapılacağı gibi belirli bir süre boyunca bir finansal aracın fiyatını sabitlemek için de kullanılır.

Futures sözleşmeleri, sözleşme yapıldığı tarihte nazım hesaplara alınır ve sözleşme sona erene kadar nazım hesaplarda izlenir. Sözleşme vadesi süresince, sözleşme konusu tutar, tarafların varlık hesaplarında bir artış yada azalışa yol açmayacaktır. Ancak futures sözleşmeler organize borsalarda işlem gördüğü için tarafların borsaya, tutarı önceden belirlenmiş bir işlem bedeli ödemesi gerekmektedir. Bu tutar sözleşmeyi alan taraf için gider, satan taraf için ise gelir niteliği taşımaktadır.

Futures sözleşmelerinin muhasebeleştirilme esasları, kullanım amacına göre değişiklik göstermektedir. Kullanım amacı riskten korunma yada spekülasyon kazanç sağlama olabilir.

Spekülasyon kazanç sağlama amacıyla yapılan futures sözleşmelerinden doğan gelir ya da gider 'günlük hesaplaşmalarla' belirlenir ve gün sonunda ilgili gelir veya gider hesaplarına kaydedilir (Örten ve Örten, 2001: 32).

Riskten korunma amaçlı kullanılan futures sözleşmeleri, üç başlık altında sınıflandırılmalıdır. Bunlar, fiyat riskinden korunma, nakit akış riskinden korunma ve yabancı paralı net yatırım riskinden korunmadır.

Sözleşme fiyat riskinden korunma, nakit akış riskinden ve yabancı paralı net yatırım riskinden korunmak amacıyla yapılıyorsa, sözleşme sonucunda ortaya çıkan kar yada zarar tutarının işlem konusu olan finansal kararın sonuçlarını düzeltmede kullanılacak biçimde muhasebe kayıtlarına geçirilmelidir (Birgili, Akyel ve Karaca, 2005: 110).

Ticari Mal Futures Sözleşmesi ile İlgili Örnek Uygulama;

Tekstil üretimi konusunda faaliyet gösteren A işletmesi, hammadde olarak kullanıldığı pamuk fiyatının artacağı düşündüğü için vadeli piyasada 6 aylık bir futures sözleşmesi satın almak istemiştir. Sözleşmenin şartları gereği 01.02.2016 tarihinde aracı kuruma başvurarak % 2 komisyon ve % 10 başlangıç teminatını peşin olarak ödemiştir. Aracı kurumun aldığı teminatın ardından 6 ay vadeli futures sözleşmesi 01.02.2016 tarihinde 3.000 TL'ye satın alınmıştır. (Örten ve Örten, 2001; 177)

Futures sözleşmesine konu olan bu hammaddeye ait 6 aylık cari piyasadaki fiyat değişimleri aşağıdaki şekilde gerçekleşmiştir.

Dönem	01.02.2016	01.03.2016	01.04.2016	01.05.016	01.06.2016	01.07.2016	01.08.2016
Fiyat	3.000	3.100	3.500	3.200	3.100	3.300	3.500

A firmasının muhasebe kayıtları aşağıdaki şekildedir;

01.02.2016	Borç	Alacak
653 KOMİSYON GİDERLERİ HESABI	60	
126 VERİLEN DEPOZİTO VE TEMİNATLAR HESABI	300	
100 KASA		360
Aracı kuruma yapılan komisyon ödemesi: $3000 \times \% 2 = 60$ Aracı kuruma verilen teminat tutarı: $3000 \times 0.10 = 300$		

01.02.2016	Borç	Alacak
920 FUTURES SÖZLEŞMEDEN ALACAKLAR HESABI	3.000	
921 FUTURES SÖZLEŞMEDEN BORÇLAR HESABI		3.000
Futures sözleşmesinin nazım hesaplarda izlenmesi.		

01.03.2016	Borç	Alacak
127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR	100	
649 DİĞER OLAĞAN GELİR VE KARLAR		100
Futures sözleşmesinin vadesi süresince fiyat artışlarından doğan gelir.		

01.04.2016	Borç	Alacak
127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR	400	
649 DİĞER OLAĞAN GELİR VE KARLAR		400
Futures sözleşmesinin vadesi süresince fiyat artışlarından doğan gelir.		

01.05.2016	Borç	Alacak
659 DİĞER OLAĞAN GİDER VE ZARARLAR	300	
329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR		300
Futures sözleşmesinin vadesi süresince fiyat düşmesinden kaynaklanan gider.		

01.06.2016	Borç	Alacak
659 DİĞER OLAĞAN GİDER VE ZARARLAR	100	
329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR		100
Futures sözleşmesinin vadesi süresince fiyat düşmesinden kaynaklanan gider.		

01.07.2016	Borç	Alacak
127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR	200	
649 DİĞER OLAĞAN GELİR VE KARLAR		200
Futures sözleşmesinin vadesi süresince fiyat artışlarından doğan gelir.		

01.08.2016	Borç	Alacak
127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR	200	
649 DİĞER OLAĞAN GELİR VE KARLAR		200
Futures sözleşmesinin vadesi süresince fiyat artışlarından doğan gelir.		

01.08.2016	Borç	Alacak
329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR	400	
100 KASA	500	
127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR		900
Borç ve alacak hesaplarının kapatılması.		

01.08.2016	Borç	Alacak
100 KASA	300	
126 VERİLEN DEPOZİTO VE TEMİNATLAR HESABI		300
Verilen teminatın geri alınması.		

01.08.2016	Borç	Alacak
921 FUTURES SÖZLEŞMEDEN BORÇLAR HESABI	3.000	
920 FUTURES SÖZLEŞMEDEN ALACAKLAR HESABI		3.000
Futures sözleşmesinin sona ermesi.		

Döviz Futures Sözleşmesi ile İlgili Örnek Uygulama;

01.05.2016 tarihinde cari piyasalarda 1EURO= 1,580 TL'dir. A işletmesi gelecekte EURO kurunun artacağını düşündüğü için kar elde etmek amacıyla 01.05.2016 tarihinde her biri 80.000 Euro değerinde olan 5 ay vadeli 5adet döviz futures sözleşmesi satın almıştır. Sözleşmenin şartları gereği aracı kuruma 4.000 TL komisyon ve 50.000 TL başlangıç teminatı ödemiştir. İşletme, sözleşmeyi sözleşmenin vade bitiminde farkı tahsil ederek sonlandırmıştır. Sözleşmede 1 Tik = 3 EURO'dur. Sözleşmenin vadesi süresince ay bazında piyasa değerleri aşağıdaki gibi olmuştur (Örten ve Örten: 2001; 179).

Dönem	01.05.2016	01.06.2016	01.07.2016	01.08.2016	01.09.2016	01.10.2016
Tik değeri	Başlangıç	100 artmış	150 azalmış	200 artmış	150 azalmış	100 artmıştır

A işletmesinin muhasebe kayıtları aşağıdaki gibidir;

01.05.2016	Borç	Alacak
653 KOMİSYON GİDERLERİ	4.000	
126 VERİLEN DEPOZİTO VE TEMİNATLAR HESABI	50.000	
100 KASA		54.000
Aracı kuruma komisyon ve teminat ödenmesi.		

01.05.2016	Borç	Alacak
920 FUTURES SÖZLEŞMEDEN ALACAKLAR HESABI	632.000	
921 FUTURES SÖZLEŞMEDEN BORÇLAR HESABI		632.000
Futures sözleşmesinin satın alınması. 80.000 Euro * 5 Adet * 1,580 TL = 632.000 TL		

01.06.2016	Borç	Alacak
127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR	2.370	
646 KAMBİYO KARLARI		2.370
Futures sözleşmesinin fiyat artışından doğan kar 5 Adet * 100 puan * 3 Euro * 1,580 =2.370 TL		

01.07.2016	Borç	Alacak
656 KAMBİYO ZARARLARI	3.476	
329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR		3.476
Futures sözleşmesinde yaşanan değer kaybından doğan zarar. 5 Adet * 150 puan * 3 Euro* 1,580= 3.476 TL		

01.08.2016	Borç	Alacak
127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR	4.740	
646 KAMBİYO KARLARI		4.740
Futures sözleşmesinin fiyat artışından doğan kar. 5 Adet * 200 puan * 3 Euro* 1,580= 4.740 TL		

01.09.2016	Borç	Alacak
656 KAMBİYO ZARARLARI	3.555	
329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR		3.555
Futures sözleşmesinde yaşanan değer kaybından doğan zarar. 5 Adet * 150 puan * 3 Euro* 1,580 = 3.555 TL		

01.10.2016	Borç	Alacak
127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR	2.370	
646 KAMBİYO KARLARI		2.370
Futures sözleşmesinin fiyat artışından doğan kar. 5 Adet * 100 puan * 3Euro * 1,580 = 2.370		

01.10.2016	Borç	Alacak
329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR	7.031	
100 KASA	2.449	
127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR		9.480
Borç ve alacak hesaplarının kapatılması ve alacak fazlasının tahsili.		

31.12.2016	Borç	Alacak
100 KASA	50.000	
126 VERİLEN DEPOZİTO VE TEMİNATLAR		50.000
Futures sözleşmesi için yatırılan teminatın geri alınması.		

31.12.2016	Borç	Alacak
921 FUTURES SÖZLEŞMEDEN BORÇLAR HESABI	632.000	
920 FUTURES SÖZLEŞMEDEN ALACAKLAR HESABI		632.000
Futures sözleşmesinin sona ermesi.		

3.4. OPSİYON SÖZLEŞMELERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ VE ÖRNEK UYGULAMALAR

Opsiyon sözleşmeleri, organize borsalarda veya tezgahüstü piyasalarda işlem gören finansal bir varlığı belirli bir prim karşılığında, o varlığı ileriki bir tarihte alma veya satma hakkı sunan sözleşmelerdir.

Alım opsiyonu, opsiyon alıcısına belirli bir zamanda belirli bir fiyat üzerinden opsiyon hakkını kullanma hakkı veren, kullanımı isteğe bağlı sözleşmelerdir.

Satım opsiyonu ise, opsiyon alıcısına ileride belirli bir tarihte belirlenen bir fiyattan belirli bir varlığı satma hakkı verir ve kullanımı yine isteğe bağlı sözleşmelerdir. (Karaca, Hacıhasanoğlu ve Demirci, 2014: 249).

Opsiyon sözleşmelerinde, sözleşmelerin uygulanabilmesi için bir takım şartların gerçekleşmesi gereklidir. Örneğin alım opsiyonunun işleme konabilmesi için, sözleşme konusu dayanak varlığın vade bitimindeki kullanım fiyatının, dayanak varlığın spot fiyatından düşük olması gerekir. Bu sayede opsiyonu kullanan kişi, bu sözleşmeden fayda sağlamış olur. Satım opsiyonunun işleme konabilmesi için ise kullanım fiyatının dayanak varlığın satış fiyatından yüksek olması şarttır. Aksi takdirde opsiyon hakkı olan kişi bu hakkı kullanmak istemeyecektir (Kıllı ve Evcı, 2016: 656).

Organize borsada işlem gören opsiyon sözleşmeleri ile tezgahüstü piyasalarda işlem gören opsiyon sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde farklılıklar vardır.

Organize borsada işlem gören opsiyon sözleşmeleri, borsanın belirlediği şartlar çerçevesinde muhasebeleştirilir. Tezgahüstü opsiyon sözleşmelerinde ise şartlar taraflar arasında belirlendiği için bu sözleşmelerin değerlendirme işlemleri için belirli yöntemler uygulanmalıdır. Opsiyon sözleşmesinde opsiyonu alan taraf bu opsiyonu alma karşılığında bir prim öder. Opsiyonu alan tarafın opsiyonu kullanmaması durumunda uğrayacağı zarar, ödediği prim kadardır. Bu prim opsiyon alıcısı için gider olarak muhasebeleştirilirken, satıcı için gelir olarak muhasebeleştirilir. Burada

dikkat edilmesi gereken nokta muhasebeleştirme işleminin dönemsellik ilkesi gereğince uygulanması gerektiğidir. Bu sebeple alıcı için, ödediği prim aktifte dönem ayırıcı hesaplarda, satıcı için aldığı prim pasifte dönem ayırıcı hesaplarda izlenir. Sözleşme vadesinin sonunda veya sözleşmenin herhangi bir nedenle sona erdiği tarihte dönem ayırıcı hesaplarda yer alan tutarlar ilgili gelir ve gider hesaplarına aktarılır. TMS 39'a göre, prim ödemesinin cari döneme ait olmayan kısmı gelecek aylara ait gider veya gelecek aylara ait gelir olarak muhasebeleştirilmelidir (Bozkurt, 2006;148).

Döviz Opsiyon Sözleşmesi ile İlgili Örnek Uygulama;

M A.Ş 01.03.2011 tarihinde kar elde etmek amacıyla Euro kurunun gelecekte artacağı düşüncesi ile 40.000 Euro değerinde 5 ay vadeli ve 1 Euro=2,770 TL kur üzerinden bir adet opsiyon sözleşmesi satın almıştır. Sözleşmenin yapıldığı tarihte cari piyasada 1 Euro alış kuru 2,680 TL'dir. Opsiyon primi %3, aracı kuruma ödenecek komisyon ise %2 olarak belirlenmiştir. M A.Ş. opsiyon sözleşmesini vade sonunda nakit tahsilat yoluyla sonlandırmıştır. Euro kurunun 5 aylık dönem içerisinde değişimi aşağıdaki şekilde gerçekleşmiştir.

1 Nisan 2011, 1 Euro=2,800

1 Mayıs 2011, 1 Euro=2,900

1 Haziran 2011, 1 Euro=2,700

1 Temmuz 2011, 1 Euro= 2,710

1 Ağustos 2011, 1 Euro= 2,910

M A.Ş'nin muhasebe kayıtları şu şekilde olacaktır;

01.03.2011	Borç	Alacak
653 KOMİSYON GİDERLERİ	2.216	
100 KASA		2.216
Ödenen komisyon : 40.000 Euro * 2,770 TL * % 2 = 2.216 TL		

01.03.2011	Borç	Alacak
180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER	3.324	
100 KASA		3.324
Opsiyon primi : 40.000 Euro * 2,770 TL * % 3 = 3.324 TL		

01.03.2011	Borç	Alacak
940 OPSİYON SÖZLEŞMESİNDEN ALACAKLAR HESABI	110.800	
941 OPSİYON SÖZLEŞMESİNDEN BORÇLAR HESABI		110.800
Opsiyon sözleşmesinin satın alınması 40.000 Euro * 2,770 =110.800		

01.04.2011	Borç	Alacak
127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR	1.200	
646 KAMBİYO KARLARI		1.200
Euro kurunun artması 40.000 Euro * (2,800 - 2,770) =1.200 TL		

01.05.2011	Borç	Alacak
127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR	5.200	
646 KAMBİYO KARLARI		5.200
1 Mayıs, 1 Euro=2,900 (2,900-2,770) x 40.000 =5.200 TL Euro kurunun artması nedeniyle oluşan gelir.		

01.06.2011	Borç	Alacak
656 KAMBİYO ZARARLARI	2.800	
329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR		2.800
1 Haziran, 1 Euro=2,700 (2,770-2,700) x 40.000 =2.800 TL Euro kurunun düşmesi nedeniyle oluşan zarar.		

01.07.2011	Borç	Alacak
656 KAMBİYO ZARARLARI	2.400	
329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR		2.400
1 Temmuz, 1 Euro=2,710 (2,770-2,710) x 40.000 =2.400 TL Euro kurunun düşmesi nedeniyle oluşan zarar.		

01.08.2011	Borç	Alacak
127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR	5.600	
646 KAMBİYO KARLARI		5.600
1 Ağustos, 1 Euro=2,910 (2,910-2,770) x 40.000 =5.600 TL Euro kurunun artması nedeniyle oluşan gelir.		

01.08.2011	Borç	Alacak
659 DİĞER OLAĞAN GİDER VE ZARARLAR	3.324	
180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER		3.324
Opsiyon priminin dönem giderine yansıtılması.		

31.12.2011	Borç	Alacak
100 KASA	6.800	
329 TİCARİ BORÇLAR	5.200	
180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER		12.000
Alacak ve borç hesaplarının kapatılması.		

31.12.2011	Borç	Alacak
941 OPSİYON SÖZLEŞMESİNDEN BORÇLAR HESABI	110.800	
940 OPSİYON SÖZLEŞMESİNDEN ALACAKLAR HESABI		110.800
Opsiyon sözleşmesinin sona ermesi.		

Sözleşme sona erdiğinde işletme opsiyon hakkının kullanılmasının kendi lehine olup olmadığına bakarak karar verecektir. Örneğimizde işletme bu hakkını kullanacaktır. Çünkü kur artış/azalışından 6.800 TL kazanç elde edecektir.

Faiz Opsiyon Sözleşmesi ile İlgili Örnek Uygulama;

İstanbul'daki PVC Marketler Zinciri 01.02.2017 tarihinde, ticari mal alımı için B Bankasından TÜFE + %5 değişken faizli, 3 ay vadeli, 200.000 TL kredi almıştır. PVC Marketler zinciri, bu kredinin değişken faiz riskindeki değişmeden kaynaklı zarara uğramaktan korktuğu için yine 01.02.2017 tarihinde, 3 ay vadeli, % 35 faiz oranlı, 200.000 TL değerinde bir faiz opsiyon sözleşmesi satın almıştır. %0,2komisyon ve % 3 oranında opsiyon primi peşin olarak ödenmiştir. 3 aylık dönem içerisinde TÜFE oranındaki değişim şu şekilde olmuştur;

01.02 2017, %30 01.03.2017, %31 01.04.2017, %28 01.05.2017, %32

PVC Marketler Zinciri için muhasebe kayıtları aşağıdaki gibidir;

01.02.2017	Borç	Alacak
100 KASA	200.000	
300 BANKA KREDİLERİ		200.000
Bankadan alınan kredinin muhasebe kayıtlarında gösterilmesi.		

01.02.2017	Borç	Alacak
653 KOMİSYON GİDERLERİ	400	
100 KASA		400
Aracı kuruma ödenen komisyon gideri hesabı 200.000 * % 0,2 =400 TL		

01.02.2017	Borç	Alacak
180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER	6.000	
100 KASA		6.000
Opsiyon priminin ödenmesi. 200.000* % 3 = 6.000 TL		

01.02.2017	Borç	Alacak
940 OPSİYON SÖZLEŞMESİNDEN ALACAKLAR HESABI	1	
941 OPSİYON SÖZLEŞMESİNDEN BORÇLAR HESABI		1
Opsiyon sözleşmesinin İz Bedeli ile Kayıtlara Alınması.		

01.05.2017	Borç	Alacak
127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR	1.000	
642 FAİZ GELİRLERİ		1.000
Opsiyon sözleşmesinden doğan gelir. 200.000*(%37-%35) * 3Ay/12Ay = 1.000		

01.05.2017	Borç	Alacak
780 FİNANSMAN GİDERLERİ	18.500	
100 KASA		18.500
200.000 * % 37 * 3/12 = 18.500 Banka kredisi için yapılan faiz ödemesi. (TÜFE +% 5)		

01.05.2017	Borç	Alacak
659 DİĞER OLAĞAN GİDER VE ZARARLAR HESABI	6.000	
180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER HESABI		6.000
Opsiyon priminin gider olarak kaydedilmesi.		

01.05.2017	Borç	Alacak
941 OPSİYON SÖZLEŞMESİNDEN BORÇLAR	1	
940 OPSİYON SÖZLEŞMESİNDEN ALACAKLAR		1
Opsiyon sözleşmesinin sona ermesi.		

Aynı örneği 3 ay sonunda TÜFE oranının aşağıdaki gibi olduğunu varsayarak yeniden çözecek olursak işlem aşağıdaki gibi olacaktır.

01.02.2017, % 30 01.03.2017, % 35 01.04.2017, % 45 01.05.2017, % 60

Bu durumda PVC Marketler Zinciri için muhasebe kayıtları aşağıdaki gibidir;

01.02.2017	Borç	Alacak
100 KASA	200.000	
300 BANKA KREDİLERİ		200.000
Bankadan alınan kredinin muhasebe kayıtlarında gösterilmesi.		

01.02.2017	Borç	Alacak
653 KOMİSYON GİDERLERİ	400	
100 KASA		400
Aracı kuruma ödenen komisyon gideri hesabı 200.000 * % 0,2 =400 TL		

01.02.2017	Borç	Alacak
180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER	6.000	
100 KASA		6.000
Opsiyon priminin ödenmesi. 200.000* % 3 = 6.000 TL		

01.02.2017	Borç	Alacak
940 OPSİYON SÖZLEŞMESİNDEN ALACAKLAR HESABI	1	
941 OPSİYON SÖZLEŞMESİNDEN BORÇLAR HESABI		1
Opsiyon sözleşmesinin İz Bedeli ile Kayıtlara Alınması.		

01.05.2017	Borç	Alacak
127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR	15.000	
642 FAİZ GELİRLERİ		15.000
Opsiyon sözleşmesinden doğan gelir. 200.000 * (% 65 -% 35) * 3Ay/12Ay = 15.000		

01.05.2017	Borç	Alacak
780 FİNANSMAN GİDERLERİ	32.500	
100 KASA		32.500
200.000 * % 65 * 3/12 = 32.500 Banka kredisi için yapılan faiz ödemesi. (TÜFE +% 5)		

01.05.2017	Borç	Alacak
659 DİĞER OLAĞAN GİDER VE ZARARLAR HESABI	6.000	
180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER HESABI		6.000
Opsiyon priminin gider olarak kaydedilmesi.		

01.05.2017	Borç	Alacak
941 OPSİYON SÖZLEŞM ESİNDEN BORÇLAR	1	
940 OPSİYON SÖZLEŞMESİNDEN ALACAKLAR		1
Opsiyon sözleşmesinin sona ermesi.		

Görüldüğü gibi işletme TÜFE % 60 gibi yüksek bir orana çıkmasına rağmen, ödeyeceği faiz oranını % 35 ile sabitlemiş ve bu tutara opsiyon primi ve komisyonu dahil ettiğimizde çok daha ucuz tutarda bir faiz ödemesi ile karşılaşmıştır.

4.5. SWAP SÖZLEŞMELERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ VE ÖRNEK UYGULAMALAR

Swap işlemi, sözleşmeye taraf olan kişilerin belirli bir miktar ve nitelikteki para, döviz, mali araç gibi varlık veya yükümlülüklerin önceden belirlenen fiyat ve koşullara göre, gelecekteki bir tarihte organize piyasalarda değiş tokuşunun yapıldığı vadeli işlemlerdir (Yılmaz ve Şahin, 2009: 395). Swap sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde, bu sözleşmelerin hangi amaçla kullanıldığı ve swap sözleşme türlerinde hangisinin kullanıldığı göz önünde bulundurulması gereken hususlardır.

Vadeli işlem sözleşmelerinin genelinde karşılaşılan muhasebe sorunlarına çözüm getirebilmek için ilk olarak sözleşmelerin kullanım amacı belirlenmelidir. Swap sözleşmeleri bu işlemin doğurduğu yarar ve maruz kaldığı riskleri yansıtacak şekilde muhasebeleştirilmelidir.

Kar elde etme amacıyla taraf olunan swap sözleşmelerinde, işlem sonuçlarının değerlendirilmesinde piyasa değerini esas alan yaklaşım uygulanır. Faiz ve döviz swap işlemleri bilançoya kaydedilir ve sözleşmelerin değerindeki değişimler, değişimin gerçekleştiği dönem içerisinde gelir yada gider olarak bilançolarda gösterilir (Bozkurt, 2006: 146).

Swap sözleşmelerine riskten korunma amacıyla taraf olunduysa şayet, beklenen riskten bu işlem ile kaçınılmış ya da zarar en aza indirgenmiş olsa bile, durum muhasebe kayıtlarına uygun bir şekilde yansıtılmazsa, riskten korunmanın beklenen etkileri finansal tablolara yansıtılamayacaktır (Tuncay ve Cengiz, 2016: 7).

Riskten korunma amacıyla taraf olunan swap sözleşmelerinde, söz konusu riskten korunma konusu kalemin gerçeğe uygun değerindeki meydana gelen değişiklikler sonucu oluşan kazanç veya kayıp o dönemin gelir tablosunda gösterilir.

Faiz Swap Sözleşmesi ile İlgili Örnek Uygulama;

Kredi değeri düşük olan Y firması sabit faiz ile kredi değeri daha yüksek olan Z firması ise değişken faiz ile borçlanmak istemektedir. Bu iki firma mukayeseli üstünlüklerinden yararlanmak için swap işlemine (borç takası) girmişlerdir. Z firması 01.07.2010 tarihinde bir yıl vadeli %40 sabit faizli, 300.000 TL kredi almıştır. Aynı tarihte Y işletmesi ise TÜFE + % 15 değişken faizli 300.000 TL kredi almıştır. Kredi faizleri altı aylık dönemlerde ödenecektir. Yapılan swap anlaşması gereği, her iki işletme bir diğerinin faiz ödemelerini yapacaktır. Bununla birlikte Y işletmesi, Z işletmesine altı ayda bir olmak üzere %5 oranında faiz ödeyecektir. Yıllık TÜFE oranı 31.12.2010 tarihinde % 20, 30.06.2011 tarihinde ise % 25 olmuştur.

Y İşletmesine ait muhasebe kayıtları aşağıdaki gibidir;

01.07.2010	Borç	Alacak
100 KASA	300.000	
300 BANKA KREDİLERİ		300.000
TÜFE + % 15 Faizli 1 Yıl Vadeli Alınan kredi.		

01.07.2010	Borç	Alacak
930 SWAP SÖZLEŞMESİNDEN ALACAKLAR HESABI	300.000	
931 SWAP SÖZLEŞMESİNDEN BORÇLAR HESABI		300.000
Yapılan swap sözleşmesinin nazım hesaplarında izlenmesi.		

31.12.2010	Borç	Alacak
780 FİNANSMAN GİDERİ	60.000	
100 KASA		60.000
Z İşletmesi tarafından alınan % 40 sabit faizli kredinin 6 aylık faizinin ödenmesi		
$300.000 * \% 40 * 6/12 = 60.000$		

31.12.2010	Borç	Alacak
780 FİNANSMAN GİDERİ	15.000	
100 KASA		15.000
Z İşletmesine ödenen % 5 faiz tutarı		
$300.000 * \% 5 = 15.000$		

30.06.2011	Borç	Alacak
300 BANKA KREDİLERİ	300.000	
100 KASA		300.000
Alınan kredinin Anapara geri ödemesi.		

30.06.2011	Borç	Alacak
931 SWAP SÖZLEŞMESİNDEN BORÇLAR HESABI	300.000	
930 SWAP SÖZLEŞMESİNDEN ALACAKLAR HESABI		300.000
Sözleşmenin sona ermesiyle hesabın kapatılması.		

30.06.2011	Borç	Alacak
780 FİNANSMAN GİDERİ	60.000	
100 KASA		60.000
Z İşletmesi tarafından alınan % 40 sabit faizli kredinin 6 aylık faizinin ödenmesi		
$300.000 * \% 40 * 6/12 = 60.000$		

30.06.2011	Borç	Alacak
780 FİNANSMAN GİDERİ	15.000	
100 KASA		15.000
Z İşletmesine ödenen % 5 faiz tutarı		
$300.000 * \% 5 = 15.000$		

,

Z İşletmesine ait muhasebe kayıtları da aşağıdaki gibi olacaktır;

01.07.2010	Borç	Alacak
100 KASA	300.000	
300 BANKA KREDİLERİ		300.000
% 40 Sabit Faizli 1 Yıl Vadeli Alınan kredi		

01.07.2010	Borç	Alacak
930 SWAP SÖZLEŞMESİNDEN ALACAKLAR HESABI	300.000	
931 SWAP SÖZLEŞMESİNDEN BORÇLAR HESABI		300.000
Yapılan swap sözleşmesinin nazım hesaplarında izlenmesi.		

31.12.2010	Borç	Alacak
780 FİNANSMAN GİDERİ	52.500	
100 KASA		52.500
Y İşletmesi tarafından alınan TÜFE + % 15 faizli kredinin 6 aylık faizinin Z İşletmesi tarafından ödenmesi		
$300.000 * (\% 20 + \% 15) * 6 / 12 = 52.500$		

31.12.2010	Borç	Alacak
100 KASA	15.000	
642 FAİZ GELİRLERİ		15.000
Y işletmesi tarafından Z İşletmesine ödenen % 5 faiz tutarı.		

30.06.2011	Borç	Alacak
780 FİNANSMAN GİDERİ	60.000	
100 KASA		60.000
Y İşletmesi tarafından alınan TÜFE + % 15 faizli kredinin 6 aylık faizinin Z İşletmesi tarafından ödenmesi		
$300.000 * (\% 25 + \% 15) * 6/12 = 60.000$		

30.06.2011	Borç	Alacak
100 KASA	15.000	
642 FAİZ GELİRLERİ		15.000
Y işletmesi tarafından Z İşletmesine ödenen % 5 faiz tutarı.		

30.06.2011	Borç	Alacak
300 BANKA KREDİLERİ	300.000	
100 KASA		300.000
Alınan kredinin Anapara geri ödemesi.		

30.06.2011	Borç	Alacak
931 SWAP SÖZLEŞMESİNDEN BORÇLAR HESABI	300.000	
930 SWAP SÖZLEŞMESİNDEN ALACAKLAR HESABI		300.000
Sözleşmenin sona ermesiyle hesabın kapatılması.		

Döviz Swap Sözleşmesi ile İlgili Örnek Uygulama;

AB ülkelerinden makine ithal edecek olan X Madencilik, 100.000\$'a eşdeğer 70.000 Euro'ya gereksinim duymaktadır. Bu sebeple X madencilik 100.000 \$ karşılığında 70.000 Euro almak için Z Turizm şirketiyle 01.02.2015 tarihinde döviz swap sözleşmesi yapmıştır. Her iki firmanın kullandıkları kredi için uygulanan yıllık faiz oranları Euro için % 6 ve USD için %4 olarak belirlenmiştir. Anaparaların geri tesliminin 01.05.2015 tarihinde yapılması konusunda anlaşılmıştır. Sözleşme süresince kur değişimleri aşağıdaki şekilde olmuştur (Ocakoğlu, 2013: 59);

1 Şubat 2015,	1 Euro=2,857 TL	1 \$=2,000 TL (Swap Tarihi)
1 Mart 2015,	1 Euro=2,860 TL	1 \$=2,030 TL
1 Nisan 2015,	1 Euro=2,900 TL	1 \$ =2,050 TL
1 Mayıs 2015,	1 Euro=3,000 TL	1 \$ =2,100 TL

X Madencilik Firmasına ait muhasebe kayıtları aşağıdaki gibidir;

01.02.2015	Borç	Alacak
930 SWAP SÖZLEŞMESİNDEN ALACAKLAR HESABI	200.000	
931 SWAP SÖZLEŞMESİNDEN BORÇLAR HESABI		200.000
Döviz swap sözleşmesinin kaydı. 100.000 \$ * 2,000 TL = 200.000 TL, 70.000 Euro * 2,857= 200.000 TL		

01.02.2015	Borç	Alacak
100 KASA 100.01 Euro Kasası (70.000 Euro)	200.000	
100 KASA 100.02 USD Kasası (100.000 \$)		200.000
Sözleşme şartları gereğince anaparaların takası kaydı		

01.05.2015	Borç	Alacak
780 FİNANSMAN GİDERLERİ	1.050	
100 KASA 100.01 Euro Kasası		1.050
Z Turizm İşletmesinden Alınan Euro Faizinin Ödenmesi 70.000 Euro * % 6 * 3 Ay/12 Ay * 3,000 TL = 1.050 TL		

01.05.2015	Borç	Alacak
100 KASA 100.02 USD Kasası (100.000 USD * 2,100 TL)	210.000	
100 KASA 100.01 Euro Kasası (70.000 Euro * 3,000 TL)		210.000
Değiştirilen anaparaların iade edilmesi.		

01.05.2015	Borç	Alacak
931 SWAP SÖZLEŞMESİNDEN BORÇLAR HESABI	200.000	
930 SWAP SÖZLEŞMESİNDEN ALACAKLAR HESABI		200.000
Döviz swap sözleşmesinin sona ermesi.		

Z Turizm İşletmesinin muhasebe kayıtları aşağıdaki gibi olacaktır;

01.02.2015	Borç	Alacak
930 SWAP SÖZLEŞMESİNDEN ALACAKLAR HESABI	200.000	
931 SWAP SÖZLEŞMESİNDEN BORÇLAR HESABI		200.000
Döviz swap sözleşmesinin kaydı. 100.000 \$ * 2,000 TL = 200.000 TL, 70.000 Euro * 2,857= 200.000 TL		

01.02.2015	Borç	Alacak
100 KASA 100.02USD Kasası (100.000 USD)	200.000	
100 KASA 100.01Euro Kasası (70.000 Euro)		200.000
Sözleşme şartları gereğince anaparaların takası kaydı		

01.05.2015	Borç	Alacak
780 FİNANSMAN GİDERLERİ	1.000	
100 KASA 100.02USD Kasası		1.000
X Madencilik İşletmesinden Alınan USD Faizinin Ödenmesi 100.000 USD * % 4 * 3 Ay/12 Ay * 2,100 TL = 1.000 TL		

01.05.2015	Borç	Alacak
100 KASA 100.01 Euro Kasası(70.000 Euro * 3,000 TL)	210.000	
100 KASA 100.02 USD Kasası (100.000 USD * 2,100 TL)		210.000
Değiştirilen anaparaların iade edilmesi.		

01.05.2015	Borç	Alacak
931 SWAP SÖZLEŞMESİNDEN BORÇLAR HESABI	200.000	
930 SWAP SÖZLEŞMESİNDEN ALACAKLAR HESABI		200.000
Döviz swap sözleşmesinin sona ermesi.		

Görüldüğü gibi her iki firma hem istediği para birimine ulaşmış olacak hem de birbirlerinin faizlerini takas ederek kendi avantajlarını kullanmış olacaklardır.

SONUÇ

1970’li yıllarda sabit kur sisteminin etkili olduğu Bretton Woods sisteminin çökmesi dünya finans sektöründe büyük değişiklikler yaşanmasına sebep olmuştur. Sabit kur sisteminin yıkılıp yerini dalgalı kur sistemine bırakması, işletmeleri döviz kuru, faiz oranı, fiyat gibi unsurların sürekli değiştiği ve risk faktörlerinin yoğun olduğu bir piyasayla karşı karşıya bırakmıştır. Bu dönemde yaşanan teknoloji ve iletişim alanındaki gelişmeler piyasalardaki küreselleşmenin arkasındaki itici bir güçtür.

Yaşanan küreselleşmenin etkilerinin yoğun görüldüğü alanlardan biri de, finansal piyasalardaki küreselleşme hareketidir. Finansal piyasaların küreselleşmesiyle sermaye, belirli bir coğrafi sınır içersinde kalmayıp, daha düşük risk ve daha elverişli ortamlar olduğu, daha fazla kazanç getireceği alanlara kolayca aktarılabilir. Finansal küreselleşme ile dünya çapındaki finans piyasalarını ayıran sınırlar ortadan kalkmış, finans piyasalarındaki kısıtlamaların ve uluslararası rekabetin önü açılmıştır. Ekonomik sınırların ortadan kalkması ve serbest sermaye hareketleri rekabet şartlarını ağırlaştırmıştır. Rekabetin şartlarının ağırlaşması işletmeleri faaliyetlerini devam ettirebilmek için düşük maliyetli fon arayışına itmiştir. Bu yoğun rekabet ve risk ortamında risk yönetim aracı olarak, finansal araçlardan türetilen türev araçlar bu yıllarda yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır.

Türev araçlar piyasaların etkin bir şekilde işlemesi için olumlu rol üstlenmektedirler. Bu araçlar riskten korunma aracı olarak kullanılmasının yanı sıra yatırım seçeneklerini artırarak piyasaların daha likit hale gelmesini sağlarlar. Türev araçlar riskin azaltılması yok edilmesi ya da belirli şartlar altında bu risklerin üstlenilmesi sonucu kar elde etme amacıyla kullanılmaktadır. Ayrıca türev araç kullanıcıları spot ve forward fiyatları arasındaki değişimlerden faydalanarak, fiyatların düşük olduğu piyasada alış, fiyatların diğer piyasaya göre daha yüksek olduğu piyasada satış işlemi yaparak arbitraj imkanı bulabilmektedirler. En yaygın olarak kullanılanları forward, futures, swap ve opsiyon sözleşmeleridir. Bu sözleşmeler beklenmedik fiyat değişimlerine karşı oluşan riski önleyici niteliktedirler. Bu sözleşmeler, sözleşmede belirlenen varlığı belirli bir vade sonunda önceden belirlenmiş bir fiyattan geleceğe yönelik tahminleri ışığında alma ya da satma işlemidir.

Uluslararası piyasalarda işlem gören işletmelerin finansal tablolarının kolay anlaşılabilir, karşılaştırılabilir, gerçeğe uygun, güvenilir ve ihtiyaca yönelik olması gerekir. Finansal tabloların uluslararası piyasalara açılması, uluslararası alandaki tüm finansal tablo kullanıcıları tarafından rahatlıkla anlaşılacak tek tip bir finansal raporlama standardının varlığını zorunlu kılmıştır. Farklı ülkelerin finansal tablolarının karşılaştırılabilmesi, konsolide edilmesi, yatırımcılara gerçek, güvenilir ve karşılaştırılabilir bilgilerin sunulması ancak uluslararası geçerliliği olan muhasebe standartlarının uygulanması ile mümkün olabilir.

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) tarafından oluşturulan Uluslararası Muhasebe Standartları, çok uluslu işletmelerin muhasebe uygulamalarında birlik oluşturmak için herkes tarafından kabul görmüş pek çok standart yayınlamıştır. Özellikle işlem hacmi hızla artan türev araçların finansal tablolarda gösterilmesi konusunda sorunlarla karşılaşmaktadır. Türev araç kullanımıyla ilgili ortaya çıkan kazanç veya kayıpların Uluslararası Muhasebe Standartlarına göre muhasebeleştirilmesi ve finansal tablolarda gösterilmesi gerekmektedir. Bununla ilgili IASB, türev araçlarında dahil olduğu finansal araçların muhasebeleştirilmesi ile ilgili 32 ve 39 No'lu iki adet standart yayınlamıştır. Türkiye'de ise türev araçlarla ilgili bazı kurum ve kuruluşlar tarafından çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerin çokluğu, karışıklığa sebep olmuş ve diğer ülke mevzuatlarıyla da uyum sağlayabilmek amacıyla Uluslararası Muhasebe Standartlarını kabul etme ve uygulama kararı alınmıştır. Türkiye Muhasebe Standartları, bu standartların birebir Türkçeye çevrilmiş halidir. TMS 32, finansal araçların açıklanması ve finansal tablolarda sunulmasına ilişkin düzenlemeleri içermektedir.

Bu standarda göre, öncelikli olarak finansal araçların sınıflandırılması yapılmalı, finansal araçların; finansal varlık, finansal borç veya özkaynağa dayalı finansal araç mı oldukları belirlenmelidir. Özellikle, finansal borçların, özkaynağa dayalı finansal araçlardan ayırt edilmesi standartta belirtilen çok önemli bir noktadır. TMS 32'ye göre bir varlığın türev araç olarak sınıflandırılabilmesi için, sözleşme bir taraf için finansal varlık hükmündeyken, diğer taraf için finansal borç ya da özkaynağa dayalı finansal araç niteliğinde olmalıdır.

TMS 32'ye işletmeler finansal varlık veya finansal borçlarını birbirinden mahsup etme (netleştirme) hakkına sahiptir. Netleştirme hakkı; finansal borç ilişkisi içinde olan taraflara söz konusu borcu takas etme yada mahsup etme imkanı veren yasal bir haktır. Netleştirme işleminin bir varlığın elde edilmesi ya da bir borcun ödenmesi gibi durumlara eş zamanlı olarak yapılması ve yapılan netleştirme ardından bilançolara yansıtılmalıdır. Yine bu standarda göre finansal araçlarla ilgili faiz, temettü, kazanç ve kayıplar doğrudan gelir tablosunda gösterilmelidir.

TMS 39 ise finansal araçların muhasebeleştirilme ve ölçülmesine ilişkin ilkeleri içermektedir. Bu standart finansal araçların ilk muhasebeleştirilmesine ve sonraki ölçümlerine, bilanço dışı bırakılmasına, değer düşüklüğüne ve riskten korunma muhasebesine ilişkin ilkeleri belirlemektedir.

TMS 39, türev araçları şu şekilde tanımlamıştır; Değeri, mal fiyatına, döviz kuruna, oran endeksine veya kredi derecelendirmelerine göre değişen, net bir başlangıç yatırımı gerektirmeyen veya benzer nitelikteki sözleşmelere göre daha az bir net başlangıç yatırımı gerektiren, ödemesi gelecekteki bir tarihte gerçekleşecek olan finansal araçlardır. TMS 39, finansal varlıkları dört başlık altında sınıflandırmaktadır. Bunlar; gerçeğe uygun değer farkı kar veya zarara yansıtılan finansal varlıklar, vadeye kadar elde tutulan yatırımlar, kredi ve alacaklar ile satılmaya hazır finansal varlıklardır.

Standart, finansal varlıkların muhasebeleştirilme esaslarının kullanım amacına göre belirlenmesini öngörmüştür. Kar elde amaçlı kullanılan türev araçların gerçeğe uygun değer ile değerlendirilmeleri ve bunun sonucunda oluşan kar yada zarar dönemin sonuç hesaplarına kaydedilmelidir.

Riskten korunma amaçlı kullanılan türev araçların muhasebeleştirilmesi ise, işlemin meydana geldiği dönem içerisinde dönem ayırıcı hesaba veya özkaynaklar hesabına kaydedilmeli, sözleşme sonucu oluşan kazanç veya kaybın muhasebeleştirilmesi vade bitimine kadar ertelenmelidir.

Bilançodışı araçlar olarak bilenen türev araçların muhasebe kayıtlarına alınması, bu işlemlere ait oluşan kar veya zararların hesaplanması, finansal tablolarda gösterilmesi veya kayıt dışı bırakılması ve bu işlemlerin işletmenin değerinde oluşturabilecek değişimlerden kaynaklı olarak işletmeye ek yük getirmeyecek şekilde muhasebe kayıtlarına alınması büyük önem arz etmektedir. Ancak türev araçların değerlemesi ve muhasebeleştirilmesi konusunda ortak bir fikir oluşturulamamıştır. Uluslararası muhasebe standartlarına uyum çalışmaları devam etmektedir. TMS 32 ve TMS 39'a göre türev araçların, gerçek bir ekonomik hareket oluşturmadığından, nazım hesaplarda gösterilmesi daha uygundur.

Türkiye'de muhasebe alanında yapılan çalışmalar ve türev araçlara ilişkin muhasebe esaslarının yeterince açık ve düzenleyici olmadığı görülmektedir. Muhasebe ilkelerinin daha kapsamlı, açıklayıcı ve anlaşılır bir şekilde düzenlenmesi faydalı olacaktır. Bu tez çalışması, Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standardı (TFSR) 9: Finansal araçlar'da yer alan hükümler dikkate alınarak geliştirilmeye açıktır.

Sonuç olarak, globalleşen dünyada şirketlerin uluslararası piyasalarda kendilerini kabul ettirebilmeleri, daha düşük maliyetli fonlara erişebilmeleri ve çok uluslu şirketler ile rekabet gücüne sahip olabilmelerinde türev araç kullanımı ve ayrıca bu türev araçların uluslararası muhasebe standartlarına uygun bir şekilde raporlanması güçlü bir ekonomi için kritik öneme sahip unsurlardır.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, Hümeýra – Yılmaz, Ayşe Altıok: ‘Türev Ürünlerin Finansal Riskten Korunma Aracı Olarak Uluslararası Muhasebe Standartları Kapsamında Muhasebeleştirilmesi’, *Mali Çözüm Dergisi*, İSMMMO Yayınları, Eylül- Ekim 2015, s. 15-30.

Akgün, Ali İhsan: ‘Muhasebenin Uluslararası Harmonizasyonu Ve İlke Bazlı Muhasebe Anlayışına Yöneliş’, *Yönetim Ve Ekonomi Dergisi*, Cilt:19, Sayı 2, 2012, s. 230-253.

Aşıkoğlu, Rıza - Kayahan, Cantürk: ‘Global Finansal Sistem Etkileşimiyle Türkiye’nin Türev Piyasa Görünümü’, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt:10 Sayı 2, 2008, s. 157-179.

Ataman Akgül, Başak – Akay, Hüseyin: *Uluslararası Muhasebe Standartları Ve Türkiye’de Uygulama Etkinliğine İlişkin Bir Araştırma*, İkinci Baskı, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2004.

Ayrıçay, Yücel: ‘Türev Piyasaların Gelişmekte Olan Piyasalara Olası Etkileri’, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 5, 2003, s. 1-19

Bak, Başak: ‘Borsa Opsiyon Sözleşmesi’, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt:64, Sayı 4, 2009, s. 40-74.

Başbilici, Osman: ‘*Uluslararası Muhasebe Standartlarına Göre Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi*’, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Birgili, Erhan - Akyel, Nermin - Karaca, Nevran: 'Futures Sözleşmeler Ve Muhasebeleştirilmesi', *Muhasebe Finansman Dergisi*, Sayı 26, 2005, s.109-119.

Bozkurt, İbrahim: *Türkiye Muhasebe Standartları*, Adalet Yayınevi, 2013.

Bozkurt, Timuçin: *Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesinin 32 Ve 39 No'lu Uluslararası Finansal Raporlama Standartları Açısından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Bursal, Nasuhi: 'Yeni Finansal Araçların Muhasebe Sorunları', *Bankacılar Dergisi*, Sayı 9, Temmuz 1992, s.57-63.

Chambers, Nurgül : *Türev Piyasalar*, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 2012.

Cıfarelli, Giulio – Paladino, Giovanna: 'A Dynamic Model Of Hedging And Speculation in The Commodity Futures Markets', *Journal Of Financial Markets*, No:25, 2015, s.1-15.

Cihangir, Mehmet – Kandemir, Tuğrul: 'Finansal Kriz Dönemlerinde Hisse Senetleri Getirilerini Etkileyen Makroekonomik Faktörlerin Arbitraj Fiyatlandırma Modeli Aracılığıyla Saptanmasına Yönelik Bir Çalışma', *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:15, Sayı 1, 2010, s.257-296.

Çakır, Hafize M. – Sabuncu, Birsal: 'Riskten Korunma Amaçlı Türev Araçların Türkiye Muhasebe Standartları Kapsamında Muhasebeleştirilmesi', *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 25, 2016, s.121-137.

Çelik, İsmail: *Vadeli İşlem Piyasasında Fiyat Keşfi İzmir Vadeli İşlem Ve Opsiyon Borsasında Ampirik Bir Uygulama*, Yayın No: 283, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, İstanbul, 2012.

Dızman, Şakir : “Türev Finansal Ürünlerin; Türkiye Muhasebe Standartları (TMS), Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS) Ve Yeni Hesap Planı Taslağı Kapsamında Muhasebeleştirilmesi”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 1, 2014, s.17-30.

Ersan, İhsan: *Finansal Türevler*, Literatür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1998.

Ersoy, Ersan: ‘Türkiye’de Ve Dünyada Organize Türev Piyasaların Gelişimi’, *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*, Temmuz 2011, s.63-80.

Fırat, Duygu: *Türev Araçların Muhasebeleştirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Gecchetti, Stephen G. - Schoeholtz, Kermit L. *Financial, Money, Banking and Financial Markets*, 4th Edition, Chapter 3, New York: Mc Graw-Hill/Irwin, 2011.

Gökçen, Gürbüz, Ataman, Başak Ve Çakıcı, Cemal: *Türkiye Finansal Raporlama Standartları Uygulamaları*, Beta Yayıncılık, Ankara, 2016.

Gündüz, Lokman – Tural, Mehmet: *Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi; Türkiye Uygulaması Üzerine Bir Öneri*, Bankalar Birliği Yayınları Yayın No:193, İstanbul, 1995.

Güngör, Bener: ‘Finansal Türevlerin Muhasebeleştirilmesi’, *Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:15, Sayı 1-2, 2001.

Haftacı, Vasfi – Pehlivanlı, Davut: ‘TMS 39 ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar’, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 13, 2007, s. 139-151.

IASB, (Çevrimiçi) <http://www.iasplus.com/standard/>, (Erişim Tarihi: 05.03.2017)

Kaptanoğlu, Bahar: *Türev Piyasalar Ve Türkiye’deki Türev Piyasaların Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Karaca, Defne D.: *Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi Ve Türkiye’deki Bankalarda Uygulanmasına Yönelik Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Karaca, Nevran- Hacıhasanoğlu, Tansel - Demirci, D. Şuayip, “TMS 39 Ve TFRS 9 Standartları Kapsamında Endeks Opsiyon Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi- BİST 30 Endeks Opsiyon Sözleşmeleri Örneği”, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, s.247-272, ISSN:1309- 0712.

KARATEPE, Yalçın: *Türev Piyasaları*, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Yayın No:587, Ankara, 2000.

Kaya, Gamze A.: *Türkiye Muhasebe-Finansal Raporlama Standartları’na Göre Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi*, Doktora Tezi İnönü Üniversitesi, Malatya, 2013.

Kaya, Gamze A.: ‘Türkiye Muhasebe-Finansal Raporlama Standartları’na Göre Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi’, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 1, Elazığ, 2015, s.105-121.

Kaya, Gamze A. : ‘Türkiye’de Finansal Araçlarla İlgili Yasal Düzenlemelerdeki Farklılıklar Ve Finansal Araçların İşletme Bilançolarındaki Yeri’, *The Journal Of Academic Social Science Studie*, No: 24, Spring 2014, s. 571-594.

Kaygusuzoğlu, Mehmet: ‘Finansal Türev Ürünlerden Forward Sözleşmeleri Ve Muhasebe İşlemleri’, *Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 2, 2011.

Kıllı, Mustafa – EVCİ, Samet: ‘Pay Opsiyon Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi’, *Uluslararası Yönetim İktisat Ve İşletme Dergisi*, ICAFR 16 Özel Sayısı, s.654-662.

Kırlıoğlu, Hilmi – Altınkaynak, Fırat: ‘Forward Sözleşmelerin Günümüz Piyasalarında Yeri Ve Muhasebeleştirilmesi’, *Uluslararası Yönetim İktisat Ve İşletme Dergisi*, 2016.

Kocamaz, Hilal, ‘Uluslararası Muhasebe Standartlarının Dünyada Ve Türkiye’deki Oluşum Ve Gelişim Süreci’, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt 2, Sayı:2, 2012.

Kurar, İhsan – ÇETİN, Ali Cüneyt: ‘Türev Araçlarının Risk Yönetim Fonksiyonu: Vadeli İşlem Piyasası Risk Yönetimi Üzerine Bir Araştırma’, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:21, Sayı:2, 2016, s.403-425.

Kurtcebe, Emin: *Türev Finansal Araçlar Ve Muhasebeleştirilmesi*, Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli, 2015.

Memiş, Mehmet Ü. – Tüm. Kayahan: ‘Döviz Cinsinden Alımlarda Döviz Alım Opsiyonları Ve Riskten Korunma Muhasebesi’, *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*, Sayı: 65, Ocak 2015, s. 42-62.

Mishkin, Frederic S.: *Finansal Piyasalar Ve Kurumlar*, Çev. Çakmak, Ahmet – Şıklar, İlyas – Yavuz, Suat, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 2007.

Mısırlıoğlu, İsmail Ufuk : ‘Türkiye Muhasebe Standartlarına Göre Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi’, *Mali Çözüm Dergisi*, İstanbul Smmmm Odası Yayını, Sayı: 86, 2008, s.65-81.

Münyas, Turgay: *Türkiye’de Sermeye Piyasasının Yapısı Ve İşleyişi*, Ekin Yayınevi, İstanbul, 2015.

Noussair, Charles N - Tucker, Steven - Xu, Yilong: 'Futures Markets, Cognitive Ability, And Mispricing In Experimental Asset Markets', *Journal Of Economic Behavior & Organization*, 2016, s.166-179.

Ocakoğlu, Orçun: 'Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi', *Mali Çözüm Dergisi*, İstanbul SMMM Odası Yayını, Kasım-Aralık 2013.

Organ, İbrahim – Bozdoğan, Doğan: 'Türkiye'de Opsiyon Sözleşmelerinin Kullanım Alanı ve Vergilendirilmesi', *Yeni Fikir Dergisi*, 2012, s. 49-63.

Örten, Remzi – Örten, İpek: *Türev Finansal Araçlar Ve Muhasebe Uygulamaları*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2001.

Özer, Ali: *Türev Ürünler Piyasası, Vergilendirilmesi, Muhasebeleştirilmesi ve Türkiye'deki Durumu*, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Atatürk Üniversitesi, 2008.

Pamukçu, Fatma: 'Gerçeğe Uygun Değer Muhasebesi ve Finansal Tablolara Etkisi', *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı:103, 2011, s.79-95

Sidar, Duygu: *Finansal Araç Kavramının Uluslararası Finansal Raporlama Standartları Ve Vergi Mevzuatı Açısından İncelenmesi Ve Muhasebeleştirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,2006.

Sülün, Yasemin: *32 Ve 39 No'lu Uluslararası Muhasebe Standartlarına Göre Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi Ve Kriz Döneminde Gerçeğe Uygun Değer*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2009.

Taş, Oktay – Yaşaroğlu, Çağdaş – Tokmakçioğlu, Kaya: ‘Finansal Opsiyonlarla Reel Opsiyonların Karşılaştırılması Ve Gerçek Bir Yatırım Projesinde Reel Opsiyonların Hesaplanması’, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:22, Sayı: 2, 2007, s.339-355.

TMS 32 Finansal Araçlar: Sunum Standardı, 28.10.2011 Tarih ve 28098 Sayılı Resmi Gazete’de Yayımlanan 217 Sıra No’lu Tebliğ.

TMS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme Standardı, 28.10.2011 Tarih ve 28098 Sayılı Resmi Gazete’de Yayımlanan 217 Sıra No’lu Tebliğ.

Tuncay, Ferhan E. – Cengiz, Hülya: ‘Faize Dayalı Swap Sözleşmeleri ve Muhasebeleştirilmesi’, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, Sayı:16, 2016, s.1-22.

Yalkın, Yüksel Koç - Demir, Volkan – Demir, Defne : “Uluslararası Finansal Raporlama Standartları ve Türkiye’de Finansal Raporlama Standartlarının Gelişimi”, *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı: 76, Özel Sayı, 2006, s.291–307.

Yıldız, Barış: **Yeni Finansal Araçlardan Türev Ürünler Ve Vergilendirilmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2006.

Yılmaz, Baki – Şahin, Erem İ.: ‘Türev Ürünlerinden Swap İşlemlerinin Mali Risk Yönetiminde Kullanımı’, *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Sayı:17, 2009, s.394-405.